

آبان، آذر و دی ۱۳۶۷

صایبی: ۴-۷۰

وارلیق

ده ساله

مجله فرهنگی فارسی و ترکی
سال دهم

اون یاشیندا

تورکجه و فارسجا فرهنگی مجموعه
اونو نجوایل

شماره امتیاز ۸۵۳۸

صاحب امتیاز: دکتر جواد هیئت

VARLIQ

PERSIAN AND TURKISH
JOURNAL

10t Year No. 70-4

1988 Nov, Dec

Addr.: Vali-Asr Ave. Bidi Str.

No. 17 Tehran-Iran

آدرس: تهران خیابان ولیعصر کوچه

بیدی پلاک ۱۷

قیمت ۳۵۰ ریال

وارثیق

مجله ماهانه فرهنگي لارسی و ترکی
آهلق تورکجه و فارسجا فرهنگي نشریه

اونونجو ایل - آبان ، آذر ، ۱۳۶۷ شمسی

دقتور حمید نطقی
=====

* کلمه‌لر اؤزه‌رینه *

کؤکلر- اکلر - گؤوده‌لر- کلمه‌لر

(۱۰)

- بیر پارانتئز -

بحثیمیز بیزی گتیریب "ل" اکی موضوعونا چاتدیردی. بو چ—وخ مناقیسه‌لی بیر اکدیر. یازیمیزین (۱) ۹۲- جی بؤلومونده (۲) بو اک حقینده موافیق و مخالف گؤروشلردن نمونه‌لر وئردیک، و طرفس—یز اولماغا چالیشدیق، عقیده‌لری "تالیف" ائله‌مه‌گه و بیر نتیجه چیخارماغا بئتل باغلادیق. مسئله‌نین خصوصی اهمیتی نظره‌آلاراق بورادا یازی سلسله سینده بیر پارانتئز آچماغی فایدالی گؤروروک: مقصدیمیز اؤچ سساده سئوالا جواب وئرمکدیر:

۱- "بو" ل " اکی اصلینده هاردان گلیبیر؟ یازیمیزین بیریشرینده

بیر بیلگین دن ده نقل ائدیلدیکی کیمی بو اک تورکجه دگیلدیرمی ؟

۲- " ل " اکی نین دیلیمیزین تاریخی شیرینده یئری نه دیر؟

۳- دیلیمیزده نسبت مفهومونو بیان ائله‌مک اؤچون امکا نلاریمیز نه دیر

۱- " ل " اکی نین اصلی

"- ل " اکی مناقیسه‌سی نین تورکیه مطبوعا تیندا قیزیشدیغی زامان لاردا بو اکین منشا- ینی حتی اوروپا دیل‌لرینه چاتدیرانلاردا اولدو.

بو، " - ل " اکی ایله دۆزه لن تازە کلمه لری، بعضی لری نین نه قدر غریبسه - دیکلری نین استهزالی افاده سی دیر. فارس جادا دا بونا بنزه یس - حاللارا تصادف اولونور. مثلاً "تنش" کلمه سی نین اینگیلیزجه "تنشین" - ه شبا هتی بعضی لرینی چاشیردا بیلر، هابئله دیر "ترابری" ایله "ترانسپورت"، "بمباران" - لا " بمباردمان"، تازە حکیملیک اصطلاحلا - ریندان "کنال" - لا "کانال" و سایره ...

بیزده دیلیمیزده ترمینولوژی دۆزه لدرکن، هله بیر آزدا ذوق ایش له دیلسه، بو جور بنزه رلیکلرین وجودتا پمسی طبیعی دیر. تورکیه ده ده " - ل " اکیندن تازە سۆزلر دوزه لدیکلری وقت بئله بیر حالین وقوعونو تصور ائله یه بیله ریک. مثلاً بو قبیلدن " گنل " کلمه سی نی اله آلاق معناسی "عمومی" و "کلی" دیر. بیلدیگیمیز "گئن" (گئنیش، انلی، اوزاق، کنار، آرالی، گئن - بول) کلمه سی ایله " - ل " اکی نین بیرلشمه - سیندن توره یب دیر. بو کلمه نین فرانسیز و بعضی باشقا دیل لرده کی (*General*) دیرکی لاتین یازیسی ایله یازیلان (*genere*) - ه چوخ بنزه مکده دیر.

بو قبیلر حاللارین باعث اولدوغو استهزالی شیه نی بیر طرفه بورا خاق و " - ل " اکی نین منشائی حقیندا داها جدی بیر شیهه ائله مشغول اولاق . بو شیه نی پروفئسور دوکتور زینب قورخماز بئله دیله گتیرمیشدر: " - ل " اکی اصلینده تورکجه نین مالی اولان بیر اک دگیل دیر. تورکجه ایله قوهوم اولان موغولجانین اکلریندن بیریدیر. موغولجا دا فعل کؤک و گؤوده لریندن مجرد معنالی یادا بیرایشی گوره ن معنا سیندا اسم - لر توره تمیشدیر: اوکول (اؤلوم) - اوکومک (اؤلکم)، تورول (دوغوم) تورومک (توره مک ، دوغورماق)، آنقارول (دقت) - آنقارم - لاق (دقت ائتمک)، خارول (کئشیکچی) - آراماق (باخماق ، گودمک، توروشو (گودوجو) - تورشیمک کیمی "

پروفئسورون تصریحینه گوره بو قسمین منبعی *Noche* - نین یازی لی موغولجانین قرامتری "و" خان موغولجاسی قرامتری" کتابلاریدیر. پروفئسور قورخماز دوام ائدیر و عئینا دئیر:

" بو اکین یئر - یئر و زامان - زامان سئیره ک اولاراق تورکجه یه کئچدیگی گورولور. کینه فعل کؤک و گؤوده لریندن اسم نوعوندا کلمه لر توره دن بیر اک ماهیتینده دیر. " گؤک تورک " و " اویغور " دورلرینی

ایچینه الان قدیم تورکچه اوچون "اینال (وزیردرجه سینده او جارتبه لی مامور) - اینا ماق ... (اینانفاق)، قیسیل (دره، وادی، تنگه) - قیسماق توکهل (هامی، تمام) - توکه مک (تماملاماق)، اوسال (اهمالکار، تنبل) ... نمونه لرینی وثره ن پروفئسور آ. فون قابن بو اکین قدیم موغولجادا بیر اک اولدوغونادا اشارت ائتمکده دیر (آلت تورکیشه قراماتییق بؤلوم ۱۱۷). (۳)

موغولجا اصللی لیک شبهه سی، پروفئسور زینب خانیم قورقمازین دا اشارت ائتدیکی کیمی بو اکین، پروفئسور آ. فون قابن - ین "قدیم تورکچه نین قرامثری" آدلی اثرینده یازدیغی "قدیم موغولجادا عثیسی شکیلده دیر" (۴) قشیدیندن دوغموش اولسا گره کدیر.

حالبوکی بو قشیددن، بو اکین هم تورکچه هم ده موغولجا نین اکلرین دن دیر معناسی چیخیر. نجه کی بو حکم پروفئسور فون قابن طرفیندن (کتابی نین ۴۷ - جی بؤلومونده) " - چی/ - جی" اکی و (۵۰ - جی بؤلومونده) " - کون/ - قون/ - فون" اکی و حتی دیلیمیزین ان ایشلک اکلریندن " - لیق/ - لیک" حقیندا دا وثریلیمیشدیر. (بؤلوم: ۵۳ و ۵۴)؛ بلی، بو اک لر موغولجادا وار دیر. بو تورکچه ده یو خودور معناسینا گلمه مەلی، نجه کی " - لیق" اکی نین تورکچه اکی اولدوغوندا ن کیمسه نین شیهه سی یو خودور، حالبوکی بو جهتدن " - ل" اکی ایله عثینی دوروم - دا دیر. حال بئله ایکن بو اکلردن موغولجا قرامثر لرینده بحث ائدیلمه سی و اونلارین موغولجادا ایشله نیلمه سی، مسئله نی دگیشمز، چونکی بونلار هرایکی دیلین ده مالی دیرلار.

یثری گلمیش کن، قشید ائده ک کی، "ل" ایله بیتن آد و صفتلرین صونلاریندا کی "ل" سی نین، تدقیق ائتمه کدن قابق " - ل" اکی اولدوغونا حکم ائله مک چوخ احتیاط سیز بیر حرکت اولار. نجه کی بونلا - رین ایچینده مثلا اکثرا ایکی کلمه دن ترکیب تاپانلاری اولدوغو کیمی اوزگه دیل لردن گلنلری ده وار دیر.

مثال اولاراق " قومرال" - ی نظره آلاق: بو کلمه "قونور" و "آل" کلمه لری نین ترکیبیندن چیخیب: قونور + آل / قونورال / قومرال. "ن" سی نین "م" سینه و هابئله "ؤ" سی نین "ؤ" سینه چئوریلیمه سی بللی بیر حادته دیر.

یثرده قالان بو کلمه لردن بیر قسیمی ده چوخ قدیمدن دیلیمیزه

اؤزگه منبعلر آلتینمیش اولای بیلر: "اثرسئل" کلمه سی کیمی: بو کلمه نین سیرجرارد قلووزین "دخیل" اولدوغونو ایضاح اثلیر و عربجه ده "رسل" - دن (۶) گلدیگی نی گؤسته ریر. تورکلر باشدا گلن "ر" سسلرینه کلمه نین آهنگینه گؤره بیر سسلی آرتیرارلار، بورادا "رسل" - یین باشینا "ای" گتیریلیب و کلمه نی اونا گؤره "اثرسئل" تلفظ ائله ییبیلر. معنا سسی "تنبیل" دیر (۷)

۲- "ل" اکی نین دیلیمیزین تاریخی سثیرینده یثری

بوتون سؤز صاحیلری بو اکدن بحث ائده رکن اونون "آز ایشلک" اولدوغونو قشید اثلیرلر.

قدیم اثرلردن اعتباراً تورکجه نین مختلف لهجه لرینده، پروفئسور قورقمازین تعبیری ایله "تک - تۆک" ده اولسا، اونا تصادف اولونور. بورادا ایکی نقطه یه تۇخونا جاغیق:

۱- "ل" اکی نین آزا ایشلک اولماسی مسئله سی،

۲- "ل" اکی نین ایشله دیلمه سی طرزی مسئله سی.

بیرینجی نقطه حقیندا خلاصه اولاراق قشید ائتمه میز لازیم دیرکی، بلی سیرجرارد قلووزین - یین ده دئدیگی کیمی "بو اک اون اوچونجو عصره قده ر آزا ایشله دیلیب سه ده"، وضعیت دایما بئله قالما میشدیر.

صونرالار مختلف تاریخی و اجتماعی ومدنی (کولتورئل) تحوللر نتیجه سینده (سیز بوندا موغوللارین تاثیر عینرونوده گؤره بیلر سنینیز) تورکجه نین بعضی لهجه لرینده بو مورفئمله دوزه لمیش کلمه لرده اها چون راست گلیمکده بیک.

بورادا بؤیوک شاعیر و عالیم امیرعلیشیرنواشی نین "محاکمه اللغتین" یندن نقل ائتدیگیمیز بیرنچه سطر (۸)، بو اکین ایشلک ایگی نین اوچاغلاردا خشیلی آرتیمیش اولدوغونا شاهید دیر.

لاکین بوتون بونلارا رغما حادیشه لرین ائیش - یوققوشونلدا دیلیمیزین انکشافی، نواشی نین یؤنه لتمک ایسته دیگی استقامت - ده اولمادی. ایشلر ائله قاریشدی کی، کیمسه دیلی نین عمومی سیسته می نین چارچوشا سیندا دیلین اؤز امکانلاریندان فایدا لانماغی، تازه ترکیب لری یاراتماغی، محتشم دیل خزینه سیندن یارارلانماغی، دیلین یارادیلجی عنصرلرینی (اوجمله دن اکلرینی) فعاللاشدیرماغی عقلینه گتیریلدی. بول - بول بورج آلماق دؤرورکن، هئچ کس اؤز یاغیندا قوورولماق

فیکرینه دوشمه‌دی. "آزایشلک" اکلری میز سهل دیر، چوخ راییح کلمه لری میز بئله ایشلنمز اولدو... بو آرادا "ل" اکی و امثالی اوچون "نواشی" لر چاغی نین آچدیغی افق‌لر چوخ گئچمه‌دن توتولدو تورکجه نین دوغما عنصرلری تۆز با سمیش کتا بلارین سارا المیش صحیفه لری نسه ایتهلندی .

"ل" اکی نین ایشله دیلمه‌سی مسئله‌سینه گلینجه : اولاً سۆز صاحب لری نین حکم‌لرینه قولاق آساق :

پروفئسور دوکتور فاروق تیمورتاش دئییر :

"... "قومول" و "چوکول" کیمی بیر ایکی محلی کلمه‌ده بئله بیراک گؤرولورسه‌ده ایشلک دگیلدیر و فعل کؤکلرینه دگیل اسم کؤکلرینه کتیریلمکده دیر " (۹)

پروفئسور بانغو اوغلو :

"... قدیم تورکجه‌ده آدلاردا ن صفت دوزه‌لدن آز وئریلمی... قیزیل یاشیل، باستیل... " (- یل صفتلری باشلیغی آلتیندا) (۱۰)

کینه پروفئسور بانغو اوغلو :

"قدیم تورکجه‌دن بری تانیدیغیمیز (قیسیل، آمول، توکه‌ل، اینال) آزایشلک، آنلاتیمی قرارسیز، دوشمه‌لی فعله اک بیر - ایئل وار...) ، (- یئل آدلاری باشلیغی آلتیندا) (۱۱)

باشقا بیر یئرده :

"... - هل آدلاری و صفتلری واردیر. صونونجولارین فعلدن می ، آددان می گلدیکلرینی ده چوخ زامان بلیرلئه مه بیریک... بو اک آز صاییدا فعلدن آلت آدی توره دیر... (۱۲)

یوخاریدا آدی گئچن پروفئسور فون قابن ده "قدیم تورکجه قرامثری" اثرینده "ل" اکی نی "اسم لردن صفت دوزه‌لدن اکلر" فصلینده تدقیق ائله ییب دیرسه‌ده (بؤلوم : ۷۵) ، بیر آز صونرا "فعلدن اسم دوزه‌لدن اکلر" فصلینده "ل" اکیندن سۆز ائلیر (بولوم : ۱۱۷) سیرجرا دقلو - زین ، مثلا "قیزیل" کلمه‌سی نین ایضاحیندا بئله دئییر :

" قیزما ق فعلی نین کؤکوندن کلمه دیر، معناسی "قیرمیزی" ،اسه و صفت کیمی ایشله دیلر (۱۳)

عئینی مؤلف "آرسال" کلمه‌سینی بئله ایضاح ائدیر :
"ارسال (آرسیل ؟) آددان دوزه‌لیب ، آد و صفت دیر... " (۱۴)

پروفئسور زینب قورقماز دقته دهیر اوچ مقاله سینده (۱۵) مناقیشه موضوعو اولان " - ل " اکللی کلمه لرین اسم دگیل فعل کؤک یا گؤوده - سیندن دؤزه لمیش اولدوغونو ایضاح ائده رک بو نتیجه یه یشتیشیر : اسم لر اولا اکلرایله فعل لشدیر یلمیش ، آنجا ق اوندان صونرا " - ل " اکی آلا بیلمیشدیر .

و :

من " - ل " اکی نین یالنیز فعل کؤک و گووده لریندن اسم لر و صفتلر توره دن بیر اک اولدوغونو سؤیله مکده ایم (۱۶) گینه ده پروفئسور قورخما زدان :
 " تورکجه ده کی - سال / - سل اکی بو مرکب شکلی ایله ، اسم دن " اسم - جیلر " توره دن بیر اک ماهیتینده دیر ... " (۱۷)
 بوتون بونلاری نظرده توتاراق دشک اولار کی ، مناقیشه لرین تازه تدقیقات و جالیشمالار ایشیغیندا قطعی نتیجه یه یشتیشمه سی اوچون بیر مدت داها گؤزله مه لی بیک .

۳ - نسبت مفهومونو بیان اوچون دیلیمیزده کی امکانلار

نسبتی اگاهده ائده ن ، دخیل اکلردن " ی " مورفئمی نین (یای نسبتین) دیلیمیزده کی قارشیلیقلاری نه دیر ؟
 ایلرجه بوندان قابق بو موضوعدا یازمیش اولدوغوم یادداشتلاری بورایا قئید ائتمکله ، یوخاریداکی سؤالا قسماً جواب وئرمیش اولاجا غام :
 ۱ - تخصیص نسبتینی گؤسته رمک اوچون " - لیک / - لیق ، - لوک - لوق " اکلریندن فایدالانماق ممکندور : سفری : یوللوق ، حربی : ساواشلیق ، صیفی : یایلیق ، اجاره ای : کیرالیق ، یومی ، گونلوک ، ساعتی : ساعتلیق ، لیلی : گئجه لیک . برادری : قارداشلیق .

۲ - منشاء و ریشه نسبتی اوچون " - دن / - دان " اکیندن فایدالانماق اولار :

صمیمی : اوره کدن ، فطری : دوغوشدان ، طبیعی : قدرتن .
 ۳ - بنزه رلیک گؤسته رمک اوچون " - یمسی / - یمسی ، - وُمسو / - وُمسو " یادا " - سی / - شی ، - سو / - سو " اکیندن فایدالانماق اولار :
 خشب : اوْدون ، خشبی : اوْدونومسو .

۴ - یشر، یورد، صاحبلیک وصفی "لی/ - لی، - لو/ - لو" اکی ایلسه
گؤسته ریله بیلر :

ایرانی : ایرانلی، تبریزی : تبریزلی، ایلخانی : ایلخانلی، عثمانی :
عثمانلی، ساسانی : ساسانلی، افشاری : افشارلی، طوفانلی : طوفانلی .

۵ - دیل و رفتار کیمی مفہوملاری " - جه / - جا " اکی ایله بیان ائله -
مک اولار :

عربی : عربجه، انسانی : انسانجا، فارسی : فارسجا، چینی : چینجه،
برادری : قارداشجا، قهرمانی : قهرمانجا،

۶ - ایش، عادت و ربطی گؤسته رن " - چی/ - چی ، - چو/ - چو " اکلرین
دن ده فایدا لئماق ممکن دور :

مادی : ماده چی، خیالی : خیالچی، سیاسی : سیاستچی، نانی :
چوره کچی، نمکی : دؤزجو، کبابی : کبابچی .

۷ - مضاف الیه اولان غیر معین اسملری گؤسته رمک اوچون بو مثاللارا
قیاسلا حرکت ائتمک اولار :

الهی موهبت : الله وئرگیسی، رسمی اداره : دولت اداره سی، نقدی جزا :
پول جزاسی، بحری قوتلر : دنیز قوتلری، هواشی سفرلر : ها واسفر -
لری، اجرائی قدرت : اجرا قدرتی، اقلیمی شرایط : اقلیم شرطلری،
لسانی تحقیقات : دیل آختاریشلاری، شمسی ایل : گونش ایلسی،
وطني خدمت : وطن خدمتی .

۸ - صفت نوعوندان ساده آدلاری دا بو مثاللارا قیاس ائدیله بیلر :
شیشه ای اشیا : شیشه اشیا، بلوری قاب : بولور قاب، مرجانی آدا :
مرجان آدا، آهنی چکمه : دمیر چکمه .

۹ - صفت نوعوندان یشر و طرف آدلاری بو مثاللارا قیاسلا دؤزه لدیله
بیلر :

فوقانی طبقه : اؤست مرتبه، اصلی یول : آنا یول، جنوبی آمثریقا :
جنوب آمثریقا، داخلی بازار : ایچ بازار، مرکزی آسیا : اورتا آسیا،
نهایی نظر : صون گؤروش .

۱۰ - سؤز خزینه میزده مناسب باشقا کلمه لر تا پماقلا :
فراری : قاچاق، تدریجی : گئده ری، وسطی : اورتا .

گؤسته ریلن بو اون امکان معین چتینلیکلری حل ائده بیلر، لاکین
ها می مسئله لریمیزه جواب گتیرمیش صاییلماز . دخیل نسبت "ی" سی نین

دیلیمیزده بو قدهر ایشلک یئر توتابیلمه سی ده بو ادعائین ثبوتو اوچون بیر قرینه دیر. کئچن یازیمیزدا دا اشارت ائدیلدیکی کیمی معاصر علم و تدقیق ده وضع اولونان اصطلاحلارین بیرچوخونا بییزیم ده قارشیلیق وضع ائتمه کیمیز اوچون بیرنوع نسبتی گؤسته رن اکه شدتله احتیاجیمیز واردیر. بو ضرورت قارشیسیندا اگر اوز امکانلاریمیزدان فایدالانماق ایسترسک ، امیرعلیشیر نواشی نین گؤسته ردیکی استقامت دن آیریلما مالی ییق . کئچن یازیدا دا تکرار ائتدیگیمیز کیمی ،
 نواشی "نین مصلحتی بودور :

"...کینه بعضی لفظه بیر (ل) الحاق قیلورلارکیم اول شئین اول صفتده رسوخونا دلالت قیلور... بو الفاظ و عبارتده بو نـوع دقایق چوخدورکیم بوگونه تکین هئج کیشی حقی ایله ملاحظه قیلما دیغی جهندن بو گیزلی قالیب دیر " (۱۸)

بویوک شاعیر و عالیمین تعبیری ایله ،داهی" بو نوع دقایق " - ه "ملاحظه" زمانی چوخدان چا تمیش دیر . دیلیمیزه قایغی گؤسته رنلریسن قاباقلاریندا بو موضوعلا چوخ جدی مشغول اولماق ایشی بیر وظیفه کیمی دورما قدادیر :

یعنی بختیمیزین موضوعو اولان " - ل " اکینه مراجعت ائتمک و بو دوغما اکی فعلا لاشدیرما قلا گونوموزون احتیاجلارینی قارشیلماق اوچون دیلیمیزی بو جهندن ده مقتدر قیلماق. البته بو ایشده ده علمی دقت ذوق سلیم و احتیاط و اعتدال دان آیریلماق شرط دیر .
 (پارانتیزین صونو)

حاشیه لر

- (۱) " وارلیق " ۱ - ۶۷ ، باهار ۱۳۶۷ " کلمه لر اؤزه رینه " ص ۳ - ۱۸
- (۲) " بولوم - اسم : (۱) بولمه ایشی ، ۲ - پارچا ، بولونموش حصه ، پای ، حصه " (آذربایجان دیلی نین ایضاحی لغتی ، ج ۱ ، ص ۳۱۵)
- (۳) پروفسور دوقتور زینب قورقماز " تورکجه ده - ل اکی (- ال / - ه ل ، - یل / - یل ، - ول / - ول ، سال / - سل) " تورک دیلی ، نومره ۱۸۹ ، بیرینجی کانون ۱۹۶۶ ، دیل بیلگیسی سورونلاری III - دن نقل ، ص ۷۵ ،
- (۴) A.von Gabain ، متنده آدی کئچن اثرص ۴۷ و ۵۳ (تورکجه ترجمه)

- (۵) عثینی اثر ص ۴۳ و ۴۴
- (۶) رسل : "ارسل القول" : لم یقیده ، "ترسل فی الרכوب" : بسط رجليه
على الدابة و ارخى ثيابه على رجليه و حوله ... الرّسلة : الكسل ...
(المنجدفی اللغه ج ۱ ، ص ۲۵۹)
- (۷) قلوژین ، اون اوچونجو عصردن قابا قکی تورکجه نین اشتهمولسوزیک
لغتی " ، ص ۲۳۸
- (۸) بو مقاله نین کئچن قسمی: " وارلیق " آدی گیچن نومره ص ۱۶ ، امیر
علیشیر نواشی " محاکمه اللغتين " ص ۷۹
- (۹) فاروق تیمورتاش ، " یئنی کلمه لر سوزلوگو " ص ۲۷
- (۱۰) بانغو اوغلو ، " تورکجه نین قرامثری " ص ۱۷۷
- (۱۱) عثینی اثر ، ص ۲۵۰
- (۱۲) عثینی اثر ص ۲۳۲ - ۲۳۱
- (۱۳) آدی گئچن اثر ص ۶۸۳
- (۱۴) عثینی اثر ، ص ۲۳۸
- (۱۵) " دیل بیگیسی سؤرونلاری ۱۱ " ، ص ۱۰۸ - ۷۲
- (۱۶) عثینی اثر ، ص ۹۱
- (۱۷) عثینی اثر ، ص ۸۲
- (۱۸) محاکمه اللغتين ، ص ۷۹ .

✧ صون ✧

ای خدایا دیمه گوم بیزنی بلالردن قورو
یاکه ایل ایچره کوریلکن ماجرالردن قورو
سیل ایبرسالغین ایبرطوفان ایبریانغین ایبر
لیک تنکریم اوزنی بیلمس بی خیالردن قورو
حکمت حق دین سئوال ایتمک مینی حدیم ایمس
باخدالرنی خدایا بیخدالردن قورو
رب عالم سین ترورسن بشقه ربیم یوق مینی
پادشاها قول لرینکنسی پادشالردن قورو
قویمه اوچقون نیک گورش میدانیده یلغوز ایکم
دشمنیم نی مینکه بیرگیل (وئر) آشنالردن قورو
پیشاور - ایرگش اوچقون
(افغانلی مهاجرلردن)

* ترکی خلج *

ترکی خلج زبان گفتگوی ترکان خلج میباشد که در مرکز ایران (خلجستان) در ۱۶۰ کیلومتری جنوب غربی تهران در منطقه ای بین ساوه، قم و اراک زندگی می کنند.

مرکز حکومتی خلجستان دستگرد است که در ۶۴ کیلومتری غرب قم قرار گرفته ولی خود این شهر خلج نشین نیست. خلجها روستا نشین هستند و در ۵۷ دهکده پراکنده اند. مهمترین مراکز خلجها، تلخ آب (در حدود ۲۰۰۰ نفر) و اشقان (در حدود ۱۳۰۰ نفر)، نادرآباد (در حدود ۱۱۰۰ نفر)، خلت آباد (در حدود ۴۵۰ نفر) و منصورآباد (در حدود ۴۰۰ نفر) و فیض آباد (بیش از ۱۰۰۰ نفر) میباشد.

در این مناطق خلجها با برادران فارس و ترک (آذری) زندگی می کنند و از این جهت و همچنین بخاطر تحصیل به زبان فارسی، زبان نشان تحت تاثیر این زبانها (بیشتر فارسی) قرار گرفته است. زبان منطقه غربی خلجستان مانند تلخ آب و خلت آباد و فیض آباد بیشتر از دهات شرقی تحت تاثیر زبان فارسی قرار گرفته است. جمعیت خلجها در این منطقه بیش از سی هزار نفر میباشد. مردم این منطقه اغلبشان فقیر بوده و برای دیگران کار می کنند (رعیت) و بعلمت کمبود آب به مناطق دیگر مهاجرت می نمایند با در نظر گرفتن عوامل فوق دانشمندان زبان شناس که در این منطقه تحقیقات نموده اند (پرفسور گ. دورفر و همکاران) معتقدند که ترکی خلج بتدریج در حال از بین رفتن میباشد. عده ای از خلجها هم در میان قشائیها زندگی می کنند و بنظر میرسد ترکی قبیله، عمده قشائیها با ترکی خلج مرتبط بوده و با آن اختلاف جزئی دارد.

مردم خلجستان مسلمان شیعه میباشد. مردهایشان اغلب به دو یا سه زبان (خلجی، فارسی و ترکی آذری) صحبت می کنند. بچه ها اگرچه خلجی می فهمند ولی بیشتر فارسی حرف می زنند.

ترکی خلج جزء هیچکدام از گروه های ششگانه، ترکی (جنوب غربی یا اوغوز، شرقی یا اویغور-اُزبک، شمال غربی یا گروه قبیچاق، شمال شرقی یا جنوب سبیری) و یا قوت و چوواش نبوده خود لهجه مستقلی را تشکیل می دهد و قدیمی ترین لهجه ترکی میباشد. در ترکی خلج آثار ترکی قدیم (گوگ تورک) و حتی ترکی مادر (پروتو تورک) باقی مانده از این جهت از نظر زبان شناسی ترکی دارای اهمیت خاصی است.

دربارهٔ خلج‌های ایران و زبان آنها از مستشرقین خارجی مینورسکی و ک. دورفر و از ایرانیها آقای م. مقدم تحقیقات سودمندی بعمل آورده و ویژگیهای این لهجه را مشخص نموده‌اند.

در ایران م. مقدم ضمن بررسی گویشهای وفس و آشتیان و تفرش در این منطقه و بر خورد با لهجه‌های خلج و آذری آنها را نیز جمع آوری و مورد بررسی قرار داده و در سال ۱۳۱۸ در مجلهٔ ایران کوده در تهران منتشر نموده است.

پرفسور مینورسکی نتایج بررسی‌های خود را در سال ۱۹۴۰ در مجلهٔ

Bultin of the Society of Oriental and African Studies

تحت عنوان **The Turkish Dialect of Khalaj** در لندن انتشار داده است. پرفسور گرهارد دورفر استاد تورکولوژی دانشگاه گوتینگن آلمان که در عین حال ایرانشناس میباشد بعد از آگاهی از تحقیقات آقایان مقدم و مینورسکی و بررسی آنها هئیتی را در سال ۱۹۶۸ برای بازدید از مناطق خلج نشین ایران و بررسی زبان آنها به ایران می‌فرستد. سال بعد خود نیز با هیئت مذکور به ایران می‌آید و بعد نتایج بررسی‌های خود را با مقایسه با نوشته‌های آقای مقدم بشکل کتابی تحت عنوان خلج ماتسریال (**Khalaj Materials**) در سال ۱۹۷۱ منتشر می‌سازد. این کتاب به زبان انگلیسی نوشته شده و از طرف دپارتمان مطالعات اورال - آلتائیک دانشگاه ایندیانا در آمریکا چاپ شده است. پرفسور دورفر در این کتاب قسمتی از کتاب آقای مقدم را که به فارسی است به شکل دستخط فارسی چاپ نموده است. مطالعات و انتشارات گروه دورفر دربارهٔ زبان خلج ادامه داشته و مقالات زیادی به زبانهای آلمانی، انگلیسی و ترکی (استانبولی) از طرف او و همکارانش (دکتر سمیح تزجان و...) به چاپ رسیده است. ترکی خلج قدیمی ترین لهجه ترکی است و در آن ویژگیهای زیر دیده میشود:

۱ - "ه" اول کلمات از دوران ترکی مادر (قبل از ترکی قدیم قرون ۷-۶ میلادی) بطور سیستماتیک باقیمانده در صورتیکه در سایر لهجه‌های ترکی (آذری، قوموق، اویغور جدید و قارا قالیاق) بطور نادر دیده میشود. مثلاً: هاز (آز = کم)، هاغاج (آغاج = درخت)، هوژوم (اوزوم = انگور)، هو (اوش = خانه)، هوچاق (اوجاق)، هتک (اتک = دامن) هیستی (ایستی = گرم) و... .

در ترکی آذری در کلماتی مانند (هورمک = بافتن) ه باقی مانده است به نظر پرفسور دورفر "ه" از دوران پروتو تورک باقی مانده و قبلاً هم "پ" بوده است. بنابراین ترکی خلیج از ترکی قدیم یعنی زبان گوگ تورکها که در کتیبه‌های اورخون باقی مانده قدیمی تر است .

۲- نی (ny) ترکی قدیم که در ترکی اوغوز و بسیاری لهجه‌های دیگر به "ی" تبدیل شده در ترکی خلیج مانند ترکی قدیم آرگو به "ن" تبدیل شده مانند کون (گوسفند) که در ترکی قدیم کونی و در ترکی امروزی کویون و در لهجه آذری قویون گفته میشود . . . .

۳- صدای "د" مانند ترکی قدیم در ترکی خلیج هم باقی مانده و به "ی" تبدیل نشده است. مثلاً هاداق (آیاق = پا)، قودروق (قویروق = دم)، بودا (بویا = رنگ)، بود (بوی = قد)، اودغان (اویانماق = بیدار شدن)، اودو (اویوماق = خوابیدن)، هادری (آیری = جدا)، قادون (قایین = برادرزن و شوهر)، یید (ایی = بو)، دومروق (مشت) . . . .
از زبانهای زنده ترکی فقط در ترکی تووا (جنوب سبیری) ه باقی مانده است .

۴- "ی" در اول کلمات اکثراً باقی مانده مثلاً: ییل (ایل = سال)، ییپلیک (ایپلیک = طناب)، ییتی (ایتی = تیز)، بیراق (ایراق = دور) .

۵- در اول کلمات برخلاف لهجه‌های ترکی غربی بجای "د"، "ت" مو - جود است. مثلاً: تیل (دیل = زبان)، تیش (دیش = دندان)، توش (دوش = سینه)، تیرناق (دیرناق = ناخن)، تیز (دیز = زانو)، تره (دری = پوست تار)، دار (تنگ)، تولا (دولو = پر)، تورت یا تشرت (دورد = چهار)، در ترکی قدیم و لهجه‌های ترکی شرقی نیز وضع چنین است .

۶- در اول کلمات مانند ترکی قدیم بجای گ، ک موجود است. مثلاً: کون یا کین (گون = آفتاب و روز)، کئجه (گئجه = شب)، کشر (گورمک = دیدن)، کوز یا کئز (گوز = چشم) .

۷- در بسیاری کلمات ق (غ) و گ ترکی قدیم باقی مانده مثلاً: صیچقان (صیجان = موش)، تونقوز (دوموز = خوک)، تا ووشقان (تاوشان یا دؤو - شان = خرگوش)، یونگ (یون = پشم)، قازقان (دیگ)، یئکگه (یئکه = بزرگ)، قوروق (قورو = خشک)، قیصقا (قیصا = کوتاه)، کورکگ (کوره‌ک = پارو) .

۸- آخر کلماتی که در ترکی آذری به "خ" ختم میشود به "ق" ختم میشود

مثلاً: تُوُق (تُوُخ = سیر)، قُولاق (قُولاخ = گوش)، بُوُرماق (بارماخ = انگشت
تُوُرباق (تُوُرباخ = خاک)، اُوُزاق (اُوُزاج = دور). در اغلب موارد صدای
"ق" شبیه به "ک" است.

۹ - در وسط کلمات نیز "غ" اغلب اوقات بشکل "ق" تلفظ میشود مثلاً
بُوُقارشاق (باغیرساخ = روده)، اُوُقلان (اُوُغلان = پسر)، بُوُقوز (بوغاز
= گلو)، تاق (داغ = کوه)، بُوُقار (بُوُخاری = بالا).

۱۰ - در آخر کلمات اکثراً کسره و فتحه باقی مانده و تبدیل به ایسی
(آینده است مثلاً: تیشه (دیشی = مونث)، تِر (دری = پوست). تُولایا
تُولیه (دولی = پر)، آلتا (آلتی = شش).

۱۱ - ج فقط در کلمات دخیل دیده میشود.

۱۲ - بجای دگیل = نه، مانند ترکی آرگو (قدیم) داغ گفته میشود.

۱۳ - سیستم سه گانه صامت ها (کوتاه، بلند، دیفتونگ) از زمان
ترکی مادر باقی مانده در صورتیکه در اغلب لهجه های ترکی صامت ها کوتاه
و یا نسبت بسابق کوتاه تر شده اند: اُوُون (اُون = ده)، هُوُو یا هُوُو
(اُوُو = خانه)، کُوُز (با صامت کشیده) (کُوُز = چشم)، قُوُل (با صامت کشیده
(بازو). چُولاق (با صامت های بلند)، یُوُرقان (با صامت های بلند) = لحاف

۱۴ - پسوند مفعول عنه (از) *ablatif* مانند ترکی قدیم دا، ده می

باشد. در ترکی امروز دان و دن میباشد.

۱۵ - پسوند مفعول فیه (در) *locatif* چه می باشد. در ترکی امروز

دا و ده میباشد.

۱۶ - بجای پسوند آینده (جاق، جک) غا، قا بکار میرود: بیلیقام

(بیله جگم = خواهم دانست) بیلیقای (بیله جکسن = خواهی دانست)

در بعضی لهجه های خلیج (چاهک و مهرزمین) برای زمان آینده پسوند

گُولوک بکار میرود.

علامت مصدر "مک" و "ماق" میباشد. بعضاً هم با گلی، قالی گفته میشود: کل گلی

یا کلمک (آمدن)، وراقالی یا وارماق (رفتن)

پرفسور دورفربا مشاهده پاره ای ویژگیهای مشترک ترکی خلیج و ترکی

قدیم آرگو (تبدیل "نی" به "ن"، "داغ" بجای "دگیل" = نه، تبدیل ایسی

(d , t) به او (u) مانند واردوم، گلدوم و "ز" به "د" در بعضی

کلمات) به این نتیجه رسیده است که خلیج های مرکزی ایران اولادهمان

آرگوها هستند که در زمان محمود کاشغری یعنی ۹۰۰ سال قبل در آسیای میانه

بین اسفیجاب (طراز) و بالاساغون زندگی می کردند و از ترک شدن سفدیها بوجود آمده بودند .

در اینجا اشکالی پیش می آید که قبول این نظریه را مشکل می سازد زیرا با توضیحاتیکه قبلاً داده شد ترکی خلج را باقیمانده ترکی مادر (پروتوتورک می شمارند از طرفی سفدیهای ما و راءالنهر بعد از استیلای حکومت گسوک تورکها برای این منطقه یعنی از قرن هفتم میلادی ببعده تحت سیطره و نعوذ و ارتباط نزدیک با ترکان درآمدند . بنا بر این ترکی آنها نمی تواند باقی مانده ترکی ما در یعنی ترکی قبل از قرن هفتم میلادی بوده باشد .

در ترکی خلج صائتهای نه گانه آذری موجود است ولی صائتهای بلند و حتی بشکل دیفتونگ نیز دیده می شود . در لهجه جنوبی مانند منصورآباد و فیض آباد ای و او تبدیل به ایی (اُ) شده در صورتیکه در لهجه شمالی مانند تلخ آب و همچنین خلخ آباد ای و او باقی مانده است مثلاً در تلخ آب ثورت (دؤرد = چهار) و در منصورآباد تیرت و یا تیئیرت گفته می شود . از این لحاظ لهجه جنوبی خلج به لهجه ترکی غربی خراسانی و لهجه ترکی ابیوردی ایالت فارس شباهت دارد زیرا در لهجه غربی خراسانی (بجنورد ، جوین و اطراف سبزوار) هم بجای ای کسره و بجای او ایی (اُ) گفته می شود .

در ترکی ابیوردی نیز ای به کسره (چترهک به جای چورهک = نان ، سئز به جای سؤز = سخن) و او به ایی (اُ) تبدیل شده است (گیل بجای کول = خاکستر ، گین به جای گون = آفتاب) . در میان خلج ها گویشهای روستاهای شرقی و غربی هم با هم متفاوت اند . گویش شرقی مانند منصور آباد و گویش غربی مانند تلخ آب و خلخ آباد . گویش غربی زیاد تحت تاثیر فارسی قرار گرفته و کلمات فارسی در آن زیاد است . برای نمونه چند کلمه از گویش منصورآباد و خلخ آباد را بطور مقایسه بررسی مینمائیم :

منصور آباد (گویش شرقی)   خلخ آباد (گویش غربی)

بیل (بئل)	کمر بند
بوغارسوق	روده
هاچوق (آجی)	زار - زهر
کیریک (کورهک)	پارو
گؤورچین	کبوتر
قووروق	دم

منصور آباد (گویش شرقی)	خلت آباد (گویش غربی)
قودغی یا قودغو	مگس
یغتیش	هفتاد
سگان	هشتاد
توقسان	نود

درلهجه تلخ آب ایی (ا) و ایی (ا) بعد از هجای اول به او لئا و او لئا تبدیل میشود: کیشی باباسو بجای کیشی باباسی (پدزن). گروه دورفر از ۳۲ دهکده خلج نشین بازدید نموده و از سه روستا: تلخ آب (شمال غربی) خلت آباد (جنوب غربی) و منصور آباد (جنوب شرقی) کلمات و ماتریال جمع آوری نموده و فهرست ۵۴۱ لغت خلجی را انتشار داده است .

در فهرست لغات تلخ آب از ۳۱۹ لغت رایج در حدود ۴۰ کلمه فارسی و در فهرست منصور آباد از صد کلمه پنج لغت فارسی بچشم می خورد . در فهرست آقای مقدم نیز وضع مشابه دیده میشود یعنی از ۳۰۲ واژه که از تلخ آب جمع آوری شده ۵۰ کلمه فارسی است .

در بررسی مقایسه ای ترکی خلج و ترکی آذری غیر از ماخلاف تلفظ کلمات ، اختلاف در خود لغات و معانی آنها نیز بچشم می خورد . در اینجا به ترتیب نمونه هایی از اختلاف تلفظ و اختلاف کلمات داده میشود :

فارسی	آذری	خلج	فارسی	آذری	خلج
شش	آلتی	آلتا ، آلته	گلو	بوغاز	بوغوز
یک	بیر	بی	کبوتر	گویرچین	کوکا رچیک
دو	ایکی	آکه	کلاغ	قارقا	قاق
ده	اؤن	اؤون	مگس	میلچک	میچک ، مگس
سه	اؤچ	ایچ	سیب	آلما	آلوملا
چهار	تیسرت ، تیشرت دؤرد	تیسرت	سال	ایل	ییل
پنج	بشش	بیشش	ستاره	اؤلدوز	یؤلدوز
خشک	قورو	قوروق	چشم	گوز	کوز ، گفز
تنگ	دار	تار	خودش	اغوزی	افیز
زرد	ساری	ساروخ	مرد ، نر	آرکک	هیرکک
			درد	آغری	آغروق

اینک نمونه هایی از لغات متفاوت خلج و ترکی آذری :

فارسی	ترکی آذری	خلج	فارسی	ترکی آذری	خلج
سرد	سویوخ	بوز	برادر	قارداش	لله، لالا
بچه	اوشاق	کال	خواهر	با جی	دده، با جی
سیاه	قارا	آرا، کارا	سفید	هیترین آق	هورون، هیترین آق
جلو	قاباخ	ایلگر*	مرد	کیشی	هر
دیروز	دوئن	آنگیر	زن	قادین	کیشی
الان	ایندی	تیئمی	گرگ	قورد	بره، بیرى*
چوبان	چوبان	قونچی	شلوار	شلوار	ایم، اشم
خواستن	ایسته مک	شه	شهر	بالیق شهر	بالوق، بالیق شهر
کردن	اقتمک	شا	در	قاپی	ایشیک
نشستن	اوتورماق	یوور	نان	چورهک	هیکمک*
خسته	یورغون	هارمیش	خوب	یاغشی	هاوول
گفتن	سویله مک	هی، های	ماحب	یپییه	ایدی*

(کلماتیکه با علامت ستاره مشخص شده اند ترکی قدیم می باشد)

عروسی	توی	کیدن	دروغ	یوپاغ، میپاق	بیالان
مرغ	تووق	کیتیک	گاه	شیشیر	سامان
گردو	جووزیا قوز	یوقاق	جوجه	جیریک	جوجه
پنبه	پامبیق	لیکه	نقی	قارقیه	قمیش
خدا (۱)	تانری، تاری	خدا	لباس	کسیک، کدوک	پالتار

صرف افعال : زمانها در ترکی خلج محدود است. ما در مصاحبه با دو نفر از اهالی فیض آباد و آقای مصیب عربگل اشکال زیر را ثبت نمودیم :

می روم حال : (من در حال رفتن هستم)

من واریوروم	بیز وازیوروق
سن واریوردی	سیز واریوریز
او واریور	اولار واریوللر

(۱) در تمام لهجه و زبانهای ترکی (قدیم و جدید) غیر از با شکرد کلمه تانری با تلفظ های گوناگون (برای خدا بکار می رود .

(۲) علامت (ه و م) بلند بودن صدارا نشان می دهد .

زمان مضارع :

من واروم (من می روم)	بیز واریمیز (ما می رویم)
سن واری (تو می روی)	سیز واریز ^(۲) (شما می روید)
او واریر (او می رود)	اولار واریلر (آنها می روند)

ماضی مطلق :

من واردوم (من رفتم)	بیز واردوخ (ما رفتیم)
سن واردی (تو رفتی)	سیز واردیز (شما رفتید)
او واردی (او رفت)	اولار واردیلر (آنها رفتند)

ماضی نقلی

من وارمیشام (من رفته‌ام)	بیز وارمیشاق (ما رفته‌ایم)
سن وارمیشای (تو رفته‌ای)	سیز وارمیشاییز (شما رفته‌اید)
او وارمیش (او رفته‌است)	اولار وارمیشالار (آنها رفته‌اند)

ماضی بعید :

من وارمیشارتوم (من رفته‌بودم)	بیز وارمیشارتوق (ما رفته‌بودیم)
سن وارمیشارتی (تو رفته‌بودی)	سیز وارمیشارتیز (شما رفته‌بودید)
او وارمیشارتی (او رفته‌بود)	اولار وارمیشارتیلیر (آنها رفته‌بودند)

آینده:

من وارقولوکام (من خواهم رفت) سن وارقولوکای ه او وارقولوکار
بیز وارقولوکاک - سیز وارقولوکاییز - اولار (اولر) وارقولوکالار .

بجای آینده : می خواهم بروم

من شوروم یوواغام (من می‌خواهم بروم)
سن شوری یوواغای (تو می خواهی بروی)
او شور یوواغا (او می خواهد برود)
بیز شوروق یوواغاق (ما می خواهیم برویم)
سیز شوریز یوواغایز (شما می خواهید بروید)
اولار شولر یوواغالر (آنها می خواهند بروند)

یووارام	(بروم)	بیزیوواریمیز یا واریمیز (مابزویم)
یوو	(برو)	سیز یوو
یووارته	(برود)	اولار یووارتهلر (بروند)

دربعضی جاها (فیض آباد...) درمقام سئوال نؤ (No) بکار میروود. مثلا اوواردینؤ (آیا اورفت)، سن کلدینؤ (آیا تو آمدی)؟ بجای دیر (است) مانند ترکی قدیم و ترکی شرقی : ار، ارور، ایر گفته میشود. اینک برای نمونه چند سطر از متن ترکی خلج راکه ۲۰ سال قبل توسط گروه دورفر در آلمان از زبان یکنفر از اهالی خراب، آقای مُصیب عربگل تهیه شده با ترجمه فارسی آن نقل می نمائیم :

* خلج و خلجستان *

۱- ایرانچابی طایفه خلج یا خلج آتیجا قم و اراک و تفرش و ساوه هآریسیجا تیرلیک تیتتیووللار کی ، تقریبا اوون سکزین مین نفر اولیلار و قیرق بیئش بالوقچا یووزیولار (اوتورولار) .
 ۲ - ایلگرتتر آرتوقتار امیشلر، اما هاضیان بالوقلار تیلی چور - ینمیش فارس یا تورکی کی به یون معمول آر اولمیش .
 ۳ - گرچی هاوول (خوب) بلگولوک داغ کی بو طایفه نی بیئرده و قاچان کوچ ویئریلمیش یا ایئزلیری کوچ شامیش (اتمک) آللار بو منطقه کلمیش اللر، اما اوندیچاکی قیراغ کووشاچا هاییلیمیش، ایئزخارلارییا (اختیار) بوورا کلمه دوک اللر و کوچ ویئریلمیش یا تبعید اولمیش آللار .

۴ - تقریبا گرهک هیدیک تر اولیغا، موندا سا روزکی بی شکست و ایئزه سیلیک روحیه سی تابو آخرلارقا تابولارچا و آرامیش .
 ترجمه فارسی

درایران یک طایفه بنام خلج یا خلج بین قم و اراک و تفرش و ساوه زندگی می کنند تقریبا ۱۸ هزار نفر و در ۴۵ روستا سکونت دارند .
 ۲ - قبلا زیاد تربودند اما زبان بعضی روستاها عوض شده و فارسی یا ترکی معمول امروزی شده است . گرچه اطلاع درست در دست نیست که این طایفه از کجا و کی به این منطقه کوچ داده شده و یا خود کوچ کرده اند . اما

آنچه در گوشه و کنار گفته می شود به میل خود به اینجانیا آمده اند، کوچ داده شده و یا تبعید شده اند. تقریباً باید درست باشد زیرا تا این اواخر یک روحیه شکست و غریبی در آنها بوده است.

آقای عربگل در ایران و آلمان با گروه پرفسور دورفر در تحقیق زبان خلجی همکاری داشته و شعر زیر را که به ترکی خلج سروده برای ما فرستاده است

✽ خطاب مادر به فرزندان ✽

بالام دشمن یَسَل چکمیش وطنکه (فرزندم دشمن به وطن حمله کرده است)
 قره دونقوز بیزو آلمیش کمینکه (خوک سیاه ما را به کمین گرفته است)
 سعیدوم، محسنوم حربه قَلْپا لدیز (سعیدم، محسنم اسلحه بدست بگیرید)
 حمیدوم، هرمزوم سنگر توتال دیز (حمیدم، هرمزم سنگر بگیریسند)
 ایران تورباق دوشمنلر یشر دق (خاک ایران جای دشمنان نیست)
 وطن سۆمکل یورت هر دق (کسیکه وطن را دوست ندارد مردخانه خودش نیست)

بُولیت تا گورله مقه تُول یقماز (ابرتا غرش نکند تگرگ نمی بارد)
 خلج شیر بالامجان تُولکی توقماز (شیر خلج فرزند جانم رو باه نمی زاید)
 نه نشی سینیتی اگر بی کون قوشامسه (اگر شیر ما درت را یک روز گنجشک می خورد)

تا ووشقان هئکمه کنیده پلره یشسه (خرگوش یک تکه از نانش را می خورد)
 بشیون قوش اولنشرت کؤکچه طرلان (امروز گنجشک در هوا (آسمان) عقاب شده بود)

تا ووشقان اولمیسرت یشرجه اصلان (خرگوش در زمین شیر شده بود)
 اوغول بشجر میشم بیلوم ایلمیش (پسر عمل آورده ام کمرم خم شده)
 ساچ هر گشنتر میشم تیشوم تشکشلمیش (گیس سفید کردم دندانهایم ریخته)
 بالامجان های بالامجان، های بالامجان (فرزندم آی فرزندم آی فرزندم)
 دخیلم وارمقه الدهه خوزستان (دخیلم از دست نرود خوزستان).

✽ جواب فرزندان به مادر ✽

نه نم جان هئقله مه کشر یا ش تکمه (مادر جان گریه مکن اشک چشم نریز)
 یوزوی جشمقله مه غم تخم هکمه (صورتت را نخراش و تخم غم نکار)
 تا بیژ وارق و بشزد وارهلر وار (تا ما هستیم و امثال ماها هستند)
 ایران یالقی گرهک دشمنلر زار (ایران آزاد باید باشد دشمنانش زار)

سنوی سیتوی امن دیوده آلورباچ
 فیل آغزیده تفکر سفسورمه عاج
 مومای تاگرله مگی هولکو اولماز
 (کسیکه شیر ترا خورد از دیو باج میگیرد)
 (بمشت او از دهان فیل عاج میریزد)
 (نهال کوچک را تا حرس نکنی درخت
 بلند و سهی نمی شود)
 (شیر خلع مادر جان روباه نمی شود)
 (اگر دشمن به کهکشان برود)
 (فلک از آن بدبخت بیچاره پشتیبانی
 کند)
 (اورا با یک تیر به ستاره می دوزم من)
 (از چرخ فلک تا بزمین می کشم من)
 (اگر آتش باشد سیل هستم روی سرش)
 (اگر باد باشد کوه هستم در مقابلش)
 (اگر داخل آب شد و به رودخانه رفت)
 (می کشم بیرون و خونش را در آفتاب
 می ریزم)

✦ خطاب فرزندان به تفنگ خود ✦

تفنگوم چاتمه بسر یثک الومه
 قطاروم یثک تئزلوب هیگلومه
 من و سن وارمئز بی عهد و پیمان
 من و سن ایرانوی دردیه درمان
 بشیون ایرانئمئز که عرصه تنگر
 سیه چاتما مهیه ته یا تما ننگر
 ننگر
 دوبیتی از آقای عربگل:
 (تفنگم چاتما آویزان بس است بیا
 به دستم)
 (قطارم بیا ردیف بشو به هیگلم)
 (من و تو یک عهد و پیمان داریم)
 (من و توبه درد ایران درمان هستیم)
 (امروز به ایران ما عرصه تنگ است)
 (برای تودر چاتما بودن و برای من
 خوابیدن ننگ است)

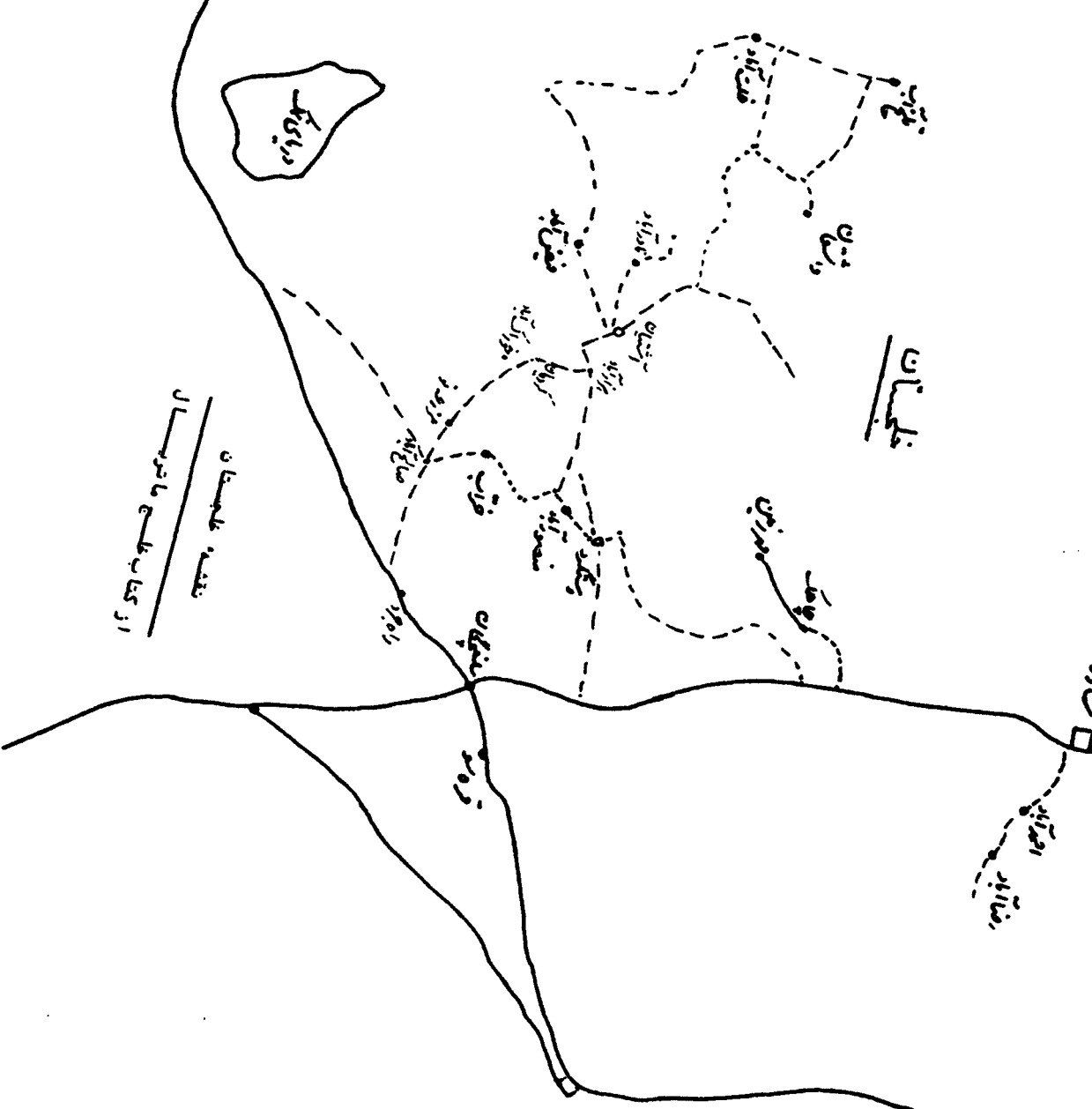
اوچ زاد خیلی خوشار قدری بیلونمز * یثکم، ایچمک دغو پولکا آلونمز
 بی سی های ایشیکی بی سی کارایاز * بیسی جاییلوکار وارور هولونماز

سه چیز خیلی خوش است ولی قدرش معلوم نیست
خوراکی و نوشیدنی نیست با پول خریده نمی شود
یکی مهتاب ، دیگری بهار است ،
یکی جوانی است که می رود و بر نمی گردد

هرکیم ایثزی بینور گر توه تیزی (هرکس خودش را می پسندد شترگر
بینور ، تول کیشی قیزی بینور زانوی خودش را ، زن بیوه دخترش
را می پسندد .)
آورده بورده سوزوی اولتا (از آنجا و اینجا صحبت باشد
بیک ایستیده کثروی اولتا چشمت به روی بارهم باشد .)

* چند ضرب المثل خلجی از آقای ابراهیم واشقانی فراهانی *
اشککه هینن - هارترین کثرمز (کسیکه الاغ سواره ، پشت خودش را نمی
بیند .)
یاغ یاغ اؤستونه تا مایور ، پتله (روغن روی روغن می چکد ، بلغور
قوروغ قینایور خشک خشک قل می خورد)
هاتوهات یانیا وایقان ، هم (اسب پیش هم بیندی ، هم رنگ نشود
رانگاؤلما قامخو اولور هم خوی می شود .)
تولکی قا هایدلار شاهدون کمه ، (به روباه گفتند شاهد شما کیست ؟
هایدی قؤوروقوم گفت دم)
بو یلقی قوش کلمیش بلدرکنه (گنجشک امسالی آمده به گنجشک
جیو جیو ایرتیر یارسالی جیر جیر یاد می دهد)
تولکی تپلکه کیرمز ارتی ، پیسته (روباه تو سوراخ نمی رفت یک
سیبرگه و امیشا رتی جارو بسته بود به دمش)
یلقین سیرسین یثرمیش ، (گله ، گوسفند را یکجا کم کرده
هالادانا هارتیچا کزیر به دنبال یکدانه ابلق می گردد .)
آچو ایشلتمه ، توغو تربتسمه (گرسنه را کار از ایشان نکشید ، سیر
نیم سیرین با باسین قوردا را اصلا تکان ندهید ، نیم سیر را
هیپرین . پدرش را در بیاورید)

(۱) روی حروف بلند کشیده - یا - گذاشته شده (۲) یوؤر: زندگی کردن ،
سکونت (۳) شا : کردن (۴) خآر : اختیار ، میل (۵) هیدیک : راست ، درست
(۶) ساروس : بجهت ، سبب (۷) یته : کردن . (منابع در صفحه ۱۸۵)

گلجستان

رقبہ گلجستان
 او کتاب طلحہ ماخریہ ال

نظامی دن مونرا آذربایجان

ادبیاتیندا "خسرو و شیرین"

موضوعسو

✧ کوشری و نظامی عنعنہسی ✧

اون، اون بیرنجی عصرلرده یا شاییب نظامی عنعنہسینی دوام ائتد۔
یرن آذربایجان شاعرلریندن بیرسی ده میرعقیل کوشری اردبیلسی
اولموشدور. او، صفوی لرسالہسی نین حکمدارلاریندان بیرنجی شاه عباس
(۹۹۶-۱۰۳۸ ه.ق) دؤورونده اصفهان شهرینده یا شاییب، جدی یارادی -
جلیق ایشلری ایله مشغول اولموشدور. اودا نظامی کیمی خمسہ یاراتماق
فکرینده دوشوب، آنجا ق اثرلریندن هله لیک الیمیزده "لیللی و مجنون" و
"شیرین و فرهاد" (۱) مثنوی لریندن باشقا دیگر اثری یوخدور و معلوم
دگیلدیر. ادبیات تاریخ لرینده اونون باره سینده هئچ بیر معلوما تاراست
گلمیریک. تکجه بؤیوک عالیمیمیز میرزا محمدعلیخان تربیت آموزونون
مشهور "دا نشمندان آذربایجان" اثرینده کوشری باره ده اختصارلا معلومات
وثریر و یازیر: "کوشری اردبیل دن دیر، صوفی منش و درویش مسلک بیر شخص
اولوب، نقطه وی لر طریقتی نین بانسی محمودپسیخانی گیلانی نین
جانشین لریندن بیرسی دیر" (۲). بلکه ده اونون نقطه وی لره رغبت گؤسته
- رمه سی، اونودولماسینا سبب اولموشدور. و آدی هئچ بیر دفتره یازیلما
میشدیر. حتی معاصر ایران عالم لریندن آقای دوکتور طلعت بصاری،
وقتیلہ تهران دا نشر اولونان "سخن" مجله سینده نشر ائتدیگی "چهره شیرین"
آدلی مقاله سینده فردوسی نین و نظامی نین و اونلارین خلف لری نین
شیرین حقینده سؤیله دیگی شعرلریندن نمونه لر وثر میشدیر. آنجاساق
دوکتور طلعت بصاری بورایا کوشری نین ده آدینی داخل ائتمیش اولسا
دا بییه نه دنسه، شاعرین شعرلریندن نمونه لر گتیر میشدیر. تکجه آدینی
چکمک له کفایت لنمیشدیر. (۳) حالبوکی کوشری شیرینده حصر اولونموش
بدیعی، گؤزل و اؤره گه یاتان شعرلرین مؤلفی دیر.

شمالی آذربایجان نین گؤرکملی معاصر عالم لریندن دوکتور آزاده خانم
رستم او آموزونون "آذربایجان" اپیک شعری نین انکشاف یوللاری "آدلی
اثرینده، جنوبی آذربایجان شاعری میرعقیل کوشری نین حیات و یارادا -

جیلیقینا جدی دقت یثتیریب، شاعرین "شیرین و فرهاد" مثنوی سی نین گشیش تحلیلینی و ثرمیش، اونیو بویوک نظامی نین "خسروو شیرین" منظومه سی ایله اولچوب، جدی، علمی و بدیعی مقایسه لر ائتمیشدیر. کوثری نین ادبیاتیمیزدا توتدوغو موقعینی، علمی و دوزگون قیمت لندیرمیش و آیدینلاشمیشدیر.

میرعقیل کوثری اؤز "شیرین و فرهاد" منظومه سی نین بیرنجه یئرینده اؤزونو نظامی نین داوا و امچیلاریندان بیرری کیمی تقدیم ائتمیش و بویوک نظامی نین ادبی مکتبندن الها ملاندیغینی بیلدیرمیشدیر. اکثر نظامیه استناد ائده رک سؤز سؤیلمیشدیر :

نظامی را که روحش باد خوشحال   چنین زد این رقم را صورت حال^۴
- دثیه، اوستادینی یاد ائتمیشدیر.

کوثری، اثری نین نظمه چکیلمه سی تاریخینی، منظومه نین صونوندا بیله بیان ائدیپ نظمه چکمیشدیر :

پی تاریخ این ابیات دلجو   بهر سو بود طبعم درتکاپو
که این اشعار از کلک بیان زاد   خرد شیرین حکایتها نشان داد^۵
شاعرین ۷۶۵۰ مصراع دان عبارت اولان "شیرین و فرهاد" اثری عنعنیه اساساً تانری نین، پیغمبرین و دؤورون حکمداری نین مدحی ایله باشلاسا دا، شاعر لاپ باشلانقیچ دا ایلک مدیحه ده بیله شکایتسه کشیب، زمانه سینده علمه، هنره، یارادجیلیغا قیمت و ثریلمه مه سیندن سؤز آچمیش، سوزون، کلامین خریداری اولما دیغینی بیان ائتمیشدیر و آچیق - آچیغینا سؤیله میشدیر :

... در این کشور خریدار سخن نیست   کسی سرگرم بازار سخن نیست
که در ایران کسی ناید پدیدار   که باشد جنس معنی را خریدار^۶
گورونور اصفاهاندا و زامان کوثری شعرینه قیمت و ثرن اولما میش دیر و بیز بو مسئله نی ائله اونون نقطه وی لیگه رغبت بسله بیب باغلی اولدوغو ایله علاقه لندیریریک و بیلیریک آخیردا بیرینجی شاه عباس وار گوجو ایله بوتون بو جریانین آردیجیل لارینی محو ائدیپ آرادان آپاردی و قتل عام ائیلدی و گؤکلرینی کسدی. چوخ نادر صورتسده اولومدن نجات تاپانلار اولدو او جمله دن میرعقیل کوثری .

بئله اولدوغو تقدیرده یعنی کیمسه شاعرین یارادجیلیغی ایله ماراقلانما دیغی و اونا اعتناء ائتمه دیگینه گوره، شاعر اؤز شعرلرینی

هندوستانا گونده رmk فکرینه دوشهرک یازیر :

برآتم کوثری ابیات خودرا   شده نازل زعرش آیات خود را
چو قطره جانب عمان فرستم   متاع خود به هندوستان فرستم (۷)
لیکن شاعرین بو تشبث و اعتراضی دا هئج بیرنتیجه وثرمیر، شاعر
هر طرفدن آغیر تضییقه وجدی فشارلارا معروض قالاراق، باش گؤتسوروب
اولکهنی ترک ائتمک خیالینا دوشور، اضطرابی مهاجرت ائتمک مجبور -
یتینده اولور :

در ایران تلخ گشته کام جانم   بیاید شد، سوی هندوستانم (۸)
- دثیه، اوزونه تسلی وثریر.

شاعرین هندوستانا گئدیپ - گئتمه سی هله لیک بللی دگیل دیر. بو
باره ده الیمیزده هئج بیر معلومات یوخدور.

کوثری نین حیات ویارادیجیلیغینا دایر اساس معلوماتی اونون
اوز اثرلریندن آلیریق. شاعر اوزو باره سینده یازیر:

اگر نوکت در معنی نسفتی   حدیث "لیلی و مجنون" نگفتی
نکردی گر تو عرف عاشقی یاد   که خواندی قصه "شیرین و فرهاد" ^۹

بؤنونلا دا کوثری اوزونون "لیلی و مجنون" و "شیرین و فرهاد"
آدلی منظومه لری نین اولدوغونو بیلدیریر. ائرده کوثری ده قطب خوا-
رزمی، شیخی، عارف اردبیلی، امیرعلیشیر نوائی و دیگر تورک خلق لرینه
منسوب اولان نظامی آردیجیلاری کیمی فرهادی اؤن سیرایا چکیبه، اؤنو
اثری نین اصیل قهرمانی و اساس سیماسی کیمی گؤتورموشدور. کوثری اؤز
فرهادی نین منشأ و کؤکو حقیقنده بئله یازیر :

که در چین پادشاهی نامور بود   که عالی همت و والا کهر بود
درین دولت سرای عشق بنیاد   یکی فرزند بودش نام فرهاد (۱۰)

ائرده مهین بانو، شیرین، فرهاد، خسرو، بزرگ امید، دایه، شاپور و
باشقا صورتلر واردیر. شاپور فرهادین اوشاقلیقدان مکتب یولداسی و
انیسی دیر. کوثری شاپورو دولت خادمی دیر. اؤزوده زادگان نسلیندن و
یوکسک منشالی بیر طبقه دن دیر. او دا خاقانین وزیری نین ییگانه
اوغلودور :

بباغ زندگانی داشت دستور   نهالی نورسیده نام شاپور (۱۱)
فرهادلا شاپور تحصیل آلا رکن هرا یکیسی بیر صنعت و پیشه ایله نه ده
ماراقلانیب، فرهاد بالتانی و شاپور ایسه فیرچانی سئچیر. فرهاد مهارتلی

داش یونان و گوزهل بیر معمار و اوستاد بیر هیکل تراش و شاپور باجا - راقلی و محتشم بیر رسام اولور. بو ایکی یولداش امکانلاردان استفاده ائده رک، عظمتلی بیر سارایین تیکیلیب، باشا چاتما سینی نظره آلیب هم علم، هم ده صنعت و هنر عالمینده ماراقلی ایشر گؤرمؤشور.

کوشری فرهادین شیرینه عاشق اولماسی احوالاتینی، تورک خلق لری - نین عنعنه لری و ناغیل لاری اساسیندا قلمه آلیب، فرهاد یوخوسون سدا شیرینی گوروب اونا وورولور... نهایت اوزاقدان گلیمیش بیر کروانین باشچیسین. دا - تاجرباشی دا شیرینین تصویرینی گورور. تاجرشیرینین کیم اولوب، هارادا اولدوغونو فرهادا ایضاح ائدیر. بورادا گنجه، نظامی منظومه سینده کی یرده نی عوض ائدیر، آنجاق ارمن زمینین ده آدینی چکیر:

بملک گنجه کار افتاد مارا سوی ارمن گذار افتاد مارا (۱۲)
کوشری اثر بویو دفعه لرله گنجه وارمن زمین آدلارینی چکمیشدیر.
و اونلارین آدلارینی ابدی لشدیرمیشدیر.

تاجرباشی شیرینین شکلینی فرهادا وئریب، فرهاد عشقین قدرتی ایله دوغما آنا یوردونو ترک ائده رک، نامعلوم بیر طالعین آردینجا شرقدن غربه دوغرو یولا دوشور. یگانه یول یولداشی و مونسسی ده شاپورا ولور. اونلار یولدا بیر - بیرلرینی ایتیریپ، هره سی آیری بیرویول لا کلیب ارمن زمینه چیخیب، اوردادا تاییشیب، مقصده اویغون بیرگه فعالیته باشلا بیرلار.

اثرین موضوعو اساس اعتباریله نظامی نین "خسروو شیرین" یوشما سیندا اولدوغو کیمی اولسادا، ائله باشلانقیجدان کوشری نین یاراتدیغی صحنه لری دیر. شاعر حادثه لرین تصویرینده یئنی بیرویول، یئنی و اوریز - ینال فکرلر سویله مک، ماراقلی صحنه لر یاراتماق ایسته میشدیر. او بو - یوک سلفینی تکرار ائتمک ایسته مه سه ده آنجاق بونا تام شکلده موفق اولما بیلمه میشدیر.

نظامی منظومه سینده اولدوقو کیمی، کوشری اثرینده ده شاپور فرهادان قایاق شیرین له گوروشموش، ایلیک گوروش ده اوردادا فرهادین صورتینی چکیب اونا گؤسته رمیش و دقتینی جلب ائتمیشدیر. شیرین ده غایبانه اولاراق فرها وورولموشدو. اساس فرق بورا سیندا دیر کی، کوشری فرهادی خسرو لا دگیشمیشدیر. فرهادین گوزهل تصویرینی گوره ن شیرینین عقلینی

باشیندان چیخارمیشدی :

چو شیرین را نظر بر صورت افتاد زهر مویبیش عشق آمد به فریاد (۱۳)
بورادا اساس قهرمان خسرو یوخ فرهاد دیر. حادثه ده چولده، چمنده،
باغ دا یوخ، سارای دا خلینده، عادی یا شاییش شرا یطینده باش وئرمیشدیر.
کوثری ده عاشقی معشوقه نین آردینجا شرقدن، غربه گونده ریر. آنجا ق
نظامی منظومه سی نین ترکیب حصه لری ایله کوثری اثری آراسیندا اولان
فرق بورا سیندا دیرکی، نظامی اثرینده اولان صحنه سا زلیقلار، طمطراقلا،
بدیعی لیک تاریخه معین قدر یا خینلیق، حادثه لرین عینی وعادی تصویر
وا یضاحی، کوثری منظومه سینده بیر قدر با یا تیلش دیر یلمیش، سادده لشمیش،
تاریخ یلیگدن اولاقلاشمیش، بیر قدر سادده لشدیر یلمیش و بسیط لشدیر -
یلمیشدیر. کوثری نین سلفی اثرینه آرتیردیقی اپیزودلار، حادثه لرو
صحنه لرده اولاق قدر اینا ندیرجی و مارقلی اولما میشدیر. نظامی سویسه
سینه قالخا بیلمه میشدیر.

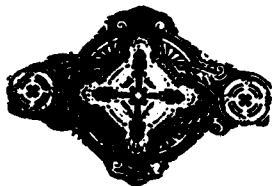
کوثری اثرینده فرهادلا شیرینین گوروشوب سئویشمه لرینده یثنسی
صورت اولان دایه نین معین رولو اولموشدور. شیرین ائوزونو تا جر آدلاند-
یران فرهادین زادگان نسلین نسلین دن اولوب بیر شهزاده اولدوغونو
احتمال ائدیر، بونو اونون دا ورائیش و رفتاریندان دویور. دایه واسطه
سی ایله، ایچکی مجلسین ده بو ایشی آیدینلاشدیریر. فرهادین شهزاده
اولدوغو آشکارا چیخیر و شیرینی حدیندن آرتیق سئویدیریر. حالبوکی،
نظامی داستا نیندا فرهادین کیم اولدوغو و منشأ و کؤک مسئله سی مطرح
دگیل دیر. بو ایش آنجا ق خسرو حقینده افاده اولونموشدور.

کوثری فرهادلا شیرینی گوروشدورور، سئویدیریر و اوخوجویا بئله
کلیرکی، آرتیق ایش بیتیب و تیزلیک له مسئله لازمی شکلده حل اولوناسی
دیر. آنجا ق بئله اولمور. عاشق ایله معشوق وصال و خوشبختلیک مقامینه
یئتیشه بیلمیرلر. حادثه لر گؤزله نیلن لرین عکسینه اولور. کوثری مسئله
نی مرکب لشدیریر. عشق مثیدانیندا تهلکه لر اولدوغونو گؤسته رمسک
اوچون داها عظمتلی و قدرتلی بیر رقیب مثیدانا چیخاریر. ساسانسی
ساله سی نین محتشم شاهنشاهی اولان خسرو پرویزی عشق مثیدانینا گتیریر.
خسرو ارمن شاهزاده سی شیرینین گؤزه ل لر گؤزه لی اولدوغونو ائشیدیب،
اونو اله گتیرمک ایسته بیر یعنی شرق عشق مسئله سینده خاص اولان اوچلوک
مسئله سی، رقابت احوالاتی اورتا یا چیخیر. بیر معشوقه وایکی عاشق .

ایران شاهی خسرو عیاش بیر حکمدار دیر. قدرت و امکان صاحبی دیر. او، هرگون بیر گوزهل ایله باشا وورماق، حتی هر ساعات بیر آی اوزل وایله دئوران سۆرمک ایسته ییر. اؤنون اوچون یئنی - یئنی گوزهل لر، بگه نیب سئجه، دلبر معشوقه لر گره ک دیر. شیرینین شهرتی اؤنون هر دم خیال اؤره کینی ائله تلاطمه سالیرکی، دؤروب مداین دن ارمن زمینه کلیب چیخیر. شیرینی طلب ائدیر. مهین بانو باشی اؤستونو کسمیش بود هشتلی تهلکه قارشیسیندا اؤزونو ایتیریر... شیرینین ایستک و آرزو سونون عکسینه اولاراق ایستهر - ایسته مز اؤنو خسروا وعد ائدیر. فرهادین و قیزین صاف عشقینه، گله جگینه و شیرینین جدی اعتراضینا اهمیت و ثرمیر او شاهلا قوم اولدوغونو اؤزونه بؤیوک بیر شرف و افتخار ساییرو شیر. - ینین ایرانا گئتمه سینه آماده ائدیر.

خسرو بیر طرفدن اؤز قدرتیندن دیگر طرفدن مهین بانونون ضعیف لیگیندن استفاده ائده رک شیرینین شخصی راضی لیقینی الده ائتمه کی لازم بیلیمیر. اؤنونلا هئج گؤروشوب دانیشمادان، اؤنو اؤز ایله بیرلیکده ارمن زمین (۱۴) دن ایرانا آپاریر. مداین ده ائله بیر شرایط یارا - دیرکی، شیرینین یا شاییشینا اویغون کلمیر. ناچار اولاراق داغلیسق و سرین بیر یئرده مناسب بیر قهر تیکدیرمه کی رجا ائدیر.

فرهاد شیرینین آردینجا گئدیر، خسرو طرفیندن بیستون داغی سنی یارماغا مجبور ائدیلیر. نهایت فرهادین اولوم ما جراسی، خسرو لاشیرینین باریشیب ائولنمه احوالاتی، خسروون شیرویه طرفیندن اولدورلمه فاجعه سی اصلینده نظامی "خسرو و شیرین" داستانیندا اولدوغو کیمی گئتمسه ده، کوثری یئنی بویالارا، صحنه لرده مختلف دگیشیک لیک لره ساده لشدیرمه و مرکب لشدیرمه لره یول و ثرمیش دیر کی، بیز بو احوالاتلاری اثرین قهرمانلارینی آیری - آیری سجه لندیرمکده قیساسا جاییضاح ائده جه بیک .
(آردی وار)

نَهَجُ الْبَلَاغَةِ وَخَوْبَاتِهَا

۲۸ - اینجی خطبه

بوخطبه ده مولا (ع) یا شایشین اعتبار سیزلیغینا
انسانین بو دنیا دا بیر گئدرکی یولچو
اولدوغونا اشارت ائله ییب اونو آخرت ائوینه

کۆچمک اؤچون سه مانلاشما غا چا غیریر :

أَمَّا بَعْدَ فَإِنَّ الدُّنْيَا قَدْ آدْبَرَتْ وَ اذْنَتْ بِوَدَاعِ
وَ اِنَّ الْآخِرَةَ قَدْ اَقْلَبَتْ وَ اَشْرَفَتْ بِاطِّلَاعِ الْاَوَّلِ وَ اِنَّ الْيَوْمَ
الْمِضْمَارُ وَ غَدَا السِّبَاقُ وَ ...

تانییا حمد قیلاندا ن صورا ، بیلین کی دنیا سیزه کۆره کیسن

دؤنده ریب وداغلاشما ق جارین چکیب . آخرت ایسه آیین - شایین اؤز -
قویوب سیزه ساری گلیر . بؤگۆن حاضرلاشما . ما باح باغلاشما (یاریش)
گۆنودور . ایره لیلهمک (قازانجی) جنت ، دالی قالمق (جزاسی) اؤدۆر
بس گۆره ن اولوم یا خالاما میشدان قابق ، خطا سیندان قایدان بیرکیمسه
یؤخمو؟ یا مان گۆنو چاتما میشدان اوزو اؤچون بیرگون آغلایان یؤخمو؟
... آیلین ! ایندی سیز " اؤموت گونلری " نده یا شاییرسیز ، آردیجسا
کۆچمک زامانی یفتیشیر . بیرسی ، کۆچ گۆنو گلهمه میش ، اؤموت گونلرینده
چالیشسا ، امکی نین خفیرین گۆره ر ، کۆچمک اونا زیان یقتیرمز . آمما
اجلی گلینجه ، اؤموت گونلرین الدن وئرسه ، ایشینده زیان قویوب کۆچمک -
دن ضرر گۆره ر . خوش گۆنلرده خفیر ایشه قول قویون نجه کی ، یا مسان
گونلرده قویورسوز (برکده - بؤشدا آللاهی اؤنوتما یین) .

دؤغروسو من جنت ایسته یین لردن داها یؤخلا میشی و اؤذ (جهنم)
دن قاچانلاردان داها یا تمیشینی گۆرمه میشم ! (کی البته گره کمز
بئله اولسون) هرکیم حقدن خفیر گۆرمزسه ، باطل اونا ضرر وورار . هر
کیمی دۆز یول بیر یئره چیخارتما سا ، آزغینلیق اونا یاز یقلیغسا
اؤغرادار . . . . سیزی کۆچمکه بویوروبلار ، تدارک گۆتورمکه چا غیریبیلار

(گكتمهلى سىز) من سىزدن سارى ھرنەدن چوخ ايكي زاددان قورخورام :
 ايستەكلرە قىزىشىپ ، آرزيلارى اوزاتماق ! (كى آخرتى ياددان چىخار-
 دىر ، قىسسا غۇمرە اوزون آرزي ياراشماز ، يورغانىزا گۇرە قىچىسىز
 اوزادىن) دونيادان بىرزاد گۇتورون كى ، صاباخ اغوزوزو ، اونلا
 (اودان) ساغلاياسىز . (خشير عمل ائلهين)

۲۹ - نجو خطبە :

بو دانيشيقدا اغوز آرخالاريني ، معاويه نين ساتيلمىش كىشى لرى
 ايله ساواشماقدان چكىندىكلرى اوجون بيسله ييب ، اونلارين ايكي اوز-
 لو ، قورخاق ، ھۆللو كچو ، گۇپچو ، سوز پهلوانى ، اولماقلارين دانلايىپ
 و آچىق - آيدىن دئىيركى ، اونلار بئىل باغلامالى اداملار دگىل لىر
 ايپلرى اوستە اودون بىغماق اولماز !
 أَيُّهَا النَّاسُ الْمُجْتَمِعَةُ أَيْدَانُهُمْ ، الْمُخْتَلِفَةُ
 أَهْوَاؤُهُمْ ، كَلَامُكُمْ يُوْهِي الصَّمَّ الصِّلَابَ . . . . .
 آى اوزلرى بىر ، سوزلرى مين كىمسلر ! دانيشيقىز قاراداشى
 يوموشالدار آما عمليز دوشمانى ظاماحسىدىر ! بىغىشاندا ائلسە
 اولدو ، بئىلە اولدو (وۇررارام ، بىخارام) گۇپلايىرسىز ، آما چاقىشما
 - غا گلندە " ادە اكىلىن ! " دئىيرسىز . . . سىزى چاغىرانىن ھارايى
 برە بيتىرمز ، سىزە امك قويانىن گۇنلو آچىلماز ! . . . (بئىلە كۆل - كوسا
 ال آتىب ماھانا گلىب ساواشدان قاچماغىز) بۇرچلۇنون بورجونو
 يۇباندىرماغا بنزەر ! چۇنكى ايستەر - ايستەمز ساواش سىزى گلىب
 تاپاچاق ، دوشمان سىزە يۇرۇپەجك ، ماھانا گلەگىزىن فايداسى يۇخدۇر
 يازىق ادام زۇرۇن قاباغىن آلا بىلمز (بالوارماقلا دۇنغوز دارىسدان
 چىخماز) حق يالنىز جان آتماقلا الە گلير . اغوز ائويزدن اوياناھانسى
 ائوى قوروياجاقسىز ؟ مندن باشقا ھانسى باشچى نىن دالىندا ساواشا
 چىخاچاقسىز ؟ . . . واللاھى كى سىزە اينانىب تۇولانان ، دۇغرودان باشىنا
 بۇرك كئچىپ ! سىزايىلە كىم (ساواشدا) اودسا لاپ اودومسوز اوخ ايلە
 اورۇب . ھركىم سىزىن اوخوزايىلە آتسا باشسىز اوخ ايلە اوغلايىپ !
 واللە كى داھا سۇزوزە اينانمىرام ، سىزە آرخالانماقدان گوزوم سو
 اچمىر ، دوشمانا سىزىلە قرە - قورخو گلنمەرم ! . . . نە يىزدى ؟ دردىز
 نەدى ؟ درمانىز نەدى ؟ (جانىم) دۇشمىنلردە سىزىن كىمى ادامدىلار .
 (نىيە اونلاردان توك سالىرسىز ، نە بوغازىزا چاتى سالمىشىز) سىز

کی، بیر بئله اسلام، شهادتدن دانی شیرسیز دئمه لی (هاوا سوزدانی شیر می سیز؟ تقواسیزلیقدان غفلتده سیز؟ ویا حقدن باشقا زاد دیله بیرسیز؟ (آخی نییه جهادا تپیل میرسیز؟!)

۳۱ - ینجی خطبه

جمل ساواشی باشلانما میس زبیری یولا گتیرمک اوچون، عباس اوغلسو عبداللهی زبیرین یانینا گونده ررکن اونا تاپشیردی :

لَا تَلْقِيَنَّ طَلْحَةَ فَإِنَّ تَلْقِيَهُ تَجِدُهُ كَالثُّورِ عَاقِمًا قَرَنَهُ ....

طلحنی بۇراق ! اونلا گوروشن گوره جکسن اؤکوز کیمی بوینوزون شؤشله ییب (ووروم - ووروم دئییر، بۇرنو ییثللی ایکن حق ناحق بیلیمیر، سوز قبول ائله یین دگیل، بیشکه ایشلری هاسات سانیر) قیزغین ده وه یه مینیب دئییر حمیل دی ! آما زبیرین یانینا گئت، او یومو - شاق آدام دیر. منیم دیلیمه اونا دئی کی، دایی اوغلون دئییر: "حجاز دانی منی آندین، عراقدا داندین ! نییه گوردوگووه گوز بومورسان؟" (مدینه ده منه بیعت باغلادین ایندی اوزومه قیلینج چکیسن ؟ سن کی بیلیرسن حق منیله دیر نییه دانیرسان ؟)

اودومسوزلوق : اودوم = خیر، برکت، قازانج . مثال : الی اودومسوز دور = معامله ده خئیر و غرمز . بیلیمک کی عربلر جاهلیت دؤورونده قمار اوینا یاندا، پایلاری مختلف بولوب، پایلارا اوخ آتیرمیشلار، اوخسوز اودومسوز اولانین، اوخو، لاپ آزا یا، دگیب همان آزی اودورموش .

طاماحسیماق : طمع ائله مک، طاماحا دؤشمک . خامسیماق، گولومسومک .

آتماق : یاد ائتمک، درک ائله مک .

قره - قورخو گلمک : تهدید ائله مک

باش سیز اوخ : اوجسوز اوخ، بیکانسیز اوخ .

چاتی : چاتماق کؤکوندن (باتماقدان باتی کیمی) = گؤده ایپ، چاتاق .

(نه بوغازیوا چاتی سالمیسان = نه داریلیرسان، نه اوزووو چاره سیز گورورسن !)

بیرایشه قول قویماق : اقدام ائله مک .

اوزونه گون آغلاماق : گله جک اوچون نقشه چکمک .

توک سالماق : قورخماق (برک قورخاندا آدام تینتره ییب توک سالیر !)

اکیلمک (بورادا) گیزلینجه یاواشدان قاچماق .

استاد علی سلیمی

استاد علی سلیمی آذربایجانین بؤیوک بسته کاری صون زامانساندا تهران دا تشکیل اولان "برائت از مشرکین" انماسیندا بؤیوک موفقیت قازانیب فرهنگ و ارشاد اسلامی وزیرلیگی طرفیندن ایرانین ان یاخشی بسته کاری تانیب آلتین لوحه و قیزیل میدال آلمیشدیر .

بو موفقیتین مناسیتله استاد سلیمی ایله بیر قونوشما ترتیب وئر- دیک بو قونوشمادا ایلك کره ن استادین نظرینی آذربایجان موسیقی سی حقینده صوروشدوق، استاد بئله جواب وئردی :

آذربایجان اسکی زامانلاردان بری هنر و اینجه صنعت اوچاغا اولموشدور. آذربایجانلیلار عصیرلر بویو هر نه دن آرتیق موسیقی صنعتینه علاقه گؤسته رمیشلر. آذربایجان موسیقی سی دیوان دان اوزاق، ائل آراسیندا یایلدیغی اوچون ائل طرفیندن آلیشلانیب و قاباغا گئتمیشدیر، هابئله عاشیق لارین ائل آراسیندا بؤیوک حرمت مالک اولمالاری بو سؤزو ثبوت ائدیور. موسیقی صنعتی باشقا ملت لره گؤره آذربایجان فرهنگ و فولکلوروندا داها گئنیش حالدا افاده اولونموشدور .

ئل قهرمانلاری نین موسیقی صنعتینه علاقه گؤسته ریب مهارت له ساز چالمالاری ملی داستانلاریمیزدا ماراقلی عبارت لرله بیان اولموشدور . دده قورقود داستانلاری، کورا و غلو، قاچاق نبی و باشقا قهرمانلار سازلا مانوس اولموشو اونو مقدس سایمیشلار .

آذربایجان موسیقی سی عصرلر بویو زامانلا آد دیملاییب رحمت لیک "عزیر" آذربایجان موسیقی سینی نوت لا یازیب یایدیغی زامان بو هنرین حدسیز عظمتی و احتشامی بللنمیشدیر .

بوگون آذربایجان موسیقی سی نین شاه اثرلری دنیا موسیقی خزینه سینده باشقا اثرلرله بیرلیکده قالماقدادیر . امیر افون " شور" و عزیرین کورا و غلو، آرشین مال آلان ، لیلی - مجنون اوپراسی هابئله بابک اوپراسی دنیا موسیقی سی نین شاه اثرلری ایچینده اینجی لر تک پارلاماقدادیر .

استاد سلیمی دن خواهش ائدیریک اؤز حیاتی حقینده بیزیم اوچون

دانیشسین .

استاد بیرآز سکوت اشدیر، مانکی اوشاقلیق و گنجلیک دؤورونو —
خاطیرلاییر، سوزونو بئله باشلاییر :

اصلیمیز ساوالان اتکینده یئرله شن ، اردبیل حالیندا واقیع
اولان مهماندوست کندیندن دیر، آتا - بابام مهماندوستلودورلار، من
اؤزوم ۱۳۰۱ هجری گونش ایلی (۱۹۲۲ م) ایلینده شمالی آذربایجانین
پایتختی باکی شهرینده آنادان اولموشام و ۶ یاشیندا باشقا اوشاقلار
کیمی مکتبه گئتمیشم، موسیقی صنعتینه هوسلی اولدوغوم اوچون ۸ - ۹
یاشیندا موسیقی اؤگرنمگه باشلامیشام، ایلک دفعه باکی دا قورولان
کیچیک آنسامبل لاردا اشتراک اشدیب دورلو بهره لر آلمیشام ۱۹۳۲ نجی
ایله آذربایجانین بیوک و شهرتلی صنعتکاری احد - باکیخانوفون
توجهینی جلب ائله ییب اورتا مکتبی اوخودوغوم ایلرده مختلف
کونسرت لرده اشتراک اشدیم، ۱۹۳۸ - نجی ایله ایرانا قایتاریلان
آداملارلا برابر عاقله میزله ایرانا گلدیک. اول رشت شهرینده ساکن
اولدوق صونرا اردبیله گلدیک آتام ایش تاپیب ایشه باشلادی من ده
اردبیل شهری نین ملت باغیندا تار چالماغا مشغول اولدوم باکیخا -
نوفدان اؤگرندیگ لریمی تکرارلا چالیب ایره لی گئتمیشم، بیرنجه ایل
اردبیل ده قالاندان صونرا، اول مازاندارانا اوردان تهرانا گئتدیگ
وتهران دا قالمالی اولدوق .

استاد سلیمی دن صورو شوروک نجه تهران دا رادیویا یول تاپیب
اورادا چالماغا باشلادیز ؟

استاد دئییر: اوگونلر ایراندا آذربایجان موسیقی سینی یاخشی
تانیما ییردیلار و آذربایجان موسیقی سی نین نه اولدوغونوبیلمیردیلر
دوکتور مصدق دؤوره سی ایدی بیز بیر مجلس ده چالیردیق اوردا کیلار -
دان بیری آقای یوسف - نژادی آدلی موسیقی تانیان و اونا عشق بسله
- ین بیر شخص ایدی صورو شدو سیز نییه رادیودا چالمیرسیز؟ دئدی -
بیزی رادیویا قویمورلار. دئدی من سیزه اجازه آلام، قرارلاشیب بیر -
لیکده رادیو اداره سینه گئتدیگ آقای نژادی یه چوخ احترام ائتدیلر
بیزه ده اجازه وئردیلر کی، هرگون ساعت ۱۲ یه ۱۵ دقیقه قالاندا برنامه
اجرا ائدک. او گوندن تهران رادیوسوندا برنامه میز اولدو و بیزیم
برنامه دن صونرا گون اورتا آذانی وئریلردی .

استاد سلیمی نین موسیقی ساحه سینده چالیشلاری :

استاد رادیویا یول تاپاندان صنورا علمی موسیقی نین تحصیلسی اوچون چالیشیر، مشهور کومپوزیتور "حسین ناصحی" نین یانیندا موسیقی فورمالارین، هارمونیا، کومپوزور درس لرین اوگره نیر و یثنی موسیقی فورمالارین و تارمکتبیین یازیر، بسته کارلیق یاریشلاریندا اشتراک ائدیپ و بسته له دیگی "آذربایجان سئویتاسی" "آدلی اثری قیزیل میدالا لاییق گؤرونور.

استاد سلیمی نین مشهور اثر لریندن : فانتازیا، ائلیم، گونوم شوکتیم جئیران سئوگولیم، سیزه سلام گتیرمیشم، ساللانا ساللانا، راحیله، آپاردی، سئل لر سارانی، صمد خاطره سی، وطن سئوتیاسی، ساوالان، ججیم، کؤچری، یام... بونلاردان علاوه فیلم موزیک لری ائشیدن لری مفتون ائتمیشدیر استادین ماجرالی آهنگ لری :

۱- آیریلیق ماهنی سی . ۱۹۶۱ - نجی ایلده شمالی آذربایجانین مشهور اوخویانی رشید بهبودا و فایله امن داداش اوف و سینجی آدلیسی دیگر خلق صنعتکاری (جوانلار ائوی) طرفیندن کونسرت اجرا ائتمک اوچون ایرانا دعوت اولموشدولار، ایران هنرمند لریندن ده استاد سلیمی دن دعوت اولموشدو. قونا قلاز اوچون کونسرت اجرا ائله سین. کونسرت - تین ضمنینده استاد سلیمی نین حیات یولداشی و ارتوش خانم استادین بسته له دیگی ماهنی لاردان آیریلیق ماهنی سینی اوخوموش و مجلسده کی لرین طرفیندن شدتله آلقیشلانمیشدی، رشید بهبودا و فبو آهنگی چوخ سئویب اونو استاد سلیمی دن ایسته میشدی. استاد دئمیشدی شمالی آذر - بایجان دا جنوبی آذربایجان آهنگ لریندن چوخ اوخونوب آنجا اونلارین بسته کارلاریندان آد آپارما میشلار، بو شرط ایله آهنگی سیزه وئره رم کی، بسته کاریندان دا آد چه سیز. رشید بهبودا و فبو شرطی قبول ائله ییب موسکودا اؤز مصاحبه سینده بئله دئمیشدیر: "من ایرانا گفتمدیگیمده گؤزله مهن بیر بسته کارا راست گلدیم کی، اونون فانتازیا آهنگی و آیریلیق ماهنی سی منده درین اثر بورا خدی". بهبودا و فبو موسکودا وباکی دا استاد سلیمی حقیقنده گئنیش سؤز آچمیشدیر...

۲- سیزه سلام گتیرمیشم : استاد سلیمی نین ماجرا توره دن آهنگ لریندن بیر ده "سیزه سلام گتیرمیشم" ماهنی سی دیر، بو آهنگی ایران دان تورکیه یه گئدن هوشنگ آذرا و غلی آدلی بیر اوخویان اؤز بسته له - دیگی آهنگ عنوانیله اوخویوب، تورک خلقی طرفیندن آلقیشلانیب اوخویا

ثروت و شهرته چا تمیشدیر. صورالار استادین شاکردلریندن جواد چا ووشی آدلی گنج بیر اوغویان تورکیهده همان ماهنی نی استاد سلیمی دن اؤ-گردیگی کیمی استادین آدینا اوغوموشدور. قارص ایالتی نین ملکت وکیلی بو آهنگی ائشیدیب چوخ ماراقلانمیشدیر. بوموضوعو تورکیه نین باش ناظری تورکوت - اوزال ایله آرایا قویموشدور، تورکوت - اوزال جواد - چا ووشی نی ایسته ییب "سوزه سلام گتیرمیشم" آهنگی نی چا ووشی نین سسی ایله ائشیدیب بو آهنگی بگه نیب سؤزلرین دگیشمک لسه اؤز سچگی لری نین تبلیغ آهنگی اوچون انتخاب ائتمیشدیر.

تورکیه ژورنال لاری تورکوت - اوزال ایله جواد چا ووشی نی - فوتوسونو "سوزه سلام گتیرمیشم" آهنگینی اجرا ائتدیگی حالدا چاپ ائدیب بئله یازمیشلار: "تورکوت اوزال موسیقی دینله ییر." بو آهنگین بسته کاری ایران آذربایجانیندا استاد علی سلیمی اولدوغو بوتون ژورنال لاردا و غزفت لرده آچیق لانیب و استادین شهر - تی مرزلردن آشیب کئچمیشدیر.

استادین هنر و حیات یولداشی : استادین ماهنی لاری نین چوخونو اونون هنر و حیات یولداشی وارتوش خانم اجرا ائدیر، وارتوش خانم اردملی موسیقی کارشنا سی و آواز استادی دیر. سزالاری یاخشی بیلیر و آوازی یاخشی اوغویور و یاخشی اؤگره دیر. بوگون چوخ جوانلار وارتوش خانمین محضرینده آواز اؤگره نمک لرینه افتخار ائدیرلر.

استاد علی سلیمی ایندی تبریز سس و سیما مرکزینده موسیقی کارشنا - سی و اؤرکیمتر رهبرلیگی سمتی ایله ایشله ییر، بوندان علاوه فارابی آدلی شخصی بیرمؤسسه ده تار استادلیغی وظیفه سیننی گؤرور.

بؤیوک تانری دان استاد اوچون اوزون عمر و جان ساغلیغی - دیله ییریک .

✧ سازين معجزهسى ✧

عاشيق بايرام، كدرلى، قاش قاباقلى، شاشقين، هر دم باشينى قوزا -
ييردى و اوجسوز - بوجا قسيز قارلا اورتولموش چولو و كدرلى، دومانلى
آخشا ما ياخين گويه نظر ساليب و دورمادان اوزيولونا دوام ائدirdى .
او، آغ يوون پاياق باشيندا و كربيچى اوزون بوغازلى چكمه اياغيندا
دا رچينى رنگ پالتو اگنيدنه اولدوغو حالدا، گونش دن يانميش اوزونو
قىرميزى بيرشال ايله اورتوموشدو. سازينى قويدوغو قالين، ماوى رنگ
كيسهسى نين دوگونونو، ساغ الى نين بيله گينه كئچيرديب، كيسه نين
باشينى اووجى ايچينده برک سيخirdى.

قىشين دونموش و قالاق - قالاق توپلانميش قارى، عاشيقين قدرتلى
و محكم آدديملارى آلتيندا ازبليب وبيرى - بيريندن آيربليب قىزىلدا -
ييردى. قارلارين اوستوندن سۇروشن و دورمادان ياخينلاشان صۇيوق كولك
يانديريجى بيرشاللاق كيمي اونون گۇده سينه دگيب واؤنو كوچسوزا ئديب
جاندان سالىردى. او، چاليشirdى بۇ سارسيديجى و نفوذا ئدن صۇيۇغون
قارشيسيندا اعتنا سىز قالسين، قدرتلى و سرعتلى قىلملىرى قاباغيندا،
بوزغونلىغى اهميت سىز سايسين. آنجاق چولون فيكرى اونو عصى لشديرير
و او، اوزونو، يا واش - يا واش قارلارين اوزهرينده سۇروشە - سۇروشە
چولون قورخولو حيرت ائديجى ويك نسق آغليفا سوزولن بيرلكه حساب
ائدirdى. او، بير آغ و قورخونج نهنگ كيمي آغزىنى آچان چولون عظمتى
نى، اكسيك سانماغا قادردىگىلدى و بئله خياللار، اونون بينينده نگران
ائديجى و هيچانا اوغرايان فيكرلر اوينا دirdى. او، اللشirdى بئله
فيكىرلره اهميت و ثرمه سين، آنجاق آردى كسيلمه دن گئجه نين ايره ليله
- شمهسى، قاردا كولك ده گرفتار اولماسى، آجليق، شاختا و دون حقينده
دوشونجه لر، اونون خاطرينده جوشور واؤنو حاملايirdى. خصوصاً بالاجا
قىزى نين قىزىلجا خسته ليگى اونو برک قورخودوردو. اگر قارداشى نين
تويو قاباقدا اولماسايدى و اونون سازى نين تئللرى قيريلما سئيدى و
او، كندين تك بير عاشيقى اولماسايدى، او، ابدأ بئله بير ايشهال وۇر -
مازدى و تك - يالقيز، اۇدا قيشين چيلله سينده شه ره يولا دوشمزدى. يا

لا اقل بُوگۆنۆ دوستلاری نین بیری نین ائولرینده باشا آپاریب و صاباح تئزدن یۇلا دوشردی. هله، یاریم آغاجدان آرتیق یۇل قاباغیندا وار ایدی و او، یقین ائیدردی، اگر بیر حادته اۆز وئرمیه و اؤ، بُو منوال ایله اؤزیولونا دوام ائده آخشام آذانیندان قابق ویا گئجه نین باشلا- نغیجلاریندا یئتیشه جکدیر. اؤ، بیلیردی کی، اوشاق، آرواد، آنا و قارداش هامۇسو بوساعت اؤنون یۇلونو گۆزله بییرلر. اونا گۆره کی، دؤنن یولادوشن زامان تاکید ائتمیشدی کی، یالنیز بیر گئجه شه هرده قالا جکدیر.

عجب آخما قلیق ائتمیشدی و قارداشی نین اؤنونلا یول - یولداشی اولماغینی قبول ائتمه میشدی اگر اؤنون ایچون بیر قضاوؤز وئرسه ائله اهمیتلی دگیلیدی، اؤ، آنجاق خانواده و کندین اهالیسی ایچون کی توی لاری یاسه دونه جکدیر آجییردی.

عاشیق، قاش - قاقا قلی گۆگه و اونون قارشیسیندا اولان بۇزبۇشلوغا نظر سالیب، گۆگدن ائشن قایغی سیز، فیرلانا - فیرلانا تک بیر قار دهنه جیک لرینی گۆردو و کۆره کی نین اونورغالاری تیتره دی. اونا گۆره کی، ظاهرده بۇملایم یاغینتی، بۇیوک بیر بۇرانین باشلانغیجی اولابیلردی. ائله بیر بۇران کی، اۇندا گۆز گۆرمکدن و ذهن تانیماقدان قالیر و انسان گیج، یول ایتیرمیش، سفیل و سرگردان چولو ایاقلا ییر.

عاشیق، ایسته مهنه نچه ایل بۇندان قابق کی بیردهشتلی و کدرلی بیر آخشام اؤستونو خاطیرلادی. اؤ زامان، اؤ هله سۇبای ایدی. اؤگۆنلر کی، دینج، ساکت قایغی سیز. اؤز باشینا، یالنیز سازین مضرابین وئشل لرینی تانیردی.

قهوه خانه ایستی ایدی و کله لر داها ایستی. سس - کوی هر یئری باس - میشدی. با ییردا توفان و ییلدا ییردی، و اؤنون قورخونج و ییلتیسی چۆلده دۇلاشیب، منحوس و دهشتلی بیر کولک یولاسا لمیشدی. اؤ، بونلاری نظره آلمادان، احتراص و هوسله آواز اوخوموش و اۆره کلری هیجان و سئوینج ایله دۇلدورموش و اۇنلاری شنلیک و شادلیق عالمینده غرق ائتمیشدی. شنلیک و شادلیقلارین ذیروه سینده، بیردن دردلی، کدرلی، التماس و خواهش فریادلاری سازین سیننه قاریشیر. عاشیق ناچارا سازی بسدن سالییر. کۆلکده گرفتار اۇلانلارین کۆمک و یاردیم سس لری داها آیدین و آشکار هامی نین قولاغینا یئتیشمیشدی. بیردن سس - کوی قالخدی. عاشیق سازینی یانینا قویوب، شبهه لی - شبهه لی، حادته یه گۆز قویدی. بۇیوکلر

دئيردىلر بىرايش ائتمك مەكەن دگىل ،كۆلك چوخ پىس شكىلدە قۇرخۇنچ دىر .عاشىق جاوانلارا ،ئۆز ياشىدلارينا طرف باخدى نىچەنفر يىرلرىندىن دۇروب ،چولە اۆز قويدولار .عاشىق اونلارا قوۋۇشوب ،اللىر ايچىنىدە صۇيوغا ،شاختايا ،قارا دۇغرو هجوما كىتمىشدىلر .قاردهنە جكلرى كۆزەر دىلىرمىش ذره لىر كىمى ،اۆز- كۆزلىرىنى ياندىرمىش .آما بۇنا باخما - ياراق ، اۇنلار محكم بىراراده ايله سىلرى ايزلەمىشلر .جهنم كىمى طوفان دا و قارما - قارىشىق قارلارين ايچىندىن ايكى كىشى وبىرقادى - نىن هىكلىنى بىرى - بىرى ايله ياخين بىرمسافەدە يىشردەۋشوب قىشقىرا - قىشقىرا ، اينىلدەيه - اينىلدەيه ، اۆز اطرافلارينا فىرلانىب كۆمك اىستەدىكلرى حالدا تىشخىس وئرمىشلر ،اۇنلارا ياردىم ائدىب ونە تەهر ايسە اۇنلارى قەوہ خانايا كىتىرمىشلر .گىجەنىن يام - يارىسىندا ، اىستى اۇنلارين جانينا ايشلەيىب وبۇ آزانلارين دهن لرىنى كىشلىكسدىن و پرىشانلىقدان خلاص ائدىن صونرا ،بونلار ،هله كۆلكە معروض قالان تزه گلىن لرى نىن يادىنا دۇشموشلر ،اونلار يىشنى دن چۆلە اۆز قويموشلار ،آنچاق بۇكرە ،يۇرغون - آرغىن شاختا وۇرموش بىر حالدا اومىدسىزقا يىتمىشلار . قەوہ خانادا اومىدسىزلىك و علاجسىزلىق حكىم سۇرورموش .هامى كدرلى ، ياسلى ،خابا حا اومىد باغلايا - باغلايا اكلەشمىشلر . سحر كۆلك ياتمىش گونش اۆزونو كۆسترمىش ،دۇنمۇش بىر گىج قارى نىن مېتىنى ،دالىنا بىر اوشاق باغلادىنى حالدا ،قارلارين قاتلاريندان دىشقارى چكىمىشلر . او جوان قادىنىن كۆيرمىش قۇروموش و كىناھسىزسىماسى دا ئما اونون خاطىرىندە قالمىشدىر .

※

※ ※

عاشىق ،يۇرغون ويا شالمىش كۆزلىرىنى بارما قلارلا سىخدى و كۆزلىرى نىن قاياتلارى آلتىندا ،قارا بورولاردان باخدىغىنا كۆرە ،بىر صويوق كۆينە مەس ائتدى . كۆزلىرىندىن دورمادان ياش آخىردى و يۇرولمادان قار اۆستوندە اوينا ما ق حالىندا اولان ذره لركى ،اونون كۆزونون اوپان - بوپانا يايىلما سىلا يىرلرىنى دكىشدىرىدىلر ،كۆردو . او ، چوخ يورولمو - شدى .بۇرنو قىزارىب كۆينە يىردى . صۇيوق اۇنو قىسانمىشىدى .هله قاباقدا اۇزون يولو وارايدى .گىجە بارەسىندە دۇشونمك اونون نگران ائلە يىردى . اگر كۆلك قالغا ،داھا او ،علاجسىز قالاجاق ايدى .اۆزى - اۆزونە فىكىرلىشىردى . بۇيوك آتاسى كىمى بىرايش كۆرە بىلرمى ؟ چوخ

چتىن نظره گليردى كى، قارلارى اويان - بويان ائله ييب . آرخا چانتا سىنى
يىره سريب ، اونون قاتلارنى بىلننه دولايىب و صبه تك اوياق قالا ،
ھاردان بىلى دىركى دۇنمايا ويا جانا وارين الينه دۇشمه يه ! جانا وار
موردار جانا وار ، بىرتيجى جانا وار ، قۇلدور جانا وار ، اونون جايىن قلا -
رىندان خلاص اولماق ممكن مى ؟ صۇيوغو ، كۆلگى ، كىشەنى ، آجلىغى
بۇسوتون اۇنوتدو . بو ھا موسىندان داھا قۇرغۇلوايدى . واۇندان قور -
تارماق وجانىنى خلاص ائتمك ممكن دگىلدى . عاشىق ، حىرتلندىرىجى بىر
احوالا دوشدى وباشلادى بۇيوره - بويوره قاچماغا بىرنىچە دىقىقەدن
صونرا علاجسىز اولراق دايدى . ھاوا چوخ صويوق ايدى وقاچماق ايله
مقصدە يىتشمك اولاسى دگىلدى . بوغازى وسىنەسى گۆينەدى واۇسكورمگە
باشلادى . عاشىق ، رىزه بۇز باغلانمىش كىرپىكلرى آراسىندان قارشىندا
- كى منظره يە حىرتلە نظر سالدى . "اوجاتپە" اۇزاقدان گۇرونوردو و
اورادان كندە تك بىر ربع ساعت مسافە ايدى . كندە ياخىنلاشما عاشىقە
فىكىر آرا ملىغى و گۇزەل بىر حس ياراتدى .

قار ، ياواش - ياواش ياغىردى وقا باقى گۇنلردە ياغان بركىمىش
قارلارنى اۇستوندى ، نازىك بىر قارقا قى اكلشمىشىدى . عاشىق بۇيوك بىر
قطعتلە آدىملارنى گۇتوروردو . اوجاتپە چاتمىشىدى واوندان يوخا
- رى آشىردى . بىردن جانا وارا اۇخار بىر كۆلگە قارشىسىندا گۇرونوردو
و يۇلو اونون اۇزونه باغلاىدى . عاشىقنى دىزلرى سۇستالدى . دايدى
قا باغىنداكى وجودە شىبە ايله باغدى بو حقيقت دىرمى ، يا قارا اۇنۇ
با سىر ؟ گۇزلرى نىن قا باغىنى نىچە كره يۇموب آچدى . او ، يانلىمىردى .
بۇ بىر حقيقت ايدى قارشىدا يىكە ، بۇز بىر جانا وار ، آغزى يارىمچىق
آچىق ، طماھكار گۇزلرا يله ، اۇتانماز و حيا سىز اىستى بىر قان عاشىقنى
دىسى نىن آلتىندا كزىشىدى و بۇتون بدنى ترلەدى . اۇندان صونرا
تىترە يىب دۇندو گۇردو اياق اوستوندى دايانا بىلمىر ، الى ايلسە
ياخىنداكى قارا يله بۇرونموش بىر قاييا سۇكندى . گۇزونو بىر آن
بىلە جانا واردان يايىندىر ماغا قادر دگىلدى ، ائله بىل كى ، دۇنموشدو .
نە عذاب و اذىتيله قۇروموش كودە سىنى قارلا اۇرتۇلموش قاييا سارى
چكى اۇنا بىلە گلدى كى ، ايندى حواسىنى الدن وشرە جكدىر يا بىر ال
ايله سازىن كىسەسى نىن دۇيونوندىن ياپىشىدىغى حالدا ، اۇبىرى الينى
بىرستون كىمى دايداندىردى بۇنونلا بىلە بارماقلىرى بىرى - بىرىندىن

آرالانیب سازین کیسه سی قارلارین اؤستونه دؤشدو. عاشیقین قولاغینا بیر سس چا تدی، بوسس اؤنون سؤموکلری نین جانا وارین قابا ریق قدرتلی و محکم دیشلری نین آراسیندا سینان وازیلن سسی ایله قاریشیب آرادان گئدیردی. اللری وایاقلاری آشکارا تیتیره مه یه باشلادی .

جانا وار چکینمه دن اؤنون قارشیسیندا دوروب نفس چکیر و آج گؤزله اؤنا باخیردی . او، ایلك دفعه اولاراق اؤز بدنی نین ضعیفلیگینی آنلا- دی و اؤجا، آریق بؤیو و قوللاری نین گؤجوباره سینده دؤشوندو و بیلدی کی نه قدر ضعیف دیر. اؤنون یایدا بؤغدا بیجیب و عائله سی نین ایللیک زومارینی آوده مک ایچون چالیشماغینا باخمی یاراق قوللاریندا و قاپار لاشمیش اللرینده جانا و ارایله مبارزه ائتمک ایچون ائله قدرت یوخ ایدی عاشیق ، یاواش - یاواش اؤموزونه کلدی و گوردو، اؤ، الینی - الی نین اؤستونه قویوب جانا وار اوچون بیر خوره ک اؤلا بیلمز، اؤندان صونرا کن دین نؤبه سی چا تیردی ، گره ک بیر ایش گوره . الینی پالتوسی نین ساغ جیبینه صؤخوب ، گؤده و دسته سی سؤموک قمه سینه سؤرتدو و بؤتون وجود یله اؤنودیشقاری چیخارتدی . اؤزونده و آلتیندا بئچره ن تردا مللارینی پالتوسی نین قولی ایله سیلدی .

جانا وار حرکت سیز دایا نمیشدی و عاشیقین بؤتون ال - قول آتما - سینی گؤزونون آلتیندا ساغ لایمب و بئله معلوم ایدی کی ایسته بیر اؤنو اشکنجه ایله اؤلدورسون و یادا کی، یولداشلارینی گؤزله ییردی کی، هامیلیغا اونا طرف هجوم ائتسین لر . آجی بیر گولوش دوداقلاریندا قاچدی .

قارین یاغماسی آزالمیشدی و ها وادا بیر توزاناغ قوپموشدو و صویوق بیر شاختا گلیردی . عاشیقین گؤزله نیلمه دن بیر فیکیر خاطرینه یفتشدی او، اؤزونو قدرتلی دؤیدو . قمه نی بیر یانا قویوب آرام و احتیاطلا، جانا واردان گؤزگؤتورمه دن اگیلدی کیسه نی سرعتله گؤتوروب دؤیونونو آچدی و سازی چیخارتدی . او، مکر عاشیق دکیلدی، گره ک عاشیق کیمی عمل ائتسین سازین صویوق چاناغینی کؤکسینه باسدی و دؤنموش بارماقلاری اؤنون تزه چکیمیش تئللرینی حس ائتدی . صویوق وؤرموش و کئیلنمیش الی ایله مضرابی جبیندن چیخاردیب قدرتله سازین تئللرینه ائندیردی سازین باغیرتیمی ها وادا رؤلاشدی . جانا وار چکیندی و نئچه آددیم دالی کئتدی . قان عاشیقین دامارلاریندا ده لیجه سینه یؤیورمه گه باشلادی اؤ بؤتون قدرتیه سازی سه گتیردی و ائله بیر سس ایله جیغیر ماغا باشلاندی

كى، ايندىيەكىمى خىرتدگىندە بىلەبىر قىدەرت دويمامىشىدى . "نبى نىسنى بۇغلارنى ايشمە - ايشمە دىر * پا ياغى گۈللەدن دىشمە - دىشمە دىر" او، سىلندى ، اۇخۇدو . نبى نى گۇردو اۇزون و قولاغىندا ن آسىلمىش بۇغلارنى ايلە باشىنا گۈللەدن دەلىك - دەلىك اۇلموش بىر بۇر ك قۇيۇب ، ائوز اتى - نا مىنىب اليندە تونىك چا پىر . سى داها اوجالارا يۇكسلىدى ، چۇلدە دۇلاشدى ، كندە كىمى اۇزاندى .

عاشىق ائوزو - ائوزوندن گىتمىش ايدى . او، نە جاننا وار گۇروردو و نە چۇلى و نە قۇر خۇردو . عشق اۇنون قانىندا يۇوا سالىب خلقى نىسنى قىرمانلارنى اۇندا جىسارت و جرات ياراتمىشىدى . باغىرىردى ، كۇرا و غلى دان اۇخويۇردو ؛ كۇرا و غلويام مرد - مردانە * چاغىررام گىررم ميدانا قىلىنج وۇرارام دۇشمانا * خونكار تاختدان سالان كۇنول . قىسرات كىشە پىردى وقارلارنى اۇستوندى چا پىردى . كۇرا و غلونون دەلىلىرى نىن آتلارنى نىن سى ، عاشىق قۇلاغىندا ها والانىردى اۇنلارنى گۇروردو ھىي ياغىنلاشىرلار . سس - كوى ، باغىرتى قۇلاقلاردا دۇلاشىردى . عاشىقە ائىلە بىرسىئوئىنج ال وئرمىشىدى كى ، دۇرماندان و قۇرماندان باغىردى ، ساز گۇلوردو ، عاشىقنى صۇيوق وۇرموش سىماسى ايشىقلانىب ، سازىنى سئوئىنج لە و عاشىقە سىنە دىل لەندىرىردى .

كندىلى لىرىن سىلىرى ، ياغىن بىر مسافەدن قولغا چا تىردى . ھا مى ، آغاچ قىمە ، اوراق و . . . ايلە سلاھلانىب "اوجاتپە" يە دۇغرو يۇيۇروردولر . جاننا وار بىردن دىفاع ھالى آلاراق قۇر خۇدو ودالى اگلىشىدى . آتلى لار ھاراي سالىدى لار ، آتلار كىشە دىلروايكى اياغ اۇزرە قالخىب جاننا وارا دۇغرو ھجوم ائتدى لىر . جاننا وار قۇر قىموش قاچدى . عاشىق دۇرماندان اۇخويۇردو . بىر - دن ائوزونە گلىب اۇخوماغىنى داياندىردى . ھندە وەرە باخدى جاننا وار يوخ ايدى ، دقتلە باخدى ، قاچمىشىدى . خلقى گۇردوكى ، كۇنوللو ، اھتراصلى سلاھلى و قورخما زبىر ھالدا ، اونا ياردىم ائتمك اىچون تلىسمىشىدىلر . ھيات يۇلداشى نىن قارداش آدى گۇزلىن آت اۇستوندى سى اۇن - ائوزونە گتىردى .

- ياخشى ، آ كىشى جاننا وار اىچون يۇخ ، سىز اىچون چالىردىم بىلىردىم كى گلە جكسىز .

آخشام قاش قارالدى ، قار يا واش - يا واش ياغىردى آتلار يۇرغا گىتىدى دى لىر و آتلىلارنى غالبە قاينى كىش بىر ھالدا كندە دۇغرو آپاردىلار .

✧ سحرین ما ویلری ✧

" ادبی تنقید "

"ح.ر.سحر"ین "ما ویلر" ادلی شعر مجموعه سی نین ۶۵ - نجی ایلسده
یا ییلما خبری ، اؤلدوز کیمی نه قدر سس سیز آخسادا اؤقدر آرتیق پار-
لادی و آذربایجان ادبیات سما سیندا یثنی بیر آیدینلیق و جانلانمایا
چئوریلدی .

فیکیرده - دؤیغودا تام بیر دکیشیگ لیک ، با جار یقلی تکنیک و فورم
گؤزل ، جانلی و الوان تصویر ، اؤنون صنعت و یارا را دیجیلیغی نین گؤزه چار-
پان ایلك خصوصیت لریندن اؤلاراق ، بیز بوشعرلرین آردیندا دؤشونجه لی ،
آییق ، درین الهاملی و اینجه دؤیغولو بیر قادین شخصیتی ایله ده تانیس
اؤلوروق . بو قادین لیغین سرین و کشنیش کؤلگه سی ، تکجه اؤنون جسارتلی
لیریکاسیندا یوخ ، بلکه باشقا جهتلی شعرلرینده ایسه اؤز اؤبرازینسی
یئر به یئر تمثیل ، تشبیه و استعاره شکلینده بیلدیریر .

"ماوی گؤیلر چارشا بلارین آچان زمان" ، "دریالار اوسکویه دولمایان
کیمی" ، "آغزیمدا کی ساققیز سئوینجیم" ، "قان رنگین گؤسترمز دؤنومو
گشیم" ، "قاشی دوشموش اؤز و گومو" وداها آیری مصراعلاردا گلن بئله نکلی
تشبیه لر ، تکجه قادین احساسیندان چاغلانا بیلن ادبی - بدیعی تصویر-
لر اؤلا بیلر لر .

اجتماعی مناسبت لره یا ناشماق ، دؤورون معاصر طلب و چتینلیکلر-
ینه تۆخونماق و آچیق - گیزلی دردلری دؤیوب قانماق ، بیللیک و آییق
لیقدان آسلی اؤلماقلا برابر ، اؤنیسکیل و دردلری ادبی - بدیعی
بیر شکله جسارتله یازیب و بیان ائتمک ، صنعتکارین داها جدی بیر
وظیفه سینه چئوریلمه لیدیر . و "سحر"ین پوئزیاسی حتی اؤ آنلاردا کی
شاعیر حیاتی نین لاپ خصوصی و محرمانه جهت لریندن سؤز آچیربو آغیر
و چتین اجتماعی وظیفه یه صادق قالاراق ، اؤمود وئریجی بیر واقفلیک
له اؤخوجو ایله یاناشیر :

سارسیلماز داغلارین ذیروه سین دئدیم ،
دیزلریم یورولوب بؤکولن زمان .
لحظه لر اؤستونه گئجه لر بویو

ظلمت قارقیش کیمی تۆکولن زامان :

صباحین ، گونشین جلوه سین دئدیم .
سئوکی نین گؤروشه گلمه سین گرهک
هاچانا جان دئمک ؟

هاچانا قدر ؟ (هاچانا ن ؟ ص ۲۸)

بو آییق سالما قلیق و خلقین مینلرجه آدسیز، سوسموش و گیزلسی
کدر و غم لیریندن حزین - حزین سؤز آچماق نهایتده اوجا بیر فریاده
دؤنور :

سارالدى غصه دن اؤز لر ، آغاردى یول دؤین گؤز لر

نه لازیم دیر حزین سؤز لر ، "سحر" فریاد اولان یئترده
و بو الدهه ائدیلمیش واقفالیق دیر کی ، آزاد ائدیجی دینا میز لره
جان و گؤچ و ثریر و " کؤرپه لیرین بارما قلا ریندا - قان قورویاندا " و
"اونداکى" ماویلر قارالیر - دان اوزا قلا شیر " ، "آد - آرزوسون سیننه
سیندن کؤهنه نشان کیمین درن ، عشقی قبله ائدن ایگیت ، کونشش
یولون کئدن ایگیت " لر بسله نیر لر .

صنعتکارین معاصرلیگی و دؤوره اویغون اولان بیر دیلی مهارتله
بدیعی یارادیجیلیقیندا ایشه آپاردیغی ، اونون لیریکا سینا داها دگرلی
بیر گؤزه للیک ویشنی لیک و ثریر :
... پولاد تک اراده ،

بیر شوشه گولاب کیمی ساده انسان

دیله بیرم .

پاساز قاباغیندان ، پاساز قاباغینا چاتماق ،

ساوالان دایانا جاقلی یاشاماق ،

چتین یولا یولداش دیله بیرم .

چتین یولا

یولداش ... (بیر شوشه گولاب کیمی) (۱)

"زامان یوکو کوره کیمه دئییب" ، "صباحین یولۇ هاردان دیر ؟"
سوران شاعیرین "پاساز" کیمی بئله نکى اوبرازلاری ایشه آپارماغی ،
هئچ ده تصادفی دگیل بلکه بۇنلار بوتونلوکله ، معاصر طلب لری دؤیوب
قانماقدان ایره لی گلن بیر آغیر ضرورتین نشانی کیمی قیمت لنمه لی
دیر لر . اجتماعی سمبولیزمین تاثیر گؤجو و آرادا - سیرادا گؤرونن

سۆر رثالیزمین ایری و قانلی دامارلاری، ماویلر مجموعه سی نی داها
 زنگین له دیر. نئجه دئیهرلر شاعیرین یارادیجیلیق دونیا سیندا ان سرلی
 تعجیلی و دهشتلی اولان ایشلر و اتفاقلار، ائله بیر عادی و حقیقی
 سایا قدا جلو له نیرلر کی، بو آرادا تکجه شاعیرالهامی والهامیا
 باغلی لیق دیرکی، او ال چاتماز و سئحیرلی دونیالرین "زامان تُوْزونا"
 بُوْرونمه میش قاپی لارین بیزیم اُوْزوموزه آچیری :

گئجه دیر ...

باخیرام آی باجاسیندان

باشقا بیر ماوی گۆیه

اوردادا وار ائله بیل :

گئجه یوردون قانا دؤنموش دنیزیندن

نئچه بیر غملی بولود،

چنلی داغ ، قانلی سۆیود .

گئجه دیر ...

باخیرام آی باجاسیندان

باشقا بیر ماوی گۆیه . (آی باجاسی ص ۷ و ۶)

سربست شعرلرده ریتمیک بیر وزن و کلامین موسیقیا ئی ظرفیت لریندن

باجاردیقجا بهره لیمک ، تکنیک وفورما جهتیندن "سحر" ین شعرینی داها

اوستون بیر سویه یه قالدیریر :

... کینه دۆلور چاناقلارا ، یاخینلاشیر یاواش - یاواش

یانار داغا یاناشماغیم ، یاناشماغین ، یاناشماقلار .

(یانارداغ ص ۶۶)

" سارالان گۆلو، بیچیلن دیلی " و " قفس آدلی لانه نی نعلیرم "

سۆیله یین شاعیر" یعنی غربته قوْووشوم ، گئدیم" دئسه ده غربت پنجه

سینده ده وارلیقین بوْغولان گۆرور . آخی شاعیر دئمشکن گئجه دیر ، و

بو گئجه ده : " شیرین لر آجی دیر ، هر نه وار غریب - لحظه لرلاپ اُوْزون

- دیلک لر سۆرگون - اولدوزلار اُوْزونه چئویریب بۆرکون ... " (شیرین

لر آجی ص ۵۹) آما نه غم کی ظلمت دن زارا گلن و اوره گینی کدر

اوزه ن شاعیر صابا حا اینانیری ، اْمزوده بۆیوک بیر ایناملا :

تک قالیب ظلمت الینده ، باغیریب سوسما "سحر"

چکیلر جه د ائله سک آیری مداره گئجه لر

شمالی آذربایجاندا داغلیق

قاراباغ مختار ولایتی

مدتدیر خارجی رادیو و مطبوعات شمالی آذربایجانین داغلیق قاراباغ ولایتی باره سینده بیرمقدار مطالب منتشر ائدیبلر. بو موردده ایستکلرین، کی، گرهک بوولایت آذربایجان جمهوریتیندن آیریلیب ارمنستان جمهوریتینه تابع اولسون منعکس ائدیبلر.

آمریکا و انگلیس رادیو و ژورنالیستلری ده ارمنی لری حقلی بیلیم بیلهدعا ائدیبلر، گویا ستالین حکومتی زامانی داغلیق قاراباغ ولایتی ارمنستاندان آیریلیب آذربایجانا ویرلمیشدیر.

دشمک لازمدیر، آذربایجانین داغلیق قاراباغ مختار ولایتی ۱۹۲۳ - نجو اپریل ۷- نده تاسیس اولونوب. معلوم دورکی، بوتاریخده هنوز لنین حال حیاتدا اولوب سوویت حکومتی اؤنون نظری آلتیندا اداره اولونوردو. بو ولایتین آذربایجانا منسوب ائدیلمه سین ستالینه نسبت وئرمه کی اساسدا یانلیش دیر. صرفا بو واقعنی ارمنی لره بییر ظلم کیمی قید ائتمکدن عبارتدیر.

آذربایجانین داغلیق قاراباغ مختار ولایتی نین تشکیلی عادلانه و تاریخی اساسلار اؤزه ره وایکی ملتین منافی نظرده توتولماقلا انجام تاپیب و ولایتین خود مختار اولماسی بونا یگانه دلیل دیر.

ارمنی خلقی بو ولایتده ارمنی لرین اکثریتده اولدوقلارینسی

عنوان توتاراق ارمنستانلا بیرلشمه لرین ایره لی سؤموشلر، حالبوکی،

اؤزاق گچمیشلرین تاریخی سندلری بو ولایتین همیشه آذربایجانا

منسوب اولدوغون بیلدیریر. یئری گلیمشکن دشمنک لازمدیر، بو ادعا

اوکتوبر انقلابی زامانی دانشاقلارین ایره لی سؤردیو "بویوک ارمنستان

تشکیلی" مدعالارلا اویغون گلیر. تصور اولونوربو یفرسیز تشبث ایکی

ملتین آراسیندا یعنی دن اختلاف سالماغا و اؤنلارین قارداشجا سینما

یاشامالارینا دوشمنلر طرفیندن مانع توره تمکدن عبارتدیر. بوباره ده

انگلیس، آمریکا مطبوعات و رادیولاری آرتیق حرارت خرجه ویریلر.

بونابناء داغلیق قاراباغین گچمیش و ایندیکی وضعیتینی باره ده مختصر

معلوماتالده ائتمک فایدالی نظره گلیر.

۱- داغلیق قاراباغین ایندیکی وضعیتتی : داغلیق قاراباغ مختار ولایتی ۱۹۲۳- نجو ایل، اییولون ۷- نده تشکیل ائدیلمیشدیر. سو ولایتین مساحتی ۴/۴ نین ، اهالیسی ۱۵۶ میندن آرتیق بئش بخش (عسکران، مارداکرت، مارتونی، هاردود، شوشا) دن تشکیل تاپیب ترکیبینه ۲ شهر، ۵ قصبه، ۲۲۴ کندی وار. مرکزی ستپا ناکرت شهری دیرکی، انقلابدان قاباق خان کندی آدلانیردی .

. اهالی نین ترکیبی % ۸۰/۵ ارمنی لردن % ۱۸/۱ آذربایجانلی لردان % ۹/۱ روسلردان و % ۵/۵ سایرلردن عبارتدیر .

۱۱ - تاریخی معلومات :

۱- داغلیق قاراباغین ارمنی لشمه سی : تاریخه گوره آلبان اهالی سی (داغلیق قاراباغین اهالی سی داخل اولماقلا) ۴- نجو عصردن قاباق بت پرست ایدی لر. بو عصردن آلبان پادشاهی و حکمرانلاری نین تشبثی ایله مسیحی دینی نی قبول ائتدی لر. بودین قفقاز آلبانیا سیندا دولست دینینه چغوریلیب یاییلما غا باشلامیش نتیجه ده ارمنی گریگوریان کلیسا سی نین تضییقی و امه وی خلیفه لری نین نماینده لری نین ظلمی نتیجه - سینده تدریجا اهالی مسیحیتی، گریگوری مذهبنی وارمنی دیلینسی و مدنیتنی اخذ ائدیبارمنی لشدی لر و بو گئدیش ۱۳- نجو عصرده داها دا قوت و سرعت تاپمیشدیر .

۲- داغلیق قاراباغین تابلعلیگی و اداره ائدیلمه سی : داغلیق قارا باغین معاصر اراضی سی ۱- نجی عصردن قفقاز آلبانیا سی نین آرساخ تاریخی ولایتینه داخل ایدی. داغلیق قاراباغ ولایتی ۱- نجی و ۲- نجی عصرلرده روم لولارین ۳- نجو، ۴- نجو عصرلرده ایران ساسانی حکومتی تصرفنده ایدی. بوزماندا قاراباغین اهالی سی بت پرست اولوب ۴- نجو عصردن مسیحیت دینی انتشارا باشلامیشدیر. داغلیق قاراباغ ۶- نجی عصرده هونلار و ۷- نجی عصرین اوللرینده خزرلر هجوم ائتمیش ۸- نجی عصرده عربلر طرفیندن اشغال ائدیلمیش امه وی لر خلافتی ترکیبینه اداره اولونموشدور. عربلرین استیلاسی زمانی اران، داغلیق قاراباغ اراضی سی داخل اولماقلا و ارمنستانا بیرواحدا کم تعیین اولونورموش ۱۱- نجی عصرین اورتالاریندان ۱۲- نجی عصرین ۲- نجی یاریسینا

قدهر داغلیق قاراباغ سلجوقی لرین حاکمیتی آلتیندا اولموشدور .

۱۳- نجو عصرین ۳۰- نجو ایللرینده داغلیق قاراباغی مغوللار ۱۴- نجو

عصرین صونرالاریندا تیموری قوشونلاری اشغال ائتمیش . داغلیق قارا -
باغ ۱۵- نجی عصرین بیرینجی یاریسیندا قارا قویونلو و ۲- نجی
یاریسیندا آق قویونلودولتی ترکیبینه ایدی .

صفوی لر دورینده قاراباغ بیگلربیگ لیگینه داخل اولان داغلیق
قاراباغ ولایتی صفوی - عثمانلی محاربه لری نتیجه سینده الدن - اله
گئچمیشدیر . ۱۷۰- نجی عصرین اوللرینده داغلیق قاراباغین ارمنی و آذر
بایجانلی اهالی سی میخلی بابا حرکاتنا قوشولموشلار . ۱۸۰- نجی عصرین
اورتالاریندا پناه علیخان داغلیق قاراباغیندا داخل اولدوغو قارا -
باغ خانلیقی نین اساسینی قویدو . پناه علیخان و ابراهیم خلیل خان
حاکمیتی زامانی ، آقا محمدخان قاجار و ایران قوشونی ایله اونلاری -
آراسیندا مبارزه گئچیردی . آقا محمدخان شوشادا اؤز آداملاری طرفیندن
اولدورولدو کدن صونرا ایران قوشونو قاراباغی ترک ائتمیش بالآخره
۱۸۱۳ - نجو ایله گلستان مقاوله سی اساسیندا داغلیق قاراباغ تزار
روسیه سینه بیرلشدی . او زمان اداری تقسیمات اؤزه ره ، داغلیق قارا -
باغین اراضی سی کاسپی ولایتی نین شوشا بخشنه ۱۸۴۰- نجی و ۱۸۴۶- نجی
ایلدن شاماخی و ۱۸۵۹ - نجو ایلدن باکو ایالتینه داخل اولدو ۱۸۶۸ -
نجی ایله یئنی ساوت پول (گنجه) ایالتی یاران دیق دان صونرا معاصر
داغلیق قاراباغ ولایتی اراضی سی شوشا و بیر قسمنی زنگه زور بخش لرینه
داخل ائدیلدی .

۱۹۱۸- نجی ایله انگلیز لرین کؤمگی ایله داشناقلار و عثمانلیلار -
بین یاردیمی ایله ده مساواتچی لار حاکمیتی اله آلدیلار . داغلیق قارا
باغدا ایکی حاکمیت لیک یاران دی . داشناقلارین امری ایله ژنرال درو
پالکونیک نژدنین قوشونلاری قاراباغدا هجوم ائتدی لرمار تین ۲۲- ند
۲۳- نه گئچن گئجه خان کندینده ملی قیرغین اؤز وئردی . قاراباغین هر
یئرینه یاییلدی (مشهور ارمنی - مسلمان دعواسی) شوشانین یاریسی
یان دی . تورک قوشونلاری دا قاراباغدا مسلمانلارین یاردیمینا گلدی ۱۹۲۰
- نجی ایل مارتین ۱۲- نده داغلیق قاراباغی اشغال ائتدی . ژنرال درو
ونژدنین اوردوسو گئری چکیلمه یه مجبور اولدو . نهایت ایکی ملتین
منافعین تامین ائتمک اوچون داغلیق قاراباغ مختار ولایتی آذربایجان
جمهوریتی ترکیبینه تاسیس اولوندو . (۷ ائیول - ۱۹۲۳)

* * *

داغلیق قاراباغدا یا شایان ملتترین ترکیبینه نظر سالساق گوره -
 جه ییک ارمنی لراکثریتته مالکدیر، بونا بناثا دولت و حزب تشکیلاتلار -
 ییندا دا حتمی صورتده ارمنی لرین اکثریتی وار، اگر اخیانا خودمختار
 ولایتی نین اداره سینده قصورونقما نلار باش وئرمیش اولساکی، ارمنسبی
 لرین ناراضی اولمالارینا سبب اولموش اولابودا اورگانلاردا اولان ار-
 منی اکثریتین تقصیری اولابیلر نه اینکی آذربایجان جمهوریتینه
 تابع اولماقدان.

تصوّر اولونور بو کؤهنه، داشناقلارین ادعاسینی ایره لی سورمک
 خارجی اولکهلرین تحریکی نتیجه سینده باش وئرمیش اولاب.
 آذربایجانلی لار و آذربایجاندا یا شایان ارمنی ملتی وارمنستان
 دا اولان آذربایجانلی لار گره ک دریندن فکیرله شیب، صیرلی اولوب بو
 کیمی تحریکلر نتیجه سینده پوج ادعالارا میدان وئرمه سین لر صمیمیت
 و صداقتله ال - اله وئریب اتفاقلایا شاسینلار.

موسیقی آلتلری و خالی و خالچالار ساغلانیلیردی دیوارلارین اؤستینده
 گؤزه ل خط تابلولاری دا آسيلمیشدیر، تابلولارین بیرنده مولانا دان بیر
 شعر، هراؤخوجونون رُحونو تازه لیردی، شعر فارس دیلینده یا زیلیب و
 آلتیندا لاتین حرفلریله تۆرکی دیلینه ترجمه اولونموشدور، تابلودا -
 کی شعر بئله دیر :

باز آ ، باز آ ، هرآنچه هستی باز آ
 گر کافر و کبر و بت پرستی باز آ
 این درگه ما درگه نومیدی نیست
 صد بار اگر توبه شکستی باز آ

بوتابلوداکی شعرین معناسی هر بیر زیارتچی نین احوالیکنی
 دگیشدیریردی و چوخ عظمتلی شعرا ولدوغونو و حضرت مولانا نین بؤیوک
 صوفی لیغینی خاطرلادیردی. زیارت قورتاردی قاپی دان چیخان یئرده
 بیر گؤزه ل سؤز حضرت مولانا دان گؤزوموزه دگدی :

(یا اولدوغون کیمی گؤرون یا گؤرونوغون کیمی اول)
 حقیقتده انسان درین فیکیر ائده رسه چوخ مهم و دهیرلی بییر
 سؤز اولدوغونو همان اینانار، گرچکدن گلین هامیمیز یا اولدوغوموز
 کیمی گؤرونک و یا گؤرونوغوموز کیمی اولاق .

حضرت مولانا جلال‌الدین رومی نین

شهرینده

شهریورآیی نین ۲۵ - سینده، سلجوق اونیورسیتته سی طرفیندن ملتئر آراسی تورک خلق ادبیاتی و فولکلورو کنگره سینده دعوت اولونموشدوم . بونا گؤره نجه دئییرلر سفر بوخا می با غلابیب ، حضرت مولانا جلال‌الدین بلخی نین شهرینه گئتدیم . و بیرگون کنگره دن قابق بوگؤزه ل و تاریخی شهره یشتیشدیم .

سفریمی شرح وئرمه دن اول ایسته ییرم عزیز و محترم اوخوجولاری بو قدیمی شهر ایله تانیشدیریم و اوندان صورنا سؤزه باشلایم .

قونیه نین نفوسو ۱۵۶۲۱۳۹ نفر دیر و اطرافینی اوجا - اوجا ، گؤزه ل داغلار آل میشدیر . ایکی بؤیوک تورک عالمی ، حضرت مولانا جلال‌الدین مولوی و ملانصرالدین بو ایالتده توپراغا وئریلمیشدیر .

بوشهر ، سلجوقلورلار دؤوره سیندن بری ، کتابخانالار شهری ساییلماش دیر . کتابخانالاردان باشقا بوشهرده ، مختلف موزه لر واردیرکی ، بوشهرلر شهرین توریسم طرفیتی نی آرتیر میشدیر . هر اییل مین لره تور یست بو موزه لری و خصوصاً حضرت مولانا نی زیارت ائتمک اوچون قونیه یه گلیرلر . شهرین آدی " ایقونو " دان گلیر ، هیتیت لر ولیدیالیلار ، میلاددان قابق ، ۵ - نجی عصرده ایرانلی لار ، میلاددان قابق ۴ - نجی عصرده بؤیوک اسکندر ، سلوکوس لار ، میلاددان قابق ایکینجی عصرده روما و میلاد - دان صورنا ۳۹۵ نجی ایلهه بیزانس لار شهره و اونون اطرافینا حاکم اولموشدولار .

قونیه ۱۵۴۹ دا سلجوق تورک آخینجیلاری طرفیندن یغمالاندی ، ۱۵۷۲ ده آنا طولی فاتحی اورادا تورک دولتی نین قوروجوسو ، سلجوقلو قوتا - لمیش اوغلو بیرینجی سلطان سلیمان شاه طرفیندن فتح ائدیلدی . ۱۵۷۴ ده (آنا طولو سلجوقلو) دولتی نین باش کندی (پایتختی) ایزنیک اولماق اوزره قورولدو ، ۱۵۹۷ ده ایزنیک آرادان گئدینجه ، قونیه شهری آنا طولو سلجوق دولتی نین ایکینجی باش شهری اولدو . و ۱۳۵۸ قده ، سلجوقلو - لارین دوشمه سینده قدهر اولکهنین ان بؤیوک شهری اولراق ، پایتخت دوروموندا قالدی .

شهریور آبی نین ۱۹ - ینده شهره یشتیشن کیمی بیزی قونیا نیین ان بویوک و تمیز هتلی اولان درگاه هقلینه آپاردیلار. هتل مولانسا درگاهی نین دوز قاباغیندا واقع اولوبدور. بو هتل ده دونیا نیین دورد بوجاغیندان گلن تازا دوستلاریمیزلا تاشدیق، آخسام چاغسی هتله اونیورسیتته طرفیندن حاضیرلانمیش یشمکلهر تقدیم اولونسودو. پرفسور دکتورسایم سقا اوغلو فن و ادبیات فاکولتته سی رئیس، قوناقلارا خوش گلدین دشییب و اونلاراسا غلیق و موفقیت لر و بوکنگره نین فایدالی اولماسینی بویوک تانری دان آرزو اشدیلر ضیافت اشنا سیندایا واش - یا واش صحبتلر باشلاندى و هر گلن تازا دوست ائمز ادبیاتی و فولکلورو معلوما تیندان دانیشماغا باشلادیلار.

صحبت بیتمز، او قدهر شیرین و گؤزه ل بیر ادبی مجلس اولدو کسی عاغل حثیران قالیر. ما باج صبحانه دن صونرا ساعت ۹ دا اونیورسیتته نین سرویسی کلیب و کنگره ده اشتراک ائدن لری کنفرانس یثرینه گوتوردو.

کنگره ده اشتراک ائدن لر و قوناقلار و محترم محلی مقاملار بیر طرفده و بش یوزدن آرتیق گنج اوغلان و قیز دانشجولار اوتوردولار. رسمی مراسم لردن صونرا جناب پروفسور دوکتورخلیل جین سلجوق اونیورسیتته سی نین رئیس کنگره نی رسما آچدی .

سلجوق اونیورسیتته سی ۱۹۷۵ ده قورولموش و اوردا ۱۴۱۴۴ نفر دانشجو تحصیل گؤرمکده دیر. خلق ادبیاتی دا ئما دئیشمگه آچیق، زامانلا گلشیب، گؤزه ل لشن، انسانین بدیعی ذوق لری نین یثرآلدیغی یازیلی اولمایان ادبی محصوللاری اینجه له یین بیلیم دالی دیر. بو محصوللار، ایکی کلمه لیک دئیم لردن، بعضا ۱۵ - ۲۰ صحیفه قدهر اولابیلن مثلر آراسیندا یثرآلان محصوللار دیر. تورکو (تصنیف)، مانی (با یاتسی)، تکرلمه، نین نی (لای لای)، افسانه، فقره دئیلن کیچیک لطیفه لیر و سایره .

بو بؤلومه گیره ن بوتون محصوللارین، وقتلی ایله بیر انسانین طرفین دن سؤیلندیغی فقط زامانلا سؤیله یه نین اوندولدوغو اوچون، بعضا (آنونیم ادبیات) ویا (آنونیم خلق ادبیاتی) کیمی آدلار آلتیندا دا پیغیشدیغی اولور. فولکلور ایسه، بیر جمعیت ده یاشایان انسانلار نیین عرف و عادت لری، اینانجلارین، انسان حیاتی نین (یا شایش آدینسی

و فردیگیمیز، دوغوم، اشلنمه و اولوم (حادثه‌لری ایله باغلی مراسم‌لری
 موسیقی سسینی و اویونلارینی، درمان یوللارینی، حقوقونو، ال ایشلرینی،
 تشارترینی و سایرینی اینجه‌لین بیریبیلیم‌دالی دیر. بعضی آراشدیرجی
 لار، فولکلورون ساحه‌سینی داها دا گئنیش‌له‌دیپ، ایچینه خلق ادبیاتینی
 دالیرلار، بوگون، اورتا آسیادان، آوروپا یا قدهر، گوردوگوموز بیرتوی
 دویون عادتیمیز واردیر. گلین تازا ائوینه گیررکن، قاپی دا ویسا
 دامدا گوزله‌ین دامادا، ونون باشینا، داری، چغندر، شیرینی، آلماسایر
 آتاراق آیاغی نین اوغورلو اولماسینی دیلر. اگر بورادا، آتیلان آتما
 اریک و سایر کیمی میوه‌لر، خورده پوللار، عوضینه باشقا شئی لیسر
 اولورسا فولکلورون روحو زده‌لنمه‌میش اولور، اما بونلاری آتان دامادا
 دگیل ده، باباسی، قارداشی، عمی سی و سایر اولورسا فولکلورون روحو
 زده‌لنمیش اولور. قیسا جا خلق ادبیاتی بیر ذوقون، بیر فیکیرین گلشمه
 سینی اورتا یا قویارکن، فولکلور بیر یاشایش طرزینین دگیشمه‌سینی
 اورتا یا قویماخدادیر. خلق ادبیاتی نین تمام اونیورسیته‌لریمیزده
 یئر آماغی نین تاریخی داها قدیم‌لره دایانیر. مرحوم فؤاد کورپولو
 - نون عاشیق ادبیاتی نین یانیندا، خلق ادبیاتینا دا آغیرلیق و ثرمه
 سی ۱۹۳۵ دان قاباق دیر. بوگون خلق ادبیاتی ائیره تیمی تمام اونیو
 - سیته‌لریمیزده، ادبیات، فن و ادبیات و سایر کیمی فاکولته‌لرده
 باشاریلی بیر شکل ده دوام ائتمکده دیر. لیسانس و دکترا حدینده کی
 چالیشمالار، گله‌جکده بوقولون داها دا قوتلنمه‌سی نین گوزهل بیر اشارتی
 دیر. سازشاغیرلریمیزله ایلگی لی قونو (موضوع) لاردا خلق ادبیاتی
 قونولاری آراسیندا، اله‌آلینما قدادیر. اصلینده عاشیق ادبیاتی آدینی
 و فردیگیمیز بو قونولارین خلق ادبیاتی نین خارجینده مستقل بیر باشلیق
 آلتیندا اله‌آلینماسی واجب دیر. چونکی، خلق ادبیاتی محصوللاری
 (آنونیم) عاشیق ادبیاتی محصوللاری ایسه (فردی) اثرلر دیر. ملت‌لری
 آیاقدان توتان دهرلر واردیر. بو دهرلر وار اولدوقجا، بو دهرلره
 صاحب چیخدیقجا، اوملت یا شاماسینی دوام ائتدیره‌جکدیر. آنجا ق بوده‌یر
 لره اولوندوغو کیمی صاحب چیخمایان اونلاری ساخلامایان ملت‌لری
 گله‌جک‌لری چوخ پارلاق اولمایا‌جقدیر.

توپراق محبتی، بایراق محبتی، دلیل و دین محبتی اولمایان بیر
 توپلومون (جامعه‌نین)، اقتصادی و نظامی وضعیتینی نه‌قدهر قوتللی

اولورسا اولسون، بنالاری نین چاتلاما سینی هرآن ائشیده بیلهریک .
 بونا گوره ملتلی آیا قدا ساغلايان بو عنصرلردن بیری ده معنوی
 ده یرلردیر. یو ده یرلر آراسیندا فولکلورون مهم بیریشری واردیر.
 بیر توپلوما قارشی حاضیرلانان ضررلی فعالیت لرین اورتان دان
 گوتورولمه سینده فولکلور، تاثیرلی بیرسیلاح رولونو اوینایا بیلیر.
 افتتاح زمانیندا سلجوق اونیورسیتیه سی نین افتخاری دوکتوراسینی
 پروفسور دوکتور آن ماری شمل، بویوک مولوی شناس عالمینه وئردیلر
 و خانم آن ماری شمل ده مولوی حقینده و فعالیت لریندن بیرنئچه نمونه
 گؤسته ریب و سلجوق اونیورسیتیه سیندن تشکر ائله دی. ناهاردان قاباق
 بیرینجی اوتورومدا، دوغو (شرق) ترکستان دان گلن مختارخان
 اوراز بیگ اوغلو آبا یلات، حسن اولیاء حقینده مقاله سینی اوخودو و
 دئدی کی اونون هر موضوعا کی، شعری، افسانه سی، آتاسؤزلری، خلق
 آراسیندا گئنیش وضعیتده داغیلیمیشدیر. بو موضوع دادا اونون قازاخ
 تورکلری آراسیندا، یایقین صورتده یاییلان بیرجوخ شعری واردیر.
 اژه اونیورسیتیه سیندن گلن دوکتور اره ن آق چیچک ده آنا سوتو
 ایله علاقه لی عادت و اینانجلار تورک خلق حکیم لیگینده، هابئله
 آنا سوتو باره سینده بیر طبی چیخیش ائله دی و قرآن کریم دن و حضرت
 پیغمبردن ده حدیثلر اوخودو. بوندان سونرا خانم دوکتور خنیا سلفارووا
 تورک و سلوواک خلق ادبیاتلاری آراسیندا کی بنزه رلر باره سینده دانیش
 دی. آراشدیرما جی معین ارگون (ارضروم اونیورسیتیه سیندن) دا اؤزبک
 تورکلری نین انتظار دستانی موضوعوندا دانیشدی. بوندان سونرا
 حاردفدائی قبرس دن گلن عالم قبرس لی عاشیق کنیازی نین دستانلاری
 حقینده گئنیش معلومات وئردی. غولام جعفر اوغلو چین دن گلن عالم ده
 اوغوز خلق تاریخی ماهنی لاری حقینده دانیشیب و کاشغر آرتوش، کوچار
 قولجا، قومول شارق لی لاریندان بیرنئچه نمونه گؤسته ردی .
 رومانیا دان گلن بویوک ادبیات عالمی یاشلی یاشلی پروفسور دوکتور
 میخائیل قوبو اوغلو، اوغوز، قاقا ووز، خلق ادبیاتی فولکلوروندا ایکی
 افسانه و بیردسته تورکوسونو گؤزه ل بیرشکیلده افاده ائتدی.
 باشقا اوتوروملاردا صیراسیله حبیب ادیسی ایرانلی تورکلرین
 توی مراسم لرینی ایضاح ائتدی. بوندان سونرا یوگوسلاوا یان دان گلن
 دوچنت دوکتور حمدی حسن بعضی تاریخی داستانلار تقدیم ائتدی و عرفان

نصرالدین اوغلو، فیون حصارلی عاشیق نانهچی احمده عایدا ولان شعر لریندن گؤزه ل نمونه لر وئردی . علی اوزتورک ارضروم دان گلن دوستو - موز، تورک افسانه لرینده شامانیزمین ایزلری حقیقنده نطق اقله دی . کنگره نین ایکینجی گونونده ،ناهاردان قاباق اوستا دپروفور دوکتور ساییم سقا اوغلو سلجوق اونیورسیتیه سی نین فن و ادبیات فاکولته سی نین باشقانی ،آنا طولی افسانه سینده (چشمه ده قالان طاس)موتیفیسی و یاییلما ساحه سی اوزه رینه بیرگفیش کنفرانس وئره رک دئدی :افسانه نی قونیا ،ارضروم ، و وان ایالت لریمیزده توپلایان همکارلاریمیز یانیندا ، اولیا چلبی نین مهم اثری (سیاحت نامه) ده کی مختلف نمونه لرینی تشبیت ائده نلری ده اونوتماق گره کیر . موتیف هر زامان (طاس) اولاراق گورولمز و بعضی یئرلرده داها باشقا نسته (شفی) لرده اولا بیلر . مثلا : عصا ،آت و سایره . بو آنلاتانا گوره ده دئیشه بیلر . موتیوین قایناغی نین نه اولدوغو ویا هارادان گلدیگی مسئله سی هنوز حل ائدیلمیش دگیل دیر . بعضی واریانتلار دا وئريلمه گه چالیشان دینی ها وادا افسانه نین آيا قذا قالماسینا کؤمکچی اولموشدور . آنجاق چیخیش نقطه سی اولا بیلیرمی ؟ بیلیمیریک .

آنکارادان گلن فولکلورچو نائیل تان ، ایالت لرده مشهور فولکو - لوریک اوزه للیق (خصوصیت) لر باره سینده بیر کنفرانس وئردی . غازی اونیورسیتیه سی نین تورک دیلی و ادبیات بؤلوموندن گلن علی یاخجی دا (قونیا عاشیق لیک عرف و عادت لرینده عاشیق محمدین ییژی) آدلی مقاله سینا اوخودو و دئدی کی ، عاشیق لیک عادت تورک ادبیاتی نین بیلینن ایلك محصوللاری نین وئریلدیگی اوزانلیق سیستمی نین بیر دوامی دیر . تصوف ادبیاتیندان زامانلا آیریلدیغی (۱۶ - نجی یوز ایل باشلاری ، اعتباری ایله مستقل بیر هویت قازاندیغی قبول ائدیلن عاشیق ادبیاتی ، یوزایللره گوره گوجلو نماینده لر یختیرمیش و قوتلی شعر نمونه لری وئرمیش دیر . مقاله سی نین اساسینی عاشیق محمدین حیاتی حقیقنده آراش دیرمالار یا بینلایان عاشیق محمدین شعرلری تشکیل ائتمکده دیر . دورسون آی ساکیم ، تورکستاندان گلن یازیچی و عالم باجیمیز دا بیرمفصل یازیسیندا ، اوغورلو و نحس صایی لار اینانجی حقیقنده . صحبت آپاردی . بو صحبت دن صورنا ، آلمانیا دان گلن چفتای قوچار دا تورکستان خلق ادبیاتیندا نصرالدین خوجا (ملا نصرالدین)

بارہ سیندہ، علمی بیر صحبت آپا ردی و دثدی کی، نصرالدین.خوجا، قازاخ مزاجی نین سٹویلن سیما سی دیر. مزاج لاریندا بیر طرفدن قورناز (حیلہ گر)، بیر طرفدن صاف گورونوشلو اولاراق اورتا یا چیخار. نصرالدین خوجا حقیندہ کی مزاحلار یا لنینیز قازاخلاردا دگیل، بوتون اورتا وکیچیک و اٹن آسیا، عربستان، یونانستان، رومانیا، صربستان ایدیل (وولقا) بویو و قفقاز خلق لری نین فولکلوروندا ملانصرالدین، نصرالدین افندی خوجا نصرالدین لطیفہ لری دثیہ آنیلیر. باکی دان گلن دوچنت دوکتور کامل نریمان اوغلو ولیوف، تورک قهرمانلیق اپوسونون پوئیک سنتاکس اوزہ رینہ گؤزہل بیر کنفرانس وئردی. باشقا بیر اوتورومدا (جلسہ دہ) دا اورسولارینہ ہارد برلن دن و خانم مروی نوسیانین فنلانڈیا دان گلن عالم لر ہربیری مختلف فولکلور موضوعلاریندا صحبت آپا ردیلار. بو دانیشیقلا ر و فایدالی علمی کنفرانسلار دان صورنا نوبت، حضرت مولانا نین مزارینی و بقعہ سیننی زیارت ائتمکہ گلدی. شہریورین ۲۱ دہ پیادہ بیر بؤیوک ہیئت لہ زیارتہ گئتدیک، خارجی اؤلکہ لردن گلن توریست لر، موزہ قسمیندہ ہرہ سی بیر طرفدن عکس سالی ر و مختلف قلاووزلار طرفیندن معلومات آلی ردیلار .

بیزلر ہر شئیدن اول تربت شریفہ یا خینلا شدیق چوخ گورمہ لی و روحانی بیر محفل ایدی. قاپی دان گیرندہ بؤیوک و گؤزہل خط ایلہ یا حضرت مولانا یازمیش دیلار و قرآن کریم دن آیت لر یازیلیب و ہر طرفہ آسلیمیش دیر و ہر طرفہ باخیردین یا اللہ، یا ہو، یا کریم، اللہ، محمد کلمہ لرینہ گؤزون ساتا شیردی. گیردیغیمیزدا مولانا نین مزاریننی قرہ خلعت لرلہ (اوستونو بوتون قرآن آیت لری یازلمیشدی) اؤرتموشدولر. آتاسی سلطان ولدین مزاری حضرت مولانا نین باش طرفیندہ واقع اولوب، ہر ایک ذات شریفی زیارت ائتدیک. بونلارین آفاق طرفلریندہ دہ پیرلر و مشہور شیخ لرین دہ بیر نچہ قبر شریفی دہ وارایدی کی، اونلار دا زیارت ائدیلدی. گؤزہ چارپان شئی بورادا حضرت مولانا جلال الدین قونیه وی نین گؤزہل وجہیلہ ایرانلی مینیا توریست اوستاد بہزاد طرفیندن چکیلمیش اولان تابلسو ایدی کی، اوستا دحنا ب دوکتور سید ابراہیم نعمت اللہی تہران اونیورسیتہ سی طرفیندن حضرت مولانا نین درگاہینا تقدیم اولونموشدور. موزہ قسمیندہ ویترینلرین ایچیندہ ساخانیلان مختلف ال یازماسی، مثنوی لر، خصوصی اشیاء لار، تاریخی ال یازمالاری،

حافظین وفاتی نین ۶۰۰ ایللیگی

مناسبتیله توتولان قورولتای (کنگره)

دونیانین هر طرفیندن گلن حافظ چی لر و فارس دیلینی سئوهن لر ایراندا حافظ باره سینده ایشله یین یازیچیلار و محقق لرده بو قورولتای دا بیر یئره بیغیشاراق، دانیشیق لار و چیخیشلار آپاردیلار. بو اییش خلق لر آراسیندا اولان بین الملل فرهنگی رابطه لری کئنیشلنمه سینه آرتیق سبب اولدی. بو مناسبتله حافظ باره سینده اونلار جا کتاب ویوز - لرحه مقاله ایراندا و خارج ده حاضیرلانیب نشر اولوندی .

بو دؤرد گونده، خارجی و ایرانلی قوناقلار حافظ باره سینده آپار - دیقلاری تحقیقاتلار دان و آیری مملکت لرده حافظ و اونون دیوانی باره سینده اولان معلوما تلار دان سؤز آچدی لار. قورولتای چوخ عظمت و جلال ایله توتولدی. قوناقلار شیرین خاطره لرله اؤز وطن لرینه قایتدی لار .

بۇرادا بۇنو دا دئمه لی ایک کی، یئری وار ایدی کی، بو بیغینجاق دا شهر یار باره سینده ده دانیشیلایدی . چونکی شهر یار دؤغرۇدان دا حافظه عاشیق ایدی. لکن عؤمور وفا ائتمه دی کی، معشوغون دونیابویی جلوه لندیگی نین نظاره چی سی اولار. چونکی فقط ایک ای اۇندان قاباق (۲۷ شهر یورده) تهران دا "مهر" خسته خاناسیندا بیردفعه لیک اولاراق گؤزونو یومدی و حافظین قورولتایی اونسوز گئچیریلدی . قورولتایی اداره ائدن لر، وئریلن پیشنها دلارا، وقتین آزلینی بهانه سی ایله، عنایت سیز قالدیلار .

بو قورولتای دا ۵۰ نفر دن آرتیق خارج لی قوناق شرکت ائتمیش - دیر. او جمله دن "تورکیه" دن ۴ نفر شرکت ائدن وار ایدی. اولار یین بیری پروفسور عبدالقادر قاراخان ایدی کی، ایران ادبیاتیندا تانینمیش بیر شخصیت دیر. پروفسور قاراخان بۇندان قاباق فضولی باره سینده آپا دردیغی تحقیقات و تدقیق لری مناسبتی ایله شهرت تاپمیش دیر. پروفسور قاراخان دان علاوه پروفسور تحسین یازچی - ناجی توخماق - میکائیل بایرام و سعدالدین قوجا تورک تورکیه دن بو قورولتای دا شرکت ائتمیش دیر .

پروفیسور قاراخان حافظین تورک ادبیاتیندا بوراخدیفی تاثیر و تورکیه‌ده حافظین شعرلرینه دئییلن نظیره‌لر باره‌سینده دانیشدی. او تورکیه‌ده حافظ باره‌سینده چاپ اولونموش و نچه مینیا تورلارلا بیزمه - میش بیر کتابی قورولتایا هدیه ائتدی و یحیی کمالین حافظ باره - سینده قوشدوغو گؤزه‌ل بیر شعرپارچاسینی و اونون "کاظم رجوی" طر - فیندن فارسجا یا چوریلیمیش ترجمه‌سینی ایکی جا ماکا یا (عکس قابینا) توتولموش حالدا قورولتایا (حافظین قبرینه) تقدیم ائتدی و اوگؤزه‌ل شعر ایمز چیخیشیندا دا اوخودی .

میکائیل بایرام دا حافظین ۱۵ غزلی نین ان قدیم نسخه‌سی باره‌ده دانیشدی.

بو قورولتای دا پاکستان دان ۱۱ نفر (ایکی نفری افتخاری حالدا دعوت اولونموشدی).

ایتالیان ۷ نفر - چین دن ۶ نفر - هندوستان دان ۶ نفر و باشقا مملکت لرین هر بیریندن بیر ویا ایکی نفر شرکت ائتمیشدیلر. قوناقلار ایچینده یونسکونون سابق رئیس " احمد مختارامبو " (سنگال لسی) دا شرکت ائدی و چیخیش ائتدی .

سووتاتفاقیندان (تاجیکستان دان) ایکی نفر - اکبر تورسونوف و چالی سوا - قورولتای دا شرکت ائدی و تورسونوف حافظ باره‌سینده چیخیش دا ائتدی .

بونو دا دئمه‌لی ایکی، قورولتایا وئریلن مقاله‌لر گله‌جکده بیر "یادنامه" آدلی کتابدا منتشر اولاجاق دیر. هابئله بومناسیته گؤره حافظین نفیس شکیلده، ماهر خوشنویس لر خطی ایله، حاضرلانمیش دیوانی دا بو ایلین آخیرینه جان یونسکو طرفیندن منتشر اولاجاق .

* شهربارین اؤلومو *

ملتلر آراسی تورکولوژی و تورک دیلی کنگره‌لری

۶ - اینجی ملتلر آراسی تورکولوژی کنگره‌سی ۲۳ - ۱۹ سپتامبر ۱۹۸۸ ده استانبول دا برپا ائدیلدی. اؤچ ایلده بیردفعه استانبول اونیورسیتیه‌سی ادبیات فاکولته‌سی طرفیندن حاضرلانا بونگره‌یه دنیا - نین مختلف اؤلکه‌لریندن تانینمیش شرقشناس و تورکولوگلار اشتراک ائدیپ، تورکولوژی نین مختلف موضوعلاریندا آپاردیقلاری تحقیقات نتیجه‌لرینی مقاله‌لر شکیلینده کنگره‌یه صونا رلار. بودفعه‌کی کنگره ده چوخ جالب مقاله‌لر اؤخوندی و بعضی مناقشلی موضوعلار باره سینده بحثلر اؤلوندی. ایزان دان دوقتور جواد هیئت، بئویوک آذری شاعری ملا محمد فضولی نین سؤز داغارجیغی حقیقنده یا زدیغی تحقیقی مقاله‌سینی اوخودو. کنگره ترتیب هیئتی رئیس آقای پرفسور علی آلپ ارسلان خصوصا کنگره عمومی کاتبی دوقتور عثمان سرت قایا کنگره نین یاغشی گشچمه‌سی و قوناقلارین راضی قالماسی اوچون اللریندن گلدیگی قدرچالیشدیلار. کنگره نین ایکینجی گونو اوستاد شهربارین اؤلوم خبری گلدی. بو مناسبتیه کنگره عمومی کاتبی اوستادین اؤلوم خبرینی وئردی و استا - دین احترامینا و روحونون شادلیغینا هرکس آیاغا قالغدی و بیس - دقیقه سکوتدان صونا دوقتور سرت قایانین دعوتیه ده دوقتور هیئت اوستاد شهربار حقیقنده دانیشدی و اونون مشهور حیدر بابا منظومه - سیندن ایکی بند اؤخودو .

بو کنگره دن صونا ۲۶ سپتامبر دان اؤچ اوکتبر ا قدهر آنکارا دا دیل قورومو طرفیندن حاضرلانا بیرینجی ملتلر آراسی تورک دیلی کنگره‌سی برپا ائدیلدی. بو کنگره‌یه ده استانبول کنگره‌سینه اشتراک ائدنلرین چوخو قاتیلدیلار و تورک دیل و لهجه‌لری حقیقنده تحقیقی - مقاله‌لر تقدیم ائتدیلر. بونگره‌ده دوقتور هیئت اؤغوز نامه‌یا مجمع الامثال محمد علی حقیقنده بیر گزارش وئردی. آتاتورک فرهنگستانی و تورک دیل قورومو رئیس لری آقای سعما دایلیخان و آقای پرفسور حسن اره ن طرفیندن برپا ائدیلم بو کنگره‌ده ده شهربارین اؤلومو مناسبت ایله استانبول کنگره‌سینده اجرا اولونان مراسم تکرار اولوندی .

(وارلیق)

‡ باشی بلالی دیلیمیز ‡

" طنز حکایه "

آرمود کالدی یتمک اولمور، هر سوزو آچیب دتمک اولمور، آما جهنم، من دئییه جگم، باغیرا جاغام تا دونیا بیلسین کی، او اوز اجلی ایله اولمه دی، بلکه اونو ملت دردی قوجالتدی، سارسیتدی یاریجان ائتدی و نهایتده ایسه، تورپاق یاغشی آداملاری اوز طرفینه چکن کیمی اُونو اوز کامینا چکدی. اوزوده نامردجه سینه .بشچارا یا مان کیشی ایدی . خیرخواه انسان ایدی. اونون ناغافل اولوموندن چوخلاری کدر- لن سده چوخلاری سئویندی سئویننلر ایسه ،بدبخت چی لیکن او آداملار- ایدیلار کی اونلارین دردلرین چکمکنن بشچارانین بیر آن الی اولموردی یازچی ایدی، شاعر ایدی ، غالم ایدی،"ناطق" ایدی. من نه بیلیم بئله بیر زاد ایدی. یا شی یتمیش دن آشایدی دا ، گون اولما زدی قلم کاغذی اونون الینده گورمه یه سن . اولن گونو، جگریم آز قالیردی کباب اولا. صون نفس لرین چکه - چکه : آداما ائله گلیردی کی ، بونفس دگیل چکیر بلکه سن ، من و او - بونون غمی دیر کی چکیر . دوغرودان دا بئله ایدی . او ملت یولوندا ، خصوصاً بیز تورکلر یولوندا ، استغفر الله سیز تورکلر یولوندا جانندان مالدان کئچمیشدی . بشچارانین ائتدیگی وصیتلر باره سینده وقفاتتدیگی مال - دولت لر حاقیندا نه قدهر چوخ دئسم یئنه آز دئمیشم . سیز اونون محبتینه باغین بیز- لرین ده ناشوکورلوغونه . تفاوت یثردن - گویه دی . آجیفینیزا گلمه سه بیز آذربایجانلیلار دوز یثیب دوزدان سیندیرانیق . نئجه دئیهرلر بیز هله اونون قدرینی صونرالار بیله جه ییک .

اوگون یازیق کیشی نین ایستگیندن - محبتیندن بیری ایله دانیشار کن اوتانماز- اوتانماز دؤنوب دئییرکی : - " هئج بیلیرسن او بیزی نه جور ایستیردی ؟!" دئمیشم : " یوخ ! نئجه بیه " باشلا بیرکی : او بیزی چوخ ایستیردی بیر گوزو ده یوخ ایستیردی ." قالمیشام کافکی نئجه یانی او بیزی چوخ ایستیردی بیر گوزوده یوخ ایستیردی . بیه ایسته مگینده قاش- گوزو اولار . بیه من اونو

تا نیمیردیم ! بیر عومور قونشولوق ائدیبدئیب - گولوب دانیشمیش
دیق .

من اؤلوم وصیتینه بیر آدام اوزلو قولاغ آسین گورون نه دئیبیر :
تبریز اهلی و آذربایجانین باشقا شهرلرینده یاشایان انسانلارابورج
دورکی فارس دیلی نین تبلیغی یولوندا جاندان - مالدان کئچسین لر .
تا بئله بیر فکر ایرهلی سورولمه سین کی ، فارس دیلی آذربایجانلی
لارا زور ایله تحمیل اولور . بلکه هامی بیلسین کی آنا دیلده دانیشما
- غی ، آذربایجانلیلار عربیلیب و فارس دیلی نین اؤگره نمکینه هوس
گؤسته ریرلر ."

آغا بیه بوندان یاغشی سؤز؟؟ اگرمن اولدن فارس اولسایدیم
اوندا نییه اؤتوز ایل تهراندا قالاندان صونرا ، یئنه آغزیمی آچیب
دانیشاندا هامی بیلیردی کی ، من تورکم ، اونون آرزوسو بیز ملتین
ترقی سی ایدی . آرزو ائدیردی او گونوکی ، بیر گون آذربایجانلی آنالار
آنادیل عوضینه اوشاقلارینا فارسی دیل اؤیره ده لر و بو خیرخواه ایشه
ده قیزعین هوس گؤسته ریرلر . تا گلن نسل ، تهراندا یاشایان نئچه
میلیوندان آرتیق آذربایجانلی فهله و کاسیب - کوسوپ کیمی تهراندا
کلنده دیل قانما زلیقدان تهران خیابانلاریندا آوارا - سرگردان گزمه
سین لر . گورون او نه لری دوشونوردی بیز نه لری؟؟ گورون او هارا
فکیرله شیردی بیزهارا . آلاسه اونون قبرینی نور باران ائله سین . او
دونیا سین ایشیق ائله سین . رحمتلیک برک آدام ایدی . اونوتما میشام
او گونوکی ، منه دئدی . " دور گئده ک مرنده ، اورادا بیر کند وار
آدی " گلین قیه " اوردا نئچه طایفا وارکی ، آذربایجانین قدیم
دیلینده دانیشیرلار . یانی مغوللار آذربایجانلیلاری تورک ائله مه میشدن
قابق بوتون آذربایجان ملتی ، بو دیلده دانیشیردیلار . داها دوغرو -
سو فارسجا یا یاخین بیر دیل دیر . آدینا " هرزند . دیلی دئییرلر ،
گئده ک اورا بلکه بیر کتاب یازدیم . " دئدیم : " گئده ک . "

دوشدوق یولا ، بیرگون صونرا چا تدیق اورا . بیز اورا چا تانما
چورتوموز پوزولدو . سحرین کله سیندن نا هارین ایستی سینه قدهر ایکی
نگردن چوخ تا پیلما دی او دیلی بیلسین . اؤزلری ده ایشدن دوشمشوش
قوجا . گره ک باغیرایدین ، پیغیرایدین تابیرزادی اونلارا آنلادا دیدین
قولاقلاری آغیر ائشیدیردی . دانیشما غا دا حاللاری یوخ ایدی . رحمتلیک

کدرلندی، تاسف‌لندی کی، بو گشنیش - بولوش دونیادا، تکجه ایکی نفر
 قالیب کی آذربایجانین قدیم دیلین باشا ریرلار، اوتوردولار صحبتسه -
 وحدته، تاکی ندنسه رحمتلیک ایله سوزلری چیخدی. دوردولار جنگه منگه،
 رحمتلیک دئییردی: " یوخ! اولمازکی اولماز، تاریخ باشلاناندان
 سیز ائله بو تورپاقداسیز." اونلار دئییردیله: بیز طالشلی بیق و
 ایکی یوز اولمازکی بو تورپاغا گلیمیشیک " رحمتلیک باغیریردی:
 " سیزین دیلینیز قدیم آذربایجان دیلی دی. " اونلار چیغیریردیله:
 " بیز طالشلی بیق و دیلیمیزده طالیش دیلی دیر، حتی بیزی -
 فامیللریمیزدن بیر ده بو آغادیر. اوچ گوندو طالیش دن قوناق گلیب
 صاباح دا گنده چک."

خلاصه ایش پیس یئره چکدی و بیز، کور - پشمان تهرانا ساری
 قاییتدیق. یولدا رحمتلیگین الیندن قلم - دفتردن باشقا بیسرزاد
 گورونمزدین. نه یئیردی نه ایچیردی، تکجه یازیردی. یازدیغی
 کتابی من صورالار گوروب، سئوینجیمن یئرده، گؤیده دورموردوم.
 نه باشینیزی آغریدیم، رحمتلیک او کتابدا، خلاصه کلام ثابت ائتمیش
 دی کی، آذربایجانلیلار مغول تور - تئوکونتوسو اولاراق آذربایجانین
 قدیم دیلی نین هله ده آذربایجاندا رونقی وار و او دیل ایسه، فارسی
 دیلی نین لهجه لریندن بیر. مخصوصاً "کلین قیه" دن مثاللار
 کتیرمیشدیر.

رحمتلیک او کتابدا، گورون نه گوزل سوزلر دئییر:

- " آذربایجانلیلار همیشه گوزل فارس دیلی و ادبیاتی نین وورغونو
 ایدیلر. و بوتون درباری شاعر و یازیچیلار دا تورک اولدوقلارینا
 باخمایاراق فارس دیلینده یازیب، یارادیلار."

من دئیهدنه. بیزیم دردیمیز رحمتلیگی اولدوردو سیز اینا نمیرسیر
 آما آند اولسون پیره - پیغمبره، او وصیتیندن بوتون وار - یوخونو
 باغ. زمینی، کارخانا - شرکتینی وقف ائدیباغیشلایب او یولدا
 کی اوزو او یولون ساریلماز یولچوسو ایدی. اونون یولو دا آذربایجا
 مدنیتی اوغروندا چالیشماقدان باشقا، بیرزاد دگیلیدی.

درد چوخدی ائشیدن یوخ. هر کمالین بیرزوالی اولدوغو کیمی
 قورخوم بودور چوخ چکمه یه کی، انقلابین قهسی، اونون وقف ائدیگی
 مال - دولته ده ایلیشه و مصادره زاد اولد. آما آلاه او گونو آریب

کتیرمىن .بئچارا اگر ائشیده ، قبیرده ده راحت قالانماز .بیرده سن
سایدیغینی ساي ، گور فلک نه سايیر . دوغرودان یاز یقلار اولسون کی
اونو ملت غمی اولدوردو ، ولی عزرائیلین آدی پیسه چیخدی ...

*
* *

بندهٔ حقیر یورقان علی یی فقیر سو سوزلری بیر مسلمان وطنداش
آغزیندان ائشیدیردیم و یانسیردیم یاخیلیردیم . یاری یولدا چون
قورخدوم بئله کی من یانیرام چوخ چکمه یه جک کولوم چیخا ، یورقاننا
بورونمه کی روا بیلمه دیم .ال آتدیم کاغاذ - قلمه کی .... البته
بیر کلک ده ووردوم . اودا بوکی ، او ایشله دن فارسجا - عربجه
لغتلیری بیر سوزلوک واسطه سیله ترجمه ائتدیم تا یوخاریداکی روایت
دوغرولدو . (صون) ۱۳۶۲ - باهار فصلی

محبت او جاغی نین قالانی :

(راحمی) مؤمن ، شریف انسان دیر او
چوخدا نجیب صاحب ایمان دیر او
(حاج بویوک آقادییر علی پور رفیع)
خئیر ایشده واردیر الی اولموش شفیع
(شکری) ده گوندوز ، گئجه یازما قدادیر
سنبل عمری دنه دولما قدادیر
من تانییان شاعرلر اولموش بولار
وار کیسه تیریزده بوندان آیریملار
جمله سی عالم ، منیت سیز دی لر
بو زاماندا ساکن تبریزدی لر
(یالقیز)ین ایمان واری دیر دوز سوزه
ایستیر ائده دوز سوز ایله معجزه
تانسری گورووم مرحمتین کسمه سین
اولکه میزه غم یثلی هئج اسمه سین

*****

* محبت او جاغی *

تبریز معاصر شاعرلری نین تذکره سی

فکیرده ایدیم بیردن الهام اولدو . دؤر
بیر اودا بو گلشن عرفاندا قـــــــؤر
یا تماگیلن قدینی دور ائت عـــــــم
صدق ایله یاز، دور الینه آل قـــــــم
قویما بو فرصت گئده ال دن یـــــــین
خلقینه خدمت گئیمینی گـــــــین
تا قالا سنندن بیله بیر خاطره
یاد ائله دوستلاردان اولا تذکـــــــره
سؤیله کی بو شهرده کیم لـــــــر یازیر
ریشهء جهلی قلم ایله قازیر
کیم بو گون آچاق لارا یالتاقلانیـــــــر
یوکسلی کیم ؟ یاکی کیم آچاقلانیـــــــر
کیم گئدیر انسانجاسینا دؤز یـــــــون
اگری گئدیر کیم بویولون ساغ - صـــــــون
کیم کیمی بو شهرده آقیشلایـــــــر
کیم یاز اولوب خلق له ، کیم قیشلانیـــــــر
سعی ائله بو مطلبی آیدینجا یاز
قویما غرض تا گله آردینجا ، یاز
وار بؤگون شهرده بیر انجـــــــن
ارشاد ائدیر اونلاری بو پنج تن
حضرت اوستاد (شیدا) بیـــــــری
(عابد) عارف بؤیوک اوستا بیری
حضرت (سلطانی) دا اوستاد دیـــــــر
سعدی یه مخلصلیکه چوخ شاد دیر
حضرت دکتر (پدیده) یاد اولا
خاطری همواره گؤروم شاد اولا
(نظمی) ده بیر شاعر صاحب نظر
تورکجه دئمکدن ولی ائیلهر حـــــــذر

انجمن تشکيل اولو چرشنبه لـر
 حاجى (هريسى) اورا هرگون گلـه لـر
 سؤز و غزل اولكه سـينه شهـريار
 شهرياردير، شهرياردير ، شهريار
 چون (پريشان) شعرده بير هنگ دير
 سانكى من سربازام ، او سرهنگ دير
 صاحب ديوان دى او (بارز) اوزو
 اينجى دن قيمتلى دير هر بير سؤزو
 رحمت ائده تانرى بؤيوك (صابره)
 عمرؤنو دؤستاقدا سورهن شـاعره
 (ايلقار) يندا آدينى ياد ائيلهيك
 روحونو بير حمدله شاد ائيلهيك
 عرشه يئتيردى (ايتگين) اوزوجه سين
 اوندا كى يازدى محبت نغمه سين
 چون (سخا) اوستاد شعر و ساز دير
 دؤيغولو شاعرلره دمـسـازدير
 شعر (مغان) منبع الهام دير
 (داشقين) دا انسانليقدا خوشنام دير
 قويروقلو اولدوز شاعرى (قهرمان)
 اونودولماز اونون شعرى هئج زامان
 تورك دىلى نين (هريسى) دير بولبولى
 موسيقى دير ، نغمه دير ، توركى دىلى
 (سليمان ثالث) بير شريف انسان
 آذرينى شيرين و دؤزگون يـكـازان
 (نجار اوغلو) ملتين دردين يازير
 حـسـائـلهـيـر دردينى آيدين يازير
 (پاكباز) ين چوخ درين احساسى وار
 شاعرليـكـده سئوملى سيماسى وار
 پيكره ، صدق و صداقت (صديق)
 سؤزلرى قيمتلى نظير عقيق
 عرصه عرفانداى (شبـخيـز) ده
 عرشه چيخيب شهـرتى تـبريـزده

شعرده مضمون يارادان دیر (شکیب)
 اهل ادب ، کان صفا ، چوخ نجیب
 (نافذ) سئویر تضمین یازا حافظه
 اونداهم ذوق وار ، همی حافظه
 (قائمی) اول صاحب ذوق و متین
 حسن سلوکی آرتیریب حرمتیین
 شعر یازیر ذوق ایله (خسروشالی)
 شعر ی گؤزهل ، سؤزلری ده قایدالی
 (افتخاری) صاحب تقوا و دین
 محبت اهلی دیر ، اؤزو نیکیب
 هند سبکی له یارادیر (کامران)
 صائی خاطرله دیر او هر زمان
 قدرتی وار چوخ سؤزه یازسین جناس
 کیمسه اولانماز (نصیر) ایله قیاس
 شعرینی (هجران) یازار حماسه لی
 ائیلر عشق ایله دیلی تلواسه لی
 (میرزا) نین دا بیر حدیث عشقی وار
 باشدا خلقه خدمت ایچین مشقی وار
 شعر نو یازماقدا ماهر (آدلی) دیر
 سؤزلری چوخ دوزلودو ، چوخ دادلی دیر
 (باغبان) نین شعرینده چیچک لر گولر
 گول لر ، بولبول لر ، کپه نک لر گولر
 شعرده احساسلی دی (کامل) اؤزو
 یازدیغی اشعاره ده عامل اؤزو
 (فردی) نین شعرینده صداقت جوشور
 هم شیرین لیک ، هم ده ملاحت جوشور
 خوش بیان دیر ، مهربان دیر (خوش مرام)
 طبعی لطیف ، سؤزلری والا کلام
 ظلم ائوینی شعريله (طوفان) بیخار
 وثرمز آمان ایسته دی هر آن بیخار
 (حیدر) نین وار سؤزلرینده شور و شوق
 هر اؤخویان اوندان آلیر چوخلو ذوق

اقتدارلی شاعر عارف (حـزین)
 سۆزلری هر سبکده عالی ، متین
 (حسنی) دن گر اؤخوسان بیر اثر
 جاننه سالار آتیش غمدن شرر
 شعرده هر عیب اولا (شاهد) تاپار
 خفیلی مراعاتیله اؤستون آچار
 (آرش) آرام دیز کولکدن قاباق
 هئج تاپیلماز ایسته سک مثلین تاپاق
 سۆزلرینده داغ - دره دن وار نشان
 چونکی گزیر رومیالاردا (ارغوان)
 (ایلدیریم) بیر صاعقه دیر کیم شاخیر
 سینه سیندن سئل کیمی سۆزلر آخیر
 شعر لطف ، طبعی روان دیر (شفق)
 چوخ لاریندان سۆزلری توتמוש سبق
 (مرشد) جوان دیر ، ائزو چوخ دویغولو
 قامتی تک طبعی اونون چوخ اولو
 ایکی دیلده (فرشی) یازار خوش غزل
 فارسجاسی زیبادی ، تورکجه سی گۆزهل
 تاریخی تحقیق ائلیهر داشما
 چوخ درین ، دقتله (سرداری نیما)
 خادم لری تانیتدیرار ملتله
 خائن لری چکیب سالار ذلتله
 (آرزو) دا اؤلکه نین سربازی دیر
 یوردونون رزمنده سی ، جانبازی دیر
 وار ایکی (درویش) بیرسی قاری
 چاپ اولوب بئش جلدده هم آثاری
 بیرده بیر (درویش) واراوندان جوان
 شاعر خوش ذوق و طبعی روان
 (گامک) هر سبکده شعرین قوشور
 گاه آخیر آرام ز گاهدان جوشور
 بیر قوجا شاعرده وار (ارکانی) دیر
 ایشله یین انساندی ، غیرتکانی دیر

هوقتور حميد نطقى "تيتان"
=====

✧ گونش ✧

ايرى كيله ديزماريلار زنبيللره يشرله شيب ،
كولر اوزلو سارى - سارى تبرزه لر
آغير - عزيز طا باقلاردا اگله شيب .
نارينجليقدان قوناقلار تك احتيراملا كتيريلميش :
شافتاليلار شليلر
اليلر

اولغون ، دولغون ، يشتيشميش
ائلجى گوزلر قيزلار كيمي
آليجى آختاريرلار ....

□

ايشيق ساچان دوكانلاردا
دوجون - دوجون اويونجاقلار
هر قوطودا بير سحر وار
بير سر وار

دوزولوبلر .

اطلس دونلو مخمل يللى قاراقاش - گوز قولچاقلار
نازلى - نازلى باخيرلار ...

□

كئجه - گوندوز داغلار آشان كاروانلار قاطار - قاطار
چين دن گلن ايپكليلر بوشقابلار
شامدان شيشه ، مصردن بوغدا آرپا
دنيزلردن اينجى ، چوللردن خورما
آلتين كولجه فيل ديشلرى آفريقا ائللريندن
فاخير خزلر ، سمورلاردا قوزاي ساحيللريندن
هندوستاندان ادويه لر درمانلار
كئجه - گوندوز داغلار آشان قاطار - قاطار كاروانلار ....

□

قات ، قات اوسته عمارتلر سارايلار

گۆز ايشله ديكجه گۆل ، چيچك ، يارپاق ، بوداق ، گۆل، چارداق ...
فواره لىر، شالالە لىر، چىمە لىر، ارخلىر، چايلار ...
اۇردا حورىدىن دستە لىر
بۇردا غلماندىن آلايلار ...
لاكىن بورا چاتماز بىزىم دونيا مىزدان عرشە چىخان
آھلار، وايلار ، ھارايلار ....

قاپىلارغ دمىردندىر

قىفىللىرى پولاددان

دۇرد دۇورەسى داش دىوارلار

ھرداش اۆستە سىلاھلى بىر پەلوان

قىلىچ، قىمە، توخماق، نىشيزە، قدارە، قالخان، اوخ ، كمان ...
مانكى ھر شى قۇرغۇ قۇرغۇر
مانكى ھريان دىيىر قان ! قان !
اۆلوم ايىبى وشرىر ھر يىر
دروازە لىر، حصارلار ...

□

بلى،

اتلى شافتاليلار ھۇلۇلار

طا باقلارا دۇزولور،

ايشىق ساچان دوكانلاردا

اۆيۇنجاقلار اۆزە گولور،

اۇزاقلاردان قاتار – قاتار دەوہ لىرلە مال گلىر.

سارايلاردا تىرمە ايپك مخدە لىر دۇشە نىر

ياتماق اۆچون اطلس ياسدىق يورغان

دۇشك سىرلىر ...

لاكىن اۇنودما بىين دوستلار،

سىزىن دگىل

ارىكلردن ، ھۇلۇلاردان

بال امەجك دۇداقلار.

سىزىن اۆچون ياشىل – ياشىل

گھىنمە مىش آغاچلار

سيزين اوچون بزه نمه ميش
خالچالارلا چيراقلارلا
لاله لرله مردنگيلرله بازار،
سيزين اوچون قورولما ميش
گۆذه رلرده كى طاقلار،
سيزين اوچون سريلمه ميش
ايپكلى قوياتاقلار ...

□

من ده

سيزين ديلينيزدن
هرگون فلک ديوانينا
بخت اليندن
طومار - طومار
عريضة لر يازانيرام

من ده سيزين

باغرى داغلى
ديلى باغلى
سازى سينيى
گونلو يانيى
اوزانيرام
الماس قاشلى مصرى قيليج
بئلده يوخ !
پولاد ديرناق كهر آتين جيلوولارى
الده يوخ !

□

عصرلردير

گووه نديگيميز داغلارا قار ياغيب
آغير ايللر
اثلیميزين دو برديني داغيديب
حراميلر كاروانيمين يولون كسير
چنلى بئلده يئللر اسير ...

باغديغيندا   الده قالان
 اوجو سينيقي بير قلم وار
 بير دست كوتله ميش اسلحه
 بيرده قوجا لميش روستم وار
 بو ظاهيردير
 اوزان اوچون
 حقيقتده داها باشقا بير عالم وار :
 قيش زوماري :
 گوي قورشاغي رنگلرينده
 آرزولارلا اومودلارلا
 دولدورولموش خزينه وار .
 كايئاتي قارانليقلار
 توتدوغوندا
 منيم ايما ن گونেশي ايله
 ايشيقلارا غرق اولاجاق
 بير سينه م وار .

بو داغ گونش سونمه ديكجه
 شخته لرده روحوموزو بو ز توتماز
 گوي قورشاغي
 گورسنديكجه
 سام يئللري
 اومودلارين ريشه سيني قوروتماز
 □

بير آخشامدي
 بيلينمه ين بير كمانين
 پايلاريندا ن
 پرده - پرده آشيب گلدي
 ايلك باها رين نغمه م

چوخ گشجه دن
 جواب وشردي اونا جوشغون
 بير بسته ايله تار سسي
 بو ايكي سس ياواش - ياواش
 آرزولارين ديواريندا ن بويلاندي

بو ايكي سس ياواش - ياواش
آرزولارين ديواريندان بويلاندى
بىزىم اشوه جالاندى

طبقي موسى عصاصى تك

خيالتلرى يىخدى

طيليسيم باطيل اولدو

او سس منيم قولاغيمدان

بىر ارخ كىمى اوڤره گىمين سۇسوز چۇلونه آخدى.

اورادا ايللردن بىرى قورۇيۇب قورۇلان بىر كۇل

بو نغمه نين سسى ايله

تيتيره يەرك آغير اؤلوم يوخوسوندان اوياندى

قوجا مان بىر آلودا

"طور" داكى كۇل مثالى

بىر كوش اولدو، ياندى .

=====

تبريز - محمدا ميري (ارغوان)

سۇلما يايدي كاش

سئوگىليم، عمراؤتوب زما نكئچديكجه
وئردىگىن ايلقاراي ونوتدون نئجه ؟
اوره گىم سىزلايير، نئى تك هرگئجه
صبرىمين چاناغى دولما يايدي كاش

انتظار قالدىقجا يولوندا كۇزوم
توكه نىر طاقتيم، تيتيره بىر دىزىم
فلك بو جانىمى آلسا، يوخ سۇزوم
اليمدن يارىمى آلما يايدي كاش .

سئوينجين باغيندا آچان قورنغىل
كدرين قهريندن سولما يايدي كاش
عطيرلى چيچه گى ايلك باهار چاغى
داش اورك نكارىم يولما يايدي كاش

آيرىلىق اودونا ياناراق اورك
گون به گون اريدير جانىمى شمع تك
نه يامان درد ايميش يارلا كوسولمك
ازلدن بو هجران اولما يايدي كاش

"دۆردلوك لر- باياتيلار" دفتريندن (۷)

بو داغلار، سرين داغلار،
 درهسى درين داغلار،
 عشقimizدن يادگار:
 سينه مده، يثرين: داغلار!

بو داغلار، سينه داغلار
 بولاغى زينه داغلار،
 درد وار، اونوتماق اولار،
 درد واركى، سينه داغلار.

بو باغدا، گيلايوللار،
 سارينيب گۆله يوللار.
 باغبان گۆنده بير چلنگ-
 هوروب، ياركيله يوللار.

بو يوللار، ايشيق يوللار،
 گقتديكجه ايشيق يوللار.
 هفته ده بير گرايلى -
 عاشيغا، عاشيق يوللار.

بو يوللار، اوزاق يوللار،
 اوزاقدان اوزاق يوللار،
 منه بلدچى قوشار،
 آرديمجا دوزاق يوللار!

بو يوللار، باغلى يوللار،
 مئشلى، باغلى يوللار،
 بو يوللاردان، يار، منه-
 هر آى بير باغلى يوللار.

عشقىمizde، غايه اينجه، يول اينجه
 گل، بو يولدا، بيرآن منله اول اينجه!
 من قورخورام غومور گئچه، گون گئچه،
 بو آرزوما حسرت قالام اولونجه.

آى قيز! سنده، قامت اينجه اوز اينجه،
 عشقين ماوى دنيزينده اوز اينجه!
 باهار ايكن، گل، باغچادان گول اوز، گئت
 پاييز گليب، گولون عمرون اوزونجه.

قادر آلايه! وارليقدا، هر نه سنده!
 ديلك منده، درد منده، آرزو منده.
 من، تكليكده، سندن هئچ نه! ومارام،
 آرزوسونو يختير هر آرزومنده!

منه دئير: باخ بير قوشا، اونينده،
 گور نغيله پير او، يووادا، او، نينده!
 او بيلميركى، گوز يولدا قالسا، گورمز-
 ايرى- نارين هر نه وارسا اونونده.

كيشى دئير خئير: دده، شز: ننه!
 آرواد دئير خئير: ننه، شز: دده!
 بيز قانماريق خئير نهدى، شز نهدى،
 ياس توتاريق خئيرده ده، شده ده!

يولچو گوردوم بو يوللارين يئونونده،
 حيران قاليب يونده مينده، يئونونده.
 دؤغرو يولو نئجه سئچسين او كسكى -
 آخيريني گوره بيلمز اونونده.

برهان الدین شبستری مدرسه‌سی نین آچیلیشی

مناسبتی ایله

اسلامی شورا مجلسی نین حرمتلی شبستر نماینده‌سی دوقتورامین لوجنابلاریندان آلدیغیمیز خبره‌گوره، استانبولدا یاشایان آقا محمد ابراهیم برهان الدین شبستری، آتاسی "علیمحمد برهان الدین" آدینا اؤز خرجی ایله شبسترده کامیل بیر اورتا مکتب تیکدیرمیشدیر. حرمتلی نماینده‌همین مکتبیین ۲ - آبان ۱۳۶۷ ده آچیلیش مراسیمینده شاعیر، م. شبستری "جنابلاری طرفیندن انشاد اولونموش بیر قصیده‌نی ده لطف ائتدیکلری گۆزه‌ل مکتوبدا ضمیمه‌ائله میشلر، مفصل اولماسینا باخمایا - راق بو" فاستبقوالخیرات" عنوانلی قصیده‌نی اوخوجولاریمییزلا خصوصاً عزیز شبستری لرله بیرلیکده اوخوماق ایسته‌دیک.

﴿ فاستبقوالخیرات ﴾

اونوتدو ساقی، زمان، داریوش و کسرانی
 جهانانور الهییر ایندی نور قرآنی
 گوزون فداسی کتیر باده، حقیقتدن
 زمانه، ساقی دگیشدیردی کهنه دونیانی
 بیر اولمامیش و اولونماز دونن، بوگون ویارین
 حقیقت اهلی توتار دایم الدهه فردانی
 دوئن بوغوردو دیلین ائلترین قودوز شاهلار
 ازیردی، محو ائله‌ییردی حقوق انسانی
 نه تکجه حقینی ملتترین ازیردی اولار
 بوغوردو نور - خدا - حق دینی، ایمسانی
 قارانلیغین یثرینی نور توتدو، ظلمون عدل
 شاهین زمانی کئچیب، گلدی خلق دؤورانی
 اراده ائتسه گر ائلر، زمان باش‌گمه‌لی دیر
 ازنده چونکی حقیقت وئریب بو فتوانی
 بو حکمو وار هله‌ده بیزده گورمک ایسته‌مه‌ین
 ولیک‌گون کیمی دیر، تاری نین بو فرمانی

گلین آچاق او کلام - خدانی بسمل ایله
 نهلر دئیش گوره لیم بیر حقیقتین کانی
 مشیت ازلی خلق ائدیبدی خلق لــــری (۱)
 بدن ملت ازلدن و دیل اونون جانی
 گوزونده بیردی خدانین همیشه ملت لــــر
 عزیزدیر آلاها کیم گوزله یرسه تقوانی ۲
 یاراتما یبیدیر اؤگئی، دوغما خلق لرده خدا
 یاراتما میس کؤله ملت خدای رحمانی
 ائلی ازهن شاه ایدی، بیرده نامسلمانلار
 اولار کی، ظلمتی ایستیر و شام یلدانی
 نه دیلسیز ائل تاپیلار دونیادا، نه بیر ملت
 لسان آیرمیش ازلدن بشردن حیوانی
 بیر آیه دیر بو قرآن دا کی، اختلاف لسان
 نبوت ائدیپ، ائده جکدیر وجود یزدانی ۳
 بو فرق وارلیغینا آلاهیین بیر آیت دیر
 نجه کی، خلق ائدیپ او یئرلری و کیهانی ۴
 کیم ازسه دیل لری، او دشمن خدا دی دشمنک
 آچین ایچین و ایچیزدن قوون او شیطان
 نوکر شاه ایدی کی، امریله اینتلیجنتین
 بوغوردو دیل لری، جهلی ائدیردی ارزانی
 بوغاندا دیل لری ایل لری بو یونجا شاه، بیلین
 سئویندیریب نه قده رای مسجد، کلیسانی؟!
 ووروب بونونلا دا ملت لرین شعورنا بند
 قویوب مسلماننی کور، قالدیریب اورویانی
 مسلمانین قانادین باغلا ییب شاه ائله ملک
 اوچوردوب علم سما یا یهود و ترسانی

---

۲۱ "یا ایها الناس انّا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلناکم شعوباً و
 قبائل لتعارفوا ان اکرمکم عندالله اتقیکم. (حجرات، آیه : ۱۴)
 ۲۳ (۴۳) "و من آیاته خلق السموات والارض و اختلاف السنتکم و
 اللوانکم ان فی ذلک لآیات للعالمین" (روم ، آیه ۲۲)

چکیب حقیقت اسلاما پرده تا اینکی
 سؤیوب ائلی، ائده ارباب یئنگی دونیانی
 چون ازدی اسلامی، هم دیلیری او ملعون شاه
 رذیل اولدو، نه اولدو گورو، نه گورکانی
 قصاصی آرخادادیر تاریخین اوجلادا
 بو گون توتور بشریت یزیده دیوانی
 قرآن حکومتی گلدی کی، ظلمه صون قویسون
 بیخیب بوتون، سیله احکام ظلم سلطانی
 قرآن حکومتی گلدی تیکه عدالت ائوی
 خراب اولوب داغیلا پاک ظلمون ارکانی
 قرآن حکومتی گلدی کی، دیلیر اولسون آزاد
 نه تورک تحقیر اولونسون، نه لر، نه گیلانی
 قانادلانیب اوجا الله وثره ن هر استعداد
 توتا ضیای سعادت سراسر ایرانی
 قرآن حکومتی گلدی آجا ترقی یولسون
 اوجوب مسلمان آجا شاهراه - کیوانی
 دئییر قرآن مبینده خدای عز و جل
 سیزی بیر امت ائده ر ایسته سئیدی سبحانی^۱
 ولاکن ائتمه دی، تا اینکی، امتحان ائله سین
 باغیشلادیقلاری نعمت لرینده اجرانی^۲
 بویوردو: فاستبقوا خیر ایشده خلقیره^۳
 کی دایم آرتیرالار سطوت مسلماننی
 اوجالما میش اوجالانماز بشر سابقه سیز
 بودور ترقی نین الله سوزونده درمانی
 سعادتین یولو قرآن دا گؤسته ریلیمیش دیر
 اونو آیا قلامیش اما یزید سنیانی
 پوزوب ولیدلر، حاجلار و هارونلار
 اولاردان ارث آپارمیشدی شاه - ایرانی

(۲۱ و ۲۲) "ولو شاء الله لعلکم امته واحده و لکن لیبلوکم فی ما آتیکم فاستبقوا الخیرات" (مائده، آیه ۵۴)

ووروبلا ديللرى بنده، قويوبلا خلقى عوام
ويا دلازىن اوزون ايللر اسير و حشيرانى

oooooooooooo

زمان دگيشدى، گليب انقلاب اسلامى
قوؤوب يادى و شاهی، آجدى حق ميدانى

بوغوب قارائليغى ايران دا، ياخدى حق چيراغين
يا ييلدى هر يشره نور، عالم اولدو نورانى

كلنده حق، بو بيرقايدا دير، قاچار باطل
چيخاندا گون داغيلار بارگاه ظلمانى

داغيتدى نورخدا ايكي مين بئش يوز ايلليك
سراى فسق و فجور و فساد خاقسانى

وايستهدى آجا ملت لرين ديليندن بند
آسا خدا بويوران حق و عدل ميزانى

غلام حلقه بگوش ايله قان ايچن شيطان
كتيردى جوشا، ولى بحر جنگ و عدوانى

ولى كيم ايسته سه سوندورسون آلاهيڭ چيراغين
چيراق سونمز، اونون اولدانيب يانار جاني

دويوش قوتاردى، حقيقت چيراغى پارلادى دا
اگرچه سوردو دويوشلر زمان طولانى

صونوندا هر گئجه نين قايدا دير بو، دان سوكولر
گولر حقيقت، اولاهر نه قدر زندانى

گليب يفتيشدى ياراتماق وقورماق ايامى
كى ايشده مشعل اولاهلقه حكيم قرانى

زماندى ديللر اولاشاه بيخوولاريندان آزاد
زماندى باشلانا خير ايشلرين چيراغانى

قرآن دئيه ن كيمي خشير ايشلرين معايقه سي
واغز ديلينده يازا هر اثلين سخندانى

بو آيت ازلى دير، بو حكيم قرآن دير
رسول ساغلاميشدير بو اميرى پنهانى

عدالت ازلى دولتيندن اثللريميز
الينده آيت - حق، گوزله يير بو اعلانى

و خفیر ایشده آتیر مردلر کیمین قدمین
 تیکیر اوشاقلار اوچون ان گۆزهل دبستاننی
 ائلین و یوردونو جان تک سئوین بو مرد انسان
 ائلیله باغلایب اولده عهد و پیماننی
 او، غربتین قوجاغیندا اونوتما ییب یوردون
 اونوتما ییب میشووو، گلشنی، پولاسماننی
 او، غربتین قوجاغیندا اونوتما ییب ائلینی
 کاسیبلاری، یتیمی، عاجزی، تکذباننی
 توتور الیندن اوزاقدان ائلین، اونوتمورا ونو
 دوزون یثیب بو ائلین توللامیر نمکداننی
 یاشار بومرد کیشی احتیاج سینر آلنی آجیق
 توتار همیشه الیندن خدای رحماننی
 کوچ اموز یشریندن آلار، تا اولار، سو فواره
 علاقه سین کی، اوزه ر، سرنگون اولار آنسی
 چاتینجا توپراغا، اوندان حیات آلا روآخار
 وبیرلشیب چای اولار، اختاراردا دریاننی
 الین وطندن اوزه نلر صونوندا خوارا ولاچاق
 وطنله باغلیلار اولمزمثال دریاننی
 او تیکدی مدرسه وعسته خاننا هریاندا
 او اولدو اولمزمزادی روحوشهرتی شاننی
 اولوم شرابین ایچیب دیرسه اولمزمز آد قازانیب
 گۆزهل بنالار ایله، اولمه یین درخشماننی
 اولنده سن آپارارسان فقط بئش آرشین بئش
 وار، آخیر عومری، او واردولتیلله پایساننی
 دؤغولدوغون آنا یوردوندا بیرگول اکسن اگر
 گلن نسیل لریوین خلق اولار کولوستاننی
 اموزون اوچون گوروسن هر ایشی یامان، یاخشنی
 آتیب دا یاخشیننی توتماز اغیللیلار یا ما
 کولوردو ائوده هامی سن گلنده دونیا یا
 چالیش ائلل آغلا یا، سن ترک ائندنده دونیاننی
 قرآن دا گؤسته ریلیب یاخشنی یول، چالیش خفیره

كى، حشرده كيشى نين خشير ايشدى برهانسى
 نىجهكى، ايشلهدى برهان الدين شيبسترده
 اُونوتماز اثللر يميز اثل سئوهن بوسيمانى
 شرف نشانيدى يوردوندا تيكديگين مكتب
 نشان وئره ر ابدى عايله نده وجدانسى
 اتان ،بابان ائويونور، هم گلن لر ين ائويونر
 كى اشميسن وارى خلقين يولوندا قوربانى
 بو خشير ايشين صابيسى قوى گونئيدىه مايسيزاولا
 گوره ن حياتينا سرمشق آلا بو احسانى
 گوروب بو مدرسه نى قوى گونئيلى تاجرلر
 قدم آتيب بزه سين خشير ايشيله هريانسى
 اوشاقلار اويره نه قوى بوردادا حافظين ديلينى
 دانيشسين اونلاريله شيخ سعدى، قاتانسى
 اوشاقلار اويره نه قوى بوردادا قرآنين ديلينى
 عربجه اويره نه لر بخترينى ، حيسانى
 قوى اويره نه بوردادا دوغما آذرى جه اوشاق
 فضولى، قوسى، نسيمي، ختايى، حشيرانى
 بو ديللر اولموش آچار اسلامين خزينه سينه
 اولارلا اويره نيريك اسلامى و عرفانى
 بوگون ما باح آچاق ديللرى حقيقت السى
 قشيمدى قرآنا چوسترلى نين چون ايمانى
 نه قدر كى، هله ليك چا تما ييب پيچاق سوموگسه
 نه قدرى كى، هله آشميبدى قيرقى شيروانى

***

انسانى دگىشمز

انسان شرفىن ھىچوھ دە دۇورانى دگىشمز
ھرشى دگىشىك اۇلسادا انسانى دگىشمز
گۇر اۋزكۇكونون اۆستە بىترھرگۇل و رىحان
گۇنلرشاخا، يىللر اسە، رىحانى دگىشمز
حق يۇل گىئەن آزادە يە طوفان قۇپارىلسا
اگمز يۇلو مقصدن اۇ، طوفانى دگىشمز
تربىنسىدە يىثر- گۇي قۇوشوب بىربىرە دگسە
وجدانلى كىشى عشقىلە ايمانى دگىشمز
مىنلرچە گۇزەل عصرىمىزىن قىسىنە وئرسن
مطلق اۇدا مجنون كىمى لىلانى دگىشمز
بەبە نەگۇزەلدىر، يىتتەنە سۇيلەمز عاشىق
دۇنيادە نەوار، وئرسن اۇ، جانانى دگىشمز
سن بىر كۇچەرى اشل قىزىنا مىنچە شەر وئر
بىرلحظە اۇ، آزاد چۇلو، صحرانى دگىشمز
گۇرسن يانئىرام سئوكىلىمىن آيرىلغىندان
نامرد اۇفلک، واصلە ھجرانى دگىشمز
آمال اشوى وىرانە دۇنوبسە، يىتتە گۇنلوم
دۇنيا دۇلو گنجىن وئراۋ وىرانى دگىشمز
عشقىن دانا، عھدىن پۇزا حاشا بوگۇنولدن
ھر جۇورو گۇرەر ائتدىكى پىمانى دگىشمز
دۇغما آنادىل مندە بۇيوك عشقىمە عنوان
اۇلسم دە سئوھن گۇنلوم اۇ عنوانى دگىشمز
اۇلموشسا كىمىن عالمى نىن حاكىمى وجدان
اۇل عالمە وئرسن ھامى دۇنيانى دگىشمز
چۇن جان كىمى اۋز عشقىنى، وجدانئىنى بىلر
ھرشى دگىشرسە كىشى وجدانى دگىشمز
قۇرخما «ساوالان»! دۆشەدە مېن چرچى مۇغاندا
اشل اۋز دىلى، دۇغما شرفى، قانى، دگىشمز

بیرشهیدا ولموش سربا زین آتا - آناسی نین
دیلیجه * قوچ قوزو قوربان *

به به عجب سلسله دی ، مکتب قرآن سنی
قابل فیض ائیله دی ، قدرت ایمان سنی
مام وطن سلسله دی، گل گۆزه ل اوغلان سنی

دین مبین ایستهدی، قوچ قوزو قوربان سنی

الده مسلسل، توفنگ، بئله ده کمر بنددی تنگ
دؤمشده حمایل فشنک، باشدا نوار سه رنگ
شاخص گردان وهنگ، عازم میدان جنگ

اکبره بنزه رقصنگ، ائیلهدی دؤوران سنی

یازدو، چیچکلر نه خوش، تازه دی لر، تردی لر
چیخدی گونش، لاله لر گوللرینی سردی لر
آما بیزیم لاله نی غنچه ایکن دردی لر

سینسین الی گولچینین، ائتدی پریشان سنی

گئتدی بالام، گلمه دی، داخی نئجه یوخلارام
خسته، هجرانی یام، هرکئجه صایخیلارام
هر گله نی گۆزلهرم، هر گئده نی یوخلارام

بلکه تاپام، قوخلایام، بیرده بالاحان سنی

اؤلسه م آجیمدان اگر، من قانیوی ساتمارام
قانیوه قان ائتمه سم، راحت اولوب یاتمارام
قتلیوه باعث لری، اؤزگه لره قاتمارام

بللی دی کیملر ائدیب قانیوه غلطان سنی

بیلیمیرم الله نئجه، چیخدی بالامین جانی
جانی چیخاندا نئجه، گوردو، یالان دونیانی
قانلی گۆزایله نئجه گۆزلهدی هر بیر یانی

سؤیله نه مدت کئچیب، تا آیا ریب قان سنی

جام شهادت ایچیب، وئردی بالام جانینی
حق دی کی بیز، دوولایاق * ایندی اونون قانینی
ائتدی "کمالی" قلم تک - تک مژگانینی

خوهر ائدیب، گۆز قانین، اوخشادی نالان سنی

* دوولاماق = قان ادعاسی ائتمک .

* ايكي سئوگى *

دار قفسدە مفتوللارا سواشان بىر قوش كىمى
من دە ماوى پنجرەيە سۆيكەمىشم اغزومو
مىن بىر آرزى گۆزلىرىمدە حسرت دونو كئىينىر
اۋزون واخلى بىر انتظار دارا چكىر گۆزومو

سئوداسىنا آلىشىدىغىم گۆزەل لىرىن پرىسى
خىالىمىن پىردەسىندە شىخ كىمى گۆرونور
سانكى توتغون بىر كئىجەدە بولودلارىن آردىندان
سولغون بىر آي گۆي اۋزوندە ساھرانە سۆرونور

خىالىمدا شافاقلانان آرزىلارىم سۆنسە دە
اۋرەگىمىن افقىندە دۇغور اومىد كونشى
وارلىغىمى قاپسالايان ياسىن آغىر ظلمتىن
يارىر كسكىن قىلىنچ كىمى اونون سۆنمزا تىشى

غىلى حىيات يوللارىنى عمرون يورقون كروانى
مارىلما دان منزل - منزل سووشا جاق نىھائىت
ارىدە جك داغى - داشى عشقىن دەلى وۇلقانى
ايكى سئوگى بىر - بىرىنە قووشا جاق نىھائىت

*****

* شعرین عیاری *

آی شاعیریم ! آی ائل چوووشی ! سئوگی چا پاری !
قال باشی اوجا سس وئره رک ائللره سساری :
شاعیر اولالی چوخلو گئورویسن بو جا هاندا
حقق ، ناحق ، قارلی قیشی ، گوللو باهاری ،
اؤدسان سؤدو دانماز سنی قیش ، قار ، آلا - چالیوو^۲
شعیرینده باهاری گئورورم ، باغچانی ، باری ،
ایندی داها یؤکسلمده چیخ ایستی گونش تک
قیزدیر نفسین له کوره نی شانلی دیساری ،

*

دونیا دئییلن جنگلی گور قوردی ، شیکاری ،
دهشلی قارانلیقلاری ، همتلی شساری^۳
شیمشک کیمی شعرین له قارانلیقلاری کس ، بیج ،
باخ گور نه طوفان قوشمالارون اوندا قویباری ،
قورتار " قارا تئلر " سوزونو قویما اوزانسین ،
گوندوز قارالار شام اولار اوندا گئجسه یاری ،
بسدیر داها " هجران " سوزو " یلدا گئجسه سی " نده
آچماقدادی نور دروازاسین صبحین آچاری
مرمر سینهنی چوخ جیلانندیرما^۴ غزلده
دردلی سینده داغلاری گور ، الده قابساری
گوردون " سینده جوت قوزونو یان - یانا یاتمیش " ^۵
دؤن عالمه باخ ! گور سورو ایچره جانساواری^۶
بسدیر خومار ائتدی سوزو بو کوهنه " شراب " ین
آفریقادا گور آجلیغی گوز یاشینی جباری
دونیانى اوتوبدیر یوخودا " دیو جاها نخبسوار "
پو آج تویوقو قویما گوره اویقودا^۷ داری
آوازه ، عشق " اولماقی سوزسوز اونودارسان
میلیونلاریله غربده گوردوکده بئسکاری

بوشلا! قارا زولغه داها " زنجير " آدى قويما
 صيد ائتدى دئمه " نازخيش " ي ، دانلامسا يارى
 گور قيرمادادير دونيسا قالان زنجيرى ، بندى
 باخ بو عصيرين مضمونودير شعيرين عييارى

*

شاعير! دشميرم عشقى دانا ق يا كي نيگارى^۸
 چاشما ، دئمه " حاللاج " پوزورى رسمي ، قرارى .
 " سئومك له ، سئويمك له " ^۹ اولور بختيار انسان
 سئو يارى ، سئويل ، آتما ائلى ، حقى دئى بارى
 آى " خان چوبانيم " ! مصرى قيليج شعيرين الينده
 باغلا كئچيدى ^{۱۰} يول كسه نه ، قوردا گوزارى .
 قويما ظولومى ال تاپا بو يوردا آمانددير
 يوخسا حاصيلى خان ، ساراني سئلر آپساردى
 قوى ايلديريم اولسون شعيرين اووچونو ياخسين
 يوخسا مارالين عمرو دگن اوغلا قوتارى
 " حاللاج " ! او قيزيل دير كي چيخار خاليس او جاقدان
 هر بير غزل ين بو سيناغا ^{۱۱} يوخدى چيخارى

* بو شعر ، بير عمر يورولمادان يازيب - يارادان ادبيات شيدا سينا
 اتحاف اولونموشدور .

(۱) سئوكى چا پارى = عشق قاصدى (۲) آلا - چالپوو = قار - كولك ،
 شاختا ، قار - ياغيش . (۳) شرار = قيغيلجيم ، كيويلجيم .
 (۴) جيلانديرماق = پاريلداتماق .

(۵) "سینه بيردشت مغان دیر ، قوزو یان یانه یاتیب

منیم آغلار گوزومو اوردا آراز ائيله میسن" - شهریار

(۶) جانا وار = بيرتيجي حيوان ، قورد . (۷) "آج تويوق ياتار يوخودا
 دارى گوره ر" ائل ضرب المثل لریندن (۸) علی آقا واحد حاکمی
 اولاراق دشمیشدیر: "عشقی دانماق اغزو گناه دیر" .

(۹) سئوين و سئويلين " تا بختيار ياشاياسينيز . ائل فولکلور خزينه
 سیندن .

(۱۰) كئچيد = معبر ، يول ، گذر . (۱۱) سينا ق = امتحان ، تجربه .

* صلح با یراقی *

صلحون جارچی سیام ای وطنداشیم * گل اوددان قوروایاق وطنیمیزی
توپلار نعره سیندن باروتقوخوسوندان * آسوده ساخلایاق مسکنیمیزی

○○○○

بومبالار پارتلاسا هر لحظه هر آن * بوتون اولکه لری ائده جک ویران
بو سؤز حقیقتدی یوخ بوندا یالان * جهنم ائده جک عدنیمیزی

○○○○○

بومبالار دونیانی یان دیرسا یاخسا * بومباردومان اولسا ایلبدیریم شاخسا
زالال چشمه لردن قان سولار آخسا * خزانه دونده رر چمنیمیزی

○○○○

اتمی بومبادان قورتاریلماز جان * زحمتکش کارگر ای شریف انسان
ساواش علییه نه باشلی یاق فنان * بومبالار کول ائده ر بدنیمیزی

○○○○○

سن ده ای کندلرده یا شایان دهقان * واریوخون اربابلار ائتمیشدی تالان
گون یان دیریب یا خیب اوگوزل بالان * بومبالار یاخما سین خرمنیمیزی

○○○○

باشلی یاق فریادا باشلی یاق دادا * صلح سئوه نلر نظر ائد سین بیدادا
جنگی تانیتدیراق تانیشا - یادا * صلحه دوغرو سوره ک مدنیمیزی

○○○○

محو ائده ک بومبانی، جنگی، یاراقی * دالغالانسین گؤیده صلحون با یراقی
"سید" ه مشعلدیر باریش چیراغی * شانلیکه دؤنده رک حزنیمیزی

=%=%=%=%=%=%

Bibliography :

منابع ترکی خلیج :

- 1- Khalaj Materials: Gerhard Doerfer, Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series. Volume 115.1971
- 2- İslam Ansiklopedisi:133.cüz.Türkler, Milli Eğitim Basım-
evi, İstanbul. 1987 (S. 529-530 Nuri Yuce)
- 3- Türk Lehceleri Örnekleri:Cilt II. Saadet Çağatay, Ankara
Üniversitesi Basımevi. 1972, Ankara
- 4- Ebiverdi: Iran'da bir Türk Diyalekti, Osman Nedim Tunca,
Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1984. S. 215-
245 Ankara, 1987

يا زيم ، يا زماييم؟

اوغولسوز ننه نين آخ وای! سسيندن
قفسده بولبولون گول هوه سسيندن
اؤلوم کاروانی نين گور جرسيندن
ابرینلی دشمه دن يا زيم ، يا زماييم؟

قؤللاری زوربالی ، نئشترالینده
گورزه ایلان کیمی زهر دیلینده
بوغان سارالاری آراز سئلینده
بوغلاری اشمه دن يا زيم ، يا زماييم؟

یتیم لر گوزونون یاشینا گولن
مقامدان اوترو جان آتیب ، اولن
بو هایدی - هایدیدا ارثیه بؤلن
تزه کلی ششمه دن يا زيم ، يا زماييم؟

آرازلا فراتی بیر - بیر قاتان
سویو لیلله دین بالیقلا توتان
"یالیتنا" دئییب ، اشوینده یاتان
اورگی کشمه دن يا زيم ، يا زماييم؟

اوره گی صاف - صادق آینادان دوری
ریادان ، حیلهدن ، لکهدن آری
جهده جان قویان مینلرجه یاری
(حقیقی) چشمه دن يا زيم ، يا زماييم؟
اردبیل - نعمت حقیقی

آتالار سۆزو

- * آنلایان امزو قانار، آنلامایانا یوز قاندير.
- * ایتین احمقی تولا اولار، آتین احمقی یورغا.
- * آروادی پیس اولانین ساققالی تئز آغارار.
- * آتا مالیندان مال اولماز، امزون قازانماق گرهک!
- * قیز دئدیگین آغاجاکی المادیر، کیم سالار اودا آپارار.
- * قیز آنادان اولاندا، گوزونو آچار دئیهر: بورا بیزیم اشو دگیل.
- * قوجا تولکو تورا دوشمز!
- * آتا دوست کیمی باخ، دشمن کیمی مین!
- * ده وه چی ایله دوست اولانین دروازه سی گشن گرهک.
- * قیلینج باغلایانین دیر، آت مینه نین.
- * دولو توفنگ بیریسینی قورخودار، بوش توفنگ ایکیسینی.
- * دؤگمه امزگه قاپی سینی، دؤگرلر سنین قاپینی.
- * یاخشی آت، یاخشی آرواد - قاداسینی آلمالی
- * یامان آت، یامان آرواد - نوختاسینی سالمالی.
- * یاخشی آت، کهنه چولون آلتیندا دا بیلینهر.
- * شمع یانار شعله چکهر. پیلته یانار، یاغ اریبهر.
- * سورویه قورد دوشنده - وای بیر قویونلونون حالینا!
- * ایت امزوندن تمیزین بیلمز.
- * کور قوشون یوولسینی قونشو قوشلار تیکهر.
- * کورلار شهرینده آینا ساتمازلار.
- * کوسا گشتدی ساققال گتیره، بیغینی دا قویدی کلدی.
- * آت اولوب، ایتلرین بایرامی دیر.
- * زورنانی وئرسن ناشی الینه، گشن طرفیندن پوفلر.
- * تویومدا اوینا ماسان
- * یاسیمدا آغلاماسان.
- * داها نه ییمه گره کسن؟!
- * آغلار سا آنام آغلار. قالانی یالان آغلار.
- * وای او گوندن کی، آدامین امز ایتی امزونو قاپا!

ثبات العاجزین کتابی چاپدان چیخدی

منظومه ثبات العاجزین المکتب اسلامیه، گنبدقا بوس، حاجی طلائی طرفیندن طهران، چاپخانه، گلشن ده ۳۰۵ صفحه ده چاپ اولموشدور. بو کتاب دینی، ادبی و اخلاقی بیر منظومه دیر و مثنوی شکلینده بحر هزج سدس (مفاعیلن، مفاعیلن، فعولون) وزنینه الله قلی اوغلو الله یار صوفی علامه سمرقندی طرفیندن تورکستانلی دینی طلبه لر اوچسون یازیلیمیشدیر. الله یار صوفی ۱۰۴۳ ه. قمری ده سمرقنده آنادان اولموش و اون یاشیندان صونرا بخارا دایا شامیش و بخارائی آدیله مشهور اولوب ۱۱۳۳ ده مکه یه کئدرکن اسکندریه ده وفات ائتمیشدیر. مؤلف کتابین یازیلما سببی نی بئله شرح و ترییر :

یازیلدی فارسی تیل (دیل ایله) بیرله مکتوب

عقیدات و فروع قرب محبوسوب

آنی کیم گوردیلار تورکی یارانلار (میردلر)

دیدیلار گرده اقیلسه اثرانلار (پیرلر)

بیتیلسه (یازیلسا) تورکی تیل بیرله عقیده

گونگل لار (کونول) بولسه (اولسا) آندین آرمیده

تملق قیلدیلار چون بیرنیچه یار

قلم تارتای خدا بولسون مددکار

ولیکن ایلین سوزلارنی اجمال

منگا (منه) یوقدور مفصل قیلغالی حال

من بیچاره چونکی عامسی دور من

گفتار ملامت دامسی دور من

اگر چندیکه بولسم (اولسام) مغزی یوق پوست

اشارت قیلدیلار چون بیر نیچه دوست

آلارنینگ سوزلارین بو زما یمن زار

سواد ایتدیم نیچه منظومه ناچار

عقیده سوزلارینسی قیلدیم اثبات

آنکا قویدیم ثبات العاجزین آت (آد)

دارین

*****

✧ نازيله گل ✧

گل گولوم ، گل گۆزه ليم ، گل غزاليم نازيله گل
 جانيمي آلماغا مين عشوه و اعجازيله گل
 كيپيريگون اوخدو قوی اولسون ائله قاشلار دا کمان
 دۆزله وير قلبيمه هم سۆزيله ، هم سازيله گل
 گوروسن ايندى اوز عشقینده کی شوریده منی
 سن ده شوریده سر اول ، شوريله ، شهنازيله گل
 گۆزلرين نرگس ، ائوزون گول ، دوداغين بير غنچه
 بو قدهر حسنه بهار اولدی ، گولوم يازيله گل
 گر يانیب هجر اودونا عاشیقویین بال پیری
 سن پری سیرت اولوب ، آچ پری ، پروازيله گل
 من اگر روحو مو افسرده ائديب هیجر غمی
 سن نشاط عالمه سال رقصيله ، آوازيله گل
 حسن رخساریوی بیرده گۆره " معمارى " سنين
 عشرت و عشوه ايله ، غمزه ايله ، نازيله گل

=====

عين الله رحمتی - مشهد

=====

صخبیدی آيریلیق عجب مثال ما نجلاق بیزی
 ساغالمايان بیریارادیرکسیب بولوب بیچاق بیزی
 فلک بواودلی یورددان دیدرگین اقتدی چوخلارین
 باخاندا ائلدن اولکه دن یامان سالیب اوزاق بیزی
 گلنده شادا ولوب گولور تمام دوست و آشنا
 گشدنده چوخلار آغلاشیربا سیربو قاش قاباق بیزی
 بوچرخ کجمدارده سن الله اعتباره باخ
 آنام دوغان دیارده چوخو سانیر قوناق بیزی
 چالاندا هرکس اوز سازین اونون سازيله اویناریق
 سیزالله بسدی چالمايين یوروب بواوینا ماق بیزی
 زمانه بیر آغاج کیمین بشر اولوبدی میوه سی
 عجل قویوبدی نردیان گزیر بوداق بوداق بیزی
 اونون کی حئیفی گلیمیری نه کاله نه یئتیشمیشه
 ایاقلا ییر ، دریر ، بیچیرالینده کی اوراق بیزی
 یازاندا آيریلیق سۆزون غمیله یازما " رحمتی "
 باخاندا غملى سۆزلره توتور بوا غلاماق بیزی

✧ عشق اولماسا اولماز ✧

عشق اولماسا وارلیق دان عزیزیم اثر اولماز
بئش گون یشمک ویا تماقیلان بیرئمر اولماز
عاشق اولان انسانه ، قاناددیر اونون عشقی
سئیرااتمکه بو عالمی بی بال وپر اولماز
عشقین گوجونه ، کور گؤزه گؤرمک اولی ممکن
عشق اولماسا هئج گؤزلوده گؤرمک هنیا اولماز
عشقیله قدم قویسان اگرچی ظلماته
اولسون بویقین کی سنه هئج بیر خطر اولماز
پروانه یانار عشق اودونا مانما کی شمع دیر
پروانه نی یاندیرماغا شمعه شر اولماز
گول عشقیدی بولبول ده اولان نغمه ، کی بونسوز
بولبول نه دی گول ها نسیدی هئج بیر خبر اولماز
عاشقده بو بیر عشقیدی گر کئچسه جانیندان
بیریولدی بویول جبریله زوریله زر اولماز
عشق آیه سینی تفسیرا ئده ن اولماسا عاشق
محنت یار ادا ربهره سی جز دردسر اولماز
مجنونی سالان چؤلره بیر عشقیدی ، یوخسا
راحتلیقینی آختاران هئج دربه در اولماز
گر اولماسا هجران غمی عالمده "جدیری"
معشوقه چاتارکن داخی و صلی شکر اولماز

شهادت و سرور و رفت و سمن رفت

روز نهم مرداد ماه ۱۳۶۷ خورشیدی شمادی بزحاک افتاد. شادروان سرنگ
بازنشسته شمادکیارس در سن ۶۷ سالگی دیده از جهان خالی فرو بست و بابت پستی
دیگی از فرزندان غمور و سمن پرست و از افسران رشید و فداکار دیگی از خدمتگذاران صدق
و لایق این آب و خاک بود که در مدت زمان بیش از نیم قرن در خدمت و پاسداری مهمین
بامتهای شامست و صداقت ایستاده خدمتگذار حقیقی و جهان شاعر فداکار این نزر بوم
باستانی بود . بر لرزیم و آنگاه دلش زنده شد عشق .

سرنگ شماد بویزه در آموزش و پرورش نظامی و اخلاقی مسلحان و مزرابانی
کشور نقش مهم و والائی داشت . او فرزند بی بود و طبقه شناس آگاه ، پدیری بود شایسته .
دوستی بود صادق و معلمی بود و ارسته و آگاه .

سرنگ شماد در تمام مراحل بیش از پنجاه سال خدمت پاکبازانه خودانی
اوپر حق عدل و ایمان و جوانمردی و انصاف و در جهان گامی بیرون نهاد و باریان و
ایرانی عشق میوزید و چو کاتبها که از نوع پروری دانسان دوستی در درباری و ممنوآیت والای
که در در زبان ناست . سعید یامرد و نونام نمیرد مرکز .

شادروان سرنگ شماد با ذریایان غیر عشق سرفرازانه میوزید و اورا بسیار

دوست دگر اهی میداشت و در سخنانش از مرد خیزی، مهین پرتی، جوانمزدی و پاکبازی
 آذربایجان با شیفتگی و حیرانی ویژه ادای مطلب نموده و خصال کردار مردم غیر و دلاوری و شرف
 آن سامان را میستود و میگفت: «شهر تبریز را باندازه زادگاهم شیراز و خطی مرد غیر
 آذربایجان را باندازه نهرین ادب پرورم فارس دوست دارم» و این شعر را که در چهل و اندی
 سال پیش در هنگام گرفتاری آذربایجان غریز سروده بود از من میسر کرد.

آذربایجان

الا انظر خاک ایران زمین !	الا اذ آ بادگان غمین !
مهین بلم مرد آوارگان !	الا مده شیران کنی ستان !
تو ای مهین مردی امنین !	تو ای مایه فخر ایران زمین !
ز تو دور این دست امری !	تو ای مهنر رشت را امنی !
ازین درد ماراد و صد غم است	کون گر برویت غلام است
گر شویم سز سکر جدا ؟	تو بی سر برین خاک ایران
نیایی ز آسیب دوران کرد...	که تابست شش ماه نیست بلند

فرزند دانشمندش آقای دامنزکیا رس در حق پدر گفته است :

ب تقوی بسی که راز بود	بمیرازش مهین سرباز بود
بپشتادوش هیچ از او نکاست	بدانش در ابروای بود رشت
علا محسن بگیدی	یادش گرامی در دانش شاد باد

✽ بخشعلی خان یکانی ✽

مجال یکانات قسمت غربی شهرستان مرند را تشکیل می دهد و ۱۸ روستا را در دل خود جای داده است. از این منطقه دلاورخیز در ادوار تاریخ پربارش گردان گردن فرازی برخاسته و یاجا نیازی و دلاوری نام خود و زادگاهشان را نام آور کرده اند. لکن دوران انقلاب مشروطیت از این نظر نقطه عطفی به شمار می رود. همان طوری که در این دوران انقلابی از سرا - سر آذربایجان مردان بزرگی برخاستند از این خطه نیز که زمینهای مستعد پروراندن بذره های پرثمری بود مجاهدان از جان گذشته ای به نهضت پیوستند که نقش هر یک از آنان در پیروزی انقلاب مشروطیت بس مهم و سرنوشت ساز بوده است. به عقیده احمد کسروی: "در پیشرفت کار مشروطه در آذربایجان، یکانیان به ویژه این چند تن . . . رنج بسیار برده اند و همواره باید نام هایشان به نیکی یاد شود" ۱

از این نام آوران می توان به زنده یاد نورالله خان یکانی فاتح خوی و رهبر نهضت در این منطقه اشاره کرد. وی از جمله یلانی است که در پیروزی انقلاب مشروطیت رل بس بزرگی بازی کرده است. از دیگر مردان شهیر این دیار اسماعیل یکانی، هادی خان، قوچعلی خان و دوبرادر جوانش بخشعلی خان و شیرعلی خان را می توان نام برد. در این مقاله بخشعلی خان این جوان پاکباز که با تهور و بی باکی کم نظیری روس های تزاری اشغالگرا با جنگ های چریکی و عملیات گریلائیش به ستوه آورده بود و دلاوری و قهرمانی هایش، کورا و غلو این فرزند خلف و مبارز خلق آذربایجان را در ذهنها تداعی می کند به خوانندگان علاقه مند مجله "وارلیق معرفی خواهد شد که نویسنده این سطور نیز از این طریق بتوانند دیدن خود را نسبت به این مردان از جان گذشته و حماسه آفرین ادا نماید.

مرحوم نصرت الله فتحی در کتاب با ارزش خود "دیدار همرزم ستارخان" که حاصل گفتگویش با بزرگمرد یکانات میرزا نورالله خان یکانی است که در سال ۱۳۱۲ شمسی با وی انجام داده است در رابطه با موقعیت سوق الجیشی این منطقه و نقش دلاور مردان آنجا در انقلاب مشروطیت می نویسد:

---

(۱) احمد کسروی - تاریخ هیجده ساله آذربایجان - ص ۴۵۵

"داستان جنگ های چریکی و حمل اسلحه و مهمات برای مجاهدان تبریز از همین ولایت بود که امروز در زده وزیر آن نشسته ایم و معروف به "یکانات" است، هکذا مربوط به مناطق حول و حوش آن که عبارت از "جلفا" و معابر آن تا برسد به علمدار و گرگر"، این حدود که در پشت جبهه قرار داشت، در حکم شریانی بود که خون را از قلب به سایر اعضای بدن می رسانید، این منطقه جنگ ها و زد و خوردهای بس مهمی به خود دیده و اسلحه و مهمات زیادی از استا - نبول و قفقاز به تبریز رسانیده است که شرح جزئیات آن کتاب جداگانه ای لازم دارد... این که من چریکی می گویم باید بدانید که در روسیه آن را پارتیزانی می گویند، به هر حال این راه در نظر جنگجویان انقلاب مشروطه جنبه رشته حیاتی به خود گرفته بود که اگر قطع می شد تمام کارها معوق می ماند" ^۱

در معرفی این بخش از سرزمین آذربایجان خوشبختانه شاعر، نویسنده و محقق توانا آقای میرهدایت حساری که خود زاده و پرورده این خطه مرد پرور است کتاب ارزشمندی تالیف کرده که متأسفانه تا کنون موفق به انتشارش نگریده، امید است در آئینده با چاپ این اثر ارزنده گام مؤثری در شناسائی محال یکانات برداشته شود. در اینجا لازم است شعری را که آقای حساری به زبان ترکی آذربایجانی در وصف زادگاهشان سروده و زینت بخش کتابشان گردیده است در اینجا بازگو شود:

باهار فصلی داغلار لاله آچاندا * گول، سنبول آختارسان یکاناتدا دیر
 یال یا ماجلار آل یا شیلایا تاندا * سوسن، گول آختارسان یکاناتدا دیر
 احسن اوردان چیخان قهرمانلارا * آزادلیق بایراقین او جالدانلارا
 تاریخه افتخار یارادانلارا * اصیل ائل آختارسان یکاناتدا دیر
 قاچاق کرم گنچدی بوردان بیر زمان * باشا گدی بویئرده دئدی الامان
 ایگیت لریوردودیر بویئر بی گمان * مردا و غول آختارسان یکاناتدا دیر
 اون سککیز کندی وار دوشوبیان یانا * کهریمز یکان شمع دیر اولار پروانا
 اوردا اوغوزلاردان واردیر نشانا * شیرین دیل آختارسان یکاناتدا دیر
 بیر یانی داغ داشدیر، بیر یانی دوزدیر * هواسی چوخ لطیف سویو تمیزدیر
 هریانا باخیرسان گول دیر کهریمز دیر * قانلی گول آختارسان یکاناتدا دیر

(۱) نصرت الله فتحی - دیدار همرمز ستارخان - ص ۲۴۶

داغلاری داشلاری آهو بره سسی * کهلیک لراؤتوشور دالدا فره سسی
 قیزولی چارداقلی بهشت اره سسی * چنلی بئل اختارسان یکاناتدا دیر
 سحر سحر کهریز اوسته گؤزه ل لر * شنلیک سالیب دانیشارلار گوله رلر
 آل یاناقلار، آق بیلک لر گول ال لر * اینجه بئل اختارسان یکاناتدا دیر
 "هدایتم" آدین سالدیم دستانا * قوی قالسین تاریخده مندن نشانا
 شهرتین داغیتدیم ایندی هر یانا * اهل دیل اختارسان یکاناتدا دیر
 قهرمان داستان ما بخشعلی خان یکانی که از این مجال برخاسته بود
 جوانی بوده از جان گذشته، شجاع و غیرتمند. وی با این که در سن ۲۰ سا -
 لگی به انقلاب پیوست لکن با آن سن کمش کارهای بس بزرگی انجام داد به
 طوری که تمام مورخین مشروطیت از جمله احمد کسروی، کریم ظاهر زاده
 بهزاد، حاج اسماعیل امیرخیزی و دکتر مهدی ملک زاده ضمن تشریح جان -
 بازی های وی، از او به عنوان یک مجاهد شجاع و جوانمرد یاد می کنند.
 کسروی عقیده دارد: "این جوان از کسانی است که باید تاریخ آزادی نام آنان
 را فراموش نکنند و همواره ایران به داشتن چنان جوانان گردی بنا زد" ۱
 دکتر مهدی ملک زاده نیز می نویسد: "بخشعلی خان در شجاعت و جوان -
 مردی کم نظیر بود" ۲

ظاهر زاده بهزاد که رهبران و پیشگامان انقلاب مشروطیت را به چهار دسته
 تقسیم می کند بخشعلی خان و برادرش قوچعلی خان را جزو سران مجاهدین
 فدائیان و مدافعین نام برده و درباره این گروه می نویسد: "مدافعین و
 مجاهدین دوران مشروطه که پرورش یافتگان سیاسیون و سخنوران بودند
 در نتیجه احساسات درونی و هیجان روحی شور و غلیان مردانگی سر از پا
 نمی شناختند و با بذل جان و ریختن خون خود نهال آزادی را آبیاری می
 کردند. اگر نوشته شود که تلقینات اعجاز می کند مبالغه نشده است زیرا
 فدائیان و ملیون در نتیجه کنفرانس های شبانه و تشویق و ترغیب
 واعظان و سخنگویان در راه آزادی و فداکاری و دفاع از اصول مشروطیت
 به اندازه ای حساس و متهور و پردل شده بودند که در پشت پایه یک دیوار،
 ساعت ها در مقابل دشمنان قوی پایداری کرده و پشت به دشمن نمی کردند" ۳

---

(۱) کسروی - پیشین - ص ۴۵۴ (۲) دکتر ملک زاده - تاریخ انقلاب
 مشروطیت ایران - ص ۱۵۹۸ (۳) ظاهر زاده بهزاد - قیام آذربایجان ص ۲۴

لکن باید اضافه کرد اغلب مجاهدینی که بر اثر تلقین و تربیت روحی مردان متفکر و صاحبان اندیشه متعالی کسوت مقدس مجاهدت را به تن کرده و در راه آزادی و استقرار عدالت اجتماعی، آن همه ایثار و جان‌بازی نمودند - دند افرادی سالم و عناصری مستعد بودند که با استشمام رایحه آزادی و شنیدن آوازه انقلاب به ندای رهبران آزادیخواهی لبیک گفته و با جان و دل به نهضت پیوستند. از جمله بخشعلی خان و دو برادرش قوچعلی خان و شیرعلی خان نیز جزو این جوانمردان دل‌آگاه و تشنه عدالت و حاکمیت قانون بودند که به محض شنیدن ندای مام میهن که از آن‌ها برای پاس‌داری از انقلاب نوپا دعوتشان می‌کرد مردانه به آن پاسخ گفته و جان‌بازی خود را در راه آزادی و حریت اعلام نمودند.

این سه برادر که از بزرگ زادگان روستای کهریز سعدی محال یکانات بودند و هر سه در طوع انقلاب مشروطیت از سوی امیر امجد حاکم خوی محافظت راه جلفا - خوی را عهده‌دار بودند و به قول دکتر ملک زاده: "چون از نعمت درستکاری و شجاعت بهره‌مند بودند آن راه را از گزند حرا میان و راهزنان مصون داشته بودند" ^۱ ولی تا سقوط انجمن اسلامی و یکپارچه شدن شهر تبریز برای مقابله با استبداد و تصمیم مرکز غیبی برای آزادسازی سایر شهرهای آذربایجان از دست عمال استبداد، این سه برادر در جلفا نشسته و از امیر امجد فرمان می‌بردند. لکن دیداری بایکی از پیشگامان انقلاب و سخنان آتشین وی وجدان خفته آن‌ها را بیدار ساخت و چون دارای خصیصه جوانمردی و آزادگی بودند به محض روشن شدن حقایق و آشکارگشتن فلسفه مترقی انقلاب، روح - آزادیخواهی که در نهادشان بود به صدا درآمد.

ماجرای این قرار بود که چون آزادسازی شهر خوی برای آزادیخواهان مسئله مهمی بود زیرا که این شهر پس از تبریز در انقلاب مشروطیت نقش درجه دوم را به عهده داشت و در اوایل نهضت مردم این سامان فعالیت چشمگیری در پیشبرد انقلاب داشتند ولی پس از کودتای محمدعلی شاه، آزادی در این شهر نیز مثل سایر نقاط ایران خفه شد و شهر به دست اقبال السلطنه ماکوئی افتاد و او امیر امجد نامی را برای حکمرانی آنجا برگماشت و امیر امجد نیز تا آن روز با خود کما مکی جلوی هرگونه حرکت آزادیخواهی را می‌گرفت لکن مرکز غیبی تبریز پس از نابودی شجاع نظام در مرند و آزادی این شهر، با

---

(۱) دکتر ملک زاده - پیشین (۲) امیر هوشنگ سیدزوزی - مرند - ص ۲۵۵

همفکری کمیته اجتماعیون - عامیون درباکو تصمیم می گیرد که شهرخوی را نیز آزاد کند. درباره اهمیت این شهر برای انقلابیون سید زنوزی عقیده دارد: "فتح خوی به دو دلیل واجد اهمیت بود. نخست آن که این شهر نیز مانند مرند به جهت نزدیکی با روسیه و عثمانی می توانست یکی از پایگاههای اصلی ارتباط انقلابیون با دنیای خارج باشد. انقلابیون در تجربه‌هایی که کسب کرده بودند، به این نکته بسیار مهم آگاه بودند که یک نهضت انقلابی در بعضی شرایط باید تنفس گاهی به دنیای خارج داشته باشد تا بتواند نفس بکشد. دلیل دوم این بود که به جهت استمرار حکومت فئودالی طولانی مدت در این منطقه و مظالم حکام، خوانین و مپاشان و اثرات استیلای بلنسد مدت عثمانی‌ها و نتیجتاً بیدادی که در این خطه ریشه دوانیده بود نوعی اعتراض و طغیان در توده مردم آن به وجود آمده بود و مادگی لازم برای مبارزه و ستیز پیدا شده بود. بعلاوه خوی نیز از ثمرات آگاهی‌های ناشی از مهاجرت مردم به قفقاز و استانبول بهره گرفته بود" ^۱

لذا برای گشایش خوی ابراهیم آقا و میرزا نورالله خان یکانی که در باکو اقامت داشتند ما مور شده و به سوی مرزایران روانه می شوند. ابراهیم آقا با گروهی از مجاهدین تا علمدار پیش آمده و از ترس بخشعلی خان و برادرانش که نماینده استبداد در آن نواحی بودند در آنجا توقف می کند. ولی میرزا نورالله خان که خود اهل یکانات بود و آشنائی قبلی با این سه برادر داشت پیش آن‌ها رفته و با تبلیغ مرام آزادیخواهی و تبیین فلسفه نوین و مترقی انقلاب آنان را شیفته مشروطیت می نماید و آن سه برادر از آن روز با آگاهی و ایمان وارد در طوفان انقلاب می شوند و در اندک زمانی نامشان در خطه آذربایجان پراوازه می گردد.

آن‌ها پس از این دیدار مادگی خود را جهت پیشبرد نهضت اعلام می نمایند و چون میرزا نورالله خان تصمیم خود را مبنی بر آزادی خوی با آن‌سان در میان می گذارد پس از شور و تبادل نظر مصمم می شوند که نخست اثوا و غلورا که قصبه‌ای بزرگ و در چهار فرسخی شهرخوی قرار دارد گشوده و آنجا را پایگاهی برای خود قرار دهند. بنا بر این تصمیم، ابراهیم آقا با مجاهدین خود در علم - دار می ماند ولی میرزا نورالله خان به همراهی این سه برادر و خلیل خان هرزندی، مشهدی، اسماعیل گرگری و عباس خان علمداری که هر کدام تعدادی

(۱) امیر هوشنگ سید زنوزی - مرند - ص ۲۵۵

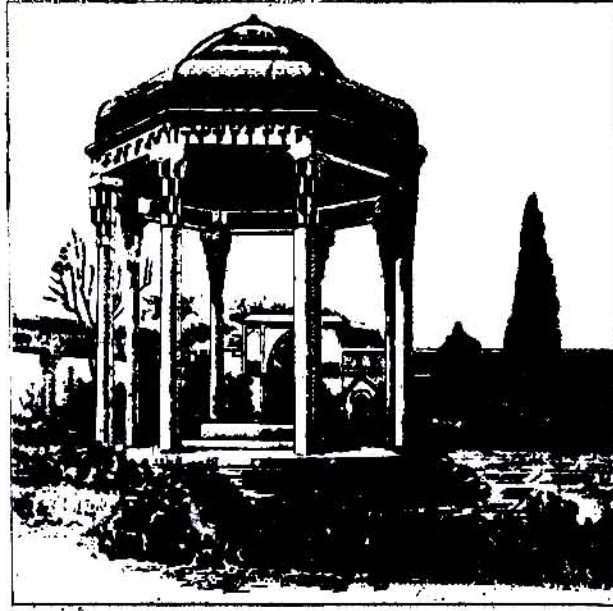

مجاهد بیست تاسی نفری با خود داشتند به سوی اٹو اوغلو روانه می شوند. شب را در قره بولاغ سه فرسخی اٹو اوغلو خوابیده و صبح هجوم برده و با اندک زد و خوردی اٹو اوغلو را گشوده و آنجا را نشیمن قرار می دهند و چون می دانستند که مورد تهاجم امیر امجد قرار خواهند گرفت بخشعلی خان را با دو بیست تن مجاهد به پاسداری می گمارند و این نخستین ما موریست مجاهدانه این جوان بی باک و از جان گذشته است که آن را به بهترین وجهی انجام می دهد به طوری که یک دسته مرکب از هزار نفر تنگداران امیر امجد ما مور قلع و قمع مجاهدین می رسند و در نتیجه مستبدین روبه هزیمت می گذارند.

پس از فرار دشمنان آزادی، انقلابیون به شور می پردازند و در نتیجه دو بیست و پنجاه تن از دلیران مجاهدان را برگزیده و شبانه به خوی حمله می کنند. این افراد شب ۱۷ آذر ماه سال ۱۲۸۷ شمسی خود را از بی راهه به دیزج دژ که مابین راه سلماس - خوی واقع شده می رسانند و در آنجا پس از کمی استراحت شبانه به قصد حمله به سوی خوی روانه می شوند و این عملیات آزادیخواهان چنان با اختفاء و استتار انجام می گیرد که امیر امجد و اطرافیانش بدون کوچکترین اطلاعی، شب با خیال راحت به خواب می روند و در حالی که همه شهر در خواب بود، آزادیخواهان از دروازه سلماس بدون جنگ و خونریزی ولی با هیاهو وارد شهر می شوند. امیر امجد با یک پیراهن و زیرشلواری از سوراخ دیوار، خود را بیرون انداخته و می گریزد. بدین سان مجاهدین با تدبیر کم نظیری به آسانی به خوی دست می یابند و این شهر را از دست عمال استبداد، آزاد می نمایند. کسروی می نویسد:

" فرمانده این سپاه میرزا نورالله خان و قوچعلی خان می بودند که با یکانیان به این کار پرداختند. شادروان بخشعلی خان با همه کم سالی در این جنگها دلیری بسیار از خود می نمود و از همان هنگام نلم آور گردید " ۱

(دنباله دارد)

یثنی دن هرگون آچارمیش قانایان رنگیله
اسکی شیرازی خیال ائتدیرهن آهنگیله

یحیی کمال

گلبنی در بر آرامگه او بوده است
از همان گلبن و سر بر قدمش میسوده است

کاظم رجوی (ایزد)

حافظین قبری اولان باغچا دابیر گول وارمیش
گنجبه بولبول، آغاران وقته قدر آغسلارمیش

در همان باغ که آرامگه حافظ بود
می شکفته است بهر روز گلی خون آلود

لیتوگرافی: الوان

چاپخانه کویان - میدان بهارستان